

דו"ח העוני האלטרנטיבי

תוכן עניינים

47 תנאי מחיה

51	הוצאות גבוהות מהכנסות
52	קווים לדמותם של נתמכי הסיוע
56	כורעים תחת הנטל
60	ייאוש בקרב נתמכי הסיוע
62	מה ספרד עשתה בתחום ההכנסה במהלך הקורונה?

63 דיור

67	תנאי הדיור של נתמכי הסיוע
69	סביבת המגורים של נתמכי הסיוע
70	ויתורים קשים בתחום הדיור
72	השפעת מצוקת הדיור על המצב הנפשי והחברתי
74	מה ישראל עשתה בתחום חסרי הדיור במהלך הקורונה?

75 בריאות

79	מחלות עוני
80	ויתורים קשים
82	העמקת פערי הבריאות במהלך משבר הקורונה
83	בריאות הנפש
84	קשישים

04 על דו"ח העוני האלטרנטיבי

04	ארגון לתת
05	מהות הדו"ח ומטרותיו
06	המגזר השלישי: עידן הבשלות זייל דרמון
08	...והביטחון החברתי ערן וינטרוב
10	מתודולוגיה
14	עיקרי הנתונים

19 אי ביטחון תזונתי

23	אי ביטחון תזונתי בישראל 2021
25	אי ביטחון תזונתי בקרב נתמכי הסיוע
29	קו הרעב
30	הסתייעות בארגוני סיוע
32	מה סקוטלנד עשתה בתחום הביטחון התזונתי במהלך הקורונה?

33 תעסוקה

37	תעסוקה בתקופת משבר הקורונה
39	פרק הזמן מחוץ למעגל העבודה
41	תנאי ההעסקה של נתמכי הסיוע
44	המוסד לביטוח לאומי
46	מה שוודיה עשתה בתחום התעסוקה במהלך הקורונה?

122	מדיניות מאקרו־חברתית לצמצום העוני והפערים החברתיים
123	עוני ומצוקה כלכלית בישראל
124	שיעורי העוני הרב־ממדי בישראל 2021
126	איך לקרוא את מדד העוני הרב־ממדי
132	השפעות משבר הקורונה על המצוקה הכלכלית
133	תמונת המצב של המצוקה הכלכלית בחברה הישראלית
137	שינויים במעמד הכלכלי בעקבות משבר הקורונה
140	רשימת עמותות שותפות
148	תודה

88	מצב הקשישים במהלך הקורונה
90	מה טוביגן שבגרמניה עשתה בתחום בריאות הקשישים במהלך הקורונה?
91	חינוך והשכלה
95	אי שוויון הזדמנויות בחינוך
96	השכלה בקרב המבוגרים
97	חינוך בצל מגפת הקורונה
98	הסביבה הביתית כסיר לחץ
99	ביטחון תזונתי בקרב ילדים במהלך משבר הקורונה
102	מה קרואטיה עשתה בתחום החינוך במהלך הקורונה?
103	האחריות לטיפול בעוני
107	מענה ממשלתי לאוכלוסיות המוחלשות
109	היחלצות מעוני
111	תפיסותיו של הציבור לגבי מצב העוני בישראל
112	סיוע עמותות המזון
117	תמיכה ממשלתית
120	השפעות משבר הקורונה על פעילות העמותות

ארגון לתת

ייעוד

ארגון לתת - סיוע הומניטרי ישראלי, נוסד במטרה לפעול לצמצום העוני למען יצירת חברה צודקת וטובה יותר, על ידי: סיוע לאוכלוסיות במצוקה על בסיס אוניברסלי, הנעת החברה האזרחית לערבות הדדית ונתינה והובלת שינוי בסדר העדיפויות הלאומי.

תחומי פעילות

ארגון לתת יוזם ומפעיל תכניות בתחומים שונים:

'לתת סיוע לחיים' « תכנית הוליסטית להענקת סיוע פיזי וחברתי לניצולי שואה נזקקים.

'נוער לתת' « ארגון הנוער של לתת, שמטרתו חינוך להתנדבות, פיתוח מנהיגות ויזמות חברתית.

'לתת ביטחון תזונתי' «

לתת פועל מזה 25 שנים כארגון גג ובנק מזון ארצי, משפיע ומרכזי, אשר זוכה לתמיכה רחבה של החברה האזרחית בישראל, משתף פעולה עם רשת של 200 עמותות סיוע הפועלות ב־125 יישובים בכל הארץ ובכל המגורים, ויחד תומך ומעניק סיוע שומף וקבוע לכ־80,000 משפחות באי ביטחון תזונתי חמור.

'שינוי מדיניות' « ייזום פעולות שמטרתן העלאת המודעות החברתית והובלת שינוי בסדר העדיפויות הלאומי, בינהן: סנגור, קידום חקיקה, ייזום קמפיינים ומציגים ציבוריים ופרסום "דו"ח העוני האלטרנטיבי".

'לתת בעיר' « המעבדה החברתית של לתת עורכת מחקרי שטח, בוחנת את מודל ההתערבות האפקטיבי לצמצום אי ביטחון תזונתי ועוני ומפתחת פתרונות חדשניים ופורצי דרך.

פעילות סיוע חירום « התמחות בפעילות סיוע בעיתות חירום, במצבים של אסונות טבע, מצב חירום בטחוני, ובשנה וחצי האחרונות סביב משבר הקורונה. עם התפרצות המגפה והתפתחות המשבר הכלכלי, פעל ארגון לתת לפתח ולהתאים מענים נדרשים לאוכלוסיות הקשישים וניצולי השואה, כמו גם למשפחות החיות בעוני שמצבן החמיר ולמשפחות מהמעמד הבינוני שפנו לקבלת סיוע לראשונה בחייהן עקב אובדן מקור הפרנסה והידרדרות במצבן הכלכלי.

זוהי המהדורה ה־19 במספר של דו"ח העוני האלטרנטיבי, המשקפת את המגמות העדכניות ביותר בנושא עוני ואי ביטחון תזונתי בישראל 2021, כפי שמכירים אותן בארגון לתת, הפועל בכל הארץ בשיתוף פעולה עם 200 עמותות מקומיות וארגוני סיוע.

הדו"ח מהווה כלי אלטרנטיבי להיכרות והבנה של תופעת העוני. בשונה מדו"חות סטטיסטיים רשמיים, הוא משקף את הפן האנושי של העוני, באמצעות ראייה רחבה וניתוח מעמיק של מגמות מחד, ומתן ביטוי לקולם של האנשים נתמכי הסיוע והעמותות התומכות בהם, מאידך.

שנת 2021 בצל מגפת הקורונה והמשבר הכלכלי החמור שחוותה מדינת ישראל, מאופיינת בהתאוששות שברירית ואיטית של המשק, אך יחד עם זאת, באוכלוסיות חדשות שהידרדרו למצוקה כלכלית ובהחמרת העוני בקרב אוכלוסיות מוחלשות רבות.

הדו"ח כולל זו השנה השביעית, את מדד העוני הרב־ממדי אשר מציג את עומק העוני ומאפייניו, באמצעות ניתוח מידת המחסור של אדם ביחס לצרכים הבסיסיים ביותר הדרושים לקיום. על מנת לאמוד את השפעות משבר הקורונה על העוני בישראל, נציג מדד נוסף אשר מביא לידי ביטוי גם שינויים ארעיים יותר אשר עלולים לקרות תוך פרק זמן קצר. מדד נוסף זה מאפשר להסתכל על התהליך שעברה החברה הישראלית במהלך משבר הקורונה ולהשוות את הנתונים גם לשנת 2020.

הדו"ח כולל פרקים המתארים את הקשיים בהם נתונים נתמכי הסיוע והווייתורים הקשים אותם נאלצים לעשות בהיבטים שונים בחייהם הקשורים

לביטחון תזונתי, חינוך, בריאות, תעסוקה, דיור, ויוקר המחיה. בכל פרק יש זרקור לאופן שבו מדינות שונות בעולם בחרו לטפל בנושאים אלו, בצל משבר הקורונה אשר פלטל את העולם כולו.

דו"ח העוני האלטרנטיבי מפורסם על ידי ארגון לתת, על מנת לחשוף את החברה הישראלית באופן ישיר ואותנטי למשמעות האנושית של החיים בעוני. החברה מכירה בדרך כלל את העוני מרחוק, בעיקר דרך התקשורת, תפיסות רווחות או דעות קדומות. הדו"ח נועד לשתף את הציבור בגורמים לעוני, במאפייניו ובחסמים המקשים להיחלץ ממנו, הנובעים בעיקר ממדיניות המנטרלת את היכולת של האנשים החיים בעוני לעשות כן. כמו כן, מבקש הדו"ח לשמש אמצעי לחץ על מקבלי ההחלטות בממשלה ובכנסת לממש את תפקידם ואחריותם לרווחת אזרחי המדינה ולפעול באופן יסודי ועקבי לפתרון בעיית העוני והפערים החברתיים.

אנו בארגון לתת סבורים, כי חובתה של ממשלת ישראל להציב את הטיפול בבעיית העוני והפערים החברתיים בראש סדר העדיפויות הלאומי, לרבות תקצוב המשאבים הנדרשים ויישום תכנית ממשלתית חוצה משרדי ממשלה, במטרה להגיע לממצע שיעורי העוני במדינות המפותחות בתוך עשור.

המגזר השלישי: עידן הבשלות

זייל דרמון | נשיא ומייסד ארגון לתת

דו"ח העוני האלטרנטיבי 2021, עוסק מזה השנה השנייה ברציפות, בהשפעה החברתית של משבר הקורונה המתמשך בארצנו. בעוד שהמסקנה העיקרית העולה מן הדו"ח היא ש-COVID 19 ממשיך לפגוע באופן ניכר במעמדות המוחלשים ביותר כמו גם במעמד הביניים, נראה שעדיין ייקח עוד זמן למדוד את מלוא הנזק שנגרם על ידי המגפה בתחומים חברתיים כגון חינוך, והשפעתה על נשירה גלויה וסמויה של תלמידים מן המערכת. בינתיים, למרות ההתאוששות הכלכלית הנצפית בתחומים רבים, המאמצים לעזור ל"פליטי הקורונה" נותרו עצומים.

אחד הדברים הבולטים שאנו עדים להם לגבי שנת 2021 הוא הגושפנקא למעורבות הגוברת של החברה האזרחית הישראלית, של המגזר השלישי, ובאופן כללי של רבים מאזרחי ישראל, בפעולות של סולידריות כפי שכבר ראינו בדו"ח 2020. אין ספק שבזכות ריבוי פעולות אלו, הצליחה החברה הישראלית להגביל את היקף המשבר החברתי שהביאה עמה המגיפה. עם זאת, בניגוד לגלי סולידריות קודמים, שעלו בתקופות משבר וחלפו, האופן שבו המעורבות האזרחית נמשכת כעת כבר כמעט שנתיים באותה עוצמה, מסמנת שינוי של ממש ב-DNA של החברה הישראלית.

אם ברצוננו לשמר את הדינמיקה החברתית הראויה הזו, חובה עלינו לנצל את ההזדמנות שהביא עימו שינוי זה על מנת להגדיר מחדש ולעומק את היחסים בין המגזר השלישי והמגזר הציבורי. הגדרה מחודשת זו תכלול, שלושה היבטים עיקריים: תרומה, התנדבות, והדגשת תפקידו של המגזר השלישי בחברה הישראלית.

תרומה - משאב חיוני הנחוץ לבניית חוסנה של חברה מודרנית הינו תרומה. היא מאפשרת פעמים רבות להשלים את הפערים שנשארים כשפעילות הממשלה איננה מספיקה ויתרה מכך, היא הביטוי הקונקרטי ביותר של סולידריות ואחריות הדדית הדרושים להבטחת הלכידות בחברה הישראלית. על כן, נושא זה הוא בעל חשיבות רבה ועל המדינה לקדמו בהתאם.

כלי מרכזי של המדינה בתחום זה, הינו האפשרות לפטור ממס עבור תרומות לעמותות, הן עבור האדם הפרטי והן עבור חברות עסקיות. כיום, מנגנון זה אינו מנוצל כהלכה בשל מורכבות הפעלתו, וכתוצאה מכך מאות מיליוני שקלים אינם מוחזרים לתרומים, והתמריץ לתרום הופך כמעט ללא רלוונטי. הקמת פלטפורמה דיגיטלית להחזר מס עבור תרומה "בשלושה קליקים" עשויה לשים קץ למדיניות אשר מחד, כביכול מאפשרת תמריץ מיסוי בעת תרומה, אך מאידך,

מסרבלת את מימושו. כך, המדינה תוכל להביא להאצה אמיתית של תרומות בחברה. תהליך זה אפשרי מבחינה טכנית, ואליו צריך להתווסף רק הרצון הפוליטי. בנוסף, כפי שכבר נעשה במספר מדינות באירופה, מדוע לא להתאים את שיעור הפטור ממס עבור תרומות, בהתאם לסדרי העדיפויות הציבוריים? הענקת זיכוי מס גבוה יותר בנושאי עדיפות לאומית, עשויה לאפשר למדינה להפנות את מאמצי הנדיבות הציבורית לנושאים אקוטיים, ולהציג בבירור את סדרי העדיפויות. הגדלת הפטור ממס עבור תרומה לעמותות העוסקות באי ביטחון תזונתי ובמשבר האקלים לדוגמא, תהווה מסר חד משמעי מצד הממשלה, ואף מהלך שיקדם win-win situation הן עבור התורמים והן עבור הממשלה.

התנדבות - במהלך משבר הקורונה גם תחום ההתנדבות בישראל עבר אבולוציה חסרת תקדים, והשתרש כנורמה וככוח מניע חברתי, הרבה מעבר לטרנד חולף. כדי למקסם את השפעתה של תנועה זו, על המדינה לנקוט גם כאן בסדרת צעדים, שתפקידם לעודד אזרחים להשקיע מזמנם היקר בהתנדבות ובעזרה לזולת.

כך למשל, ניתן לעודד התנדבות על ידי מתן אפשרות לחברות עסקיות גדולות להוציא את עובדיהם לימי התנדבות במימון משותף של העובד והחברה. תרחיש נוסף שניתן לקדם בחברות ציבוריות או במשרדים ממשלתיים, הוא מתן אפשרות לעובדי מדינה להקצות חלק מעבודתם לטובת התנדבות בארגונים שונים, ולמעשה "להשאיל" ממימונויותיהם, ניסיונם ורשת הקשרים שלהם.

מנגנוני תמריצים אלו, יאפשרו למדינה להגדיל את מאגר שעות העבודה בשירות הקהילה, ובמקביל לפתח פרויקטים חברתיים-קהילתיים במגזר השלישי שלא היו יכולים לקום לבד, בשל חוסר במשאבים זמינים. תמריצים כאלו כבר קיימים ועובדים במדינות רבות, והגיעה העת לפעול כדי ליישםם באופן דומה ומקיף בישראל.

הדגשת תפקידו של המגזר השלישי בחברה הישראלית - שיתוף הפעולה המוצלח בין הממשלה למגזר השלישי במהלך משבר הקורונה, בנושאים שונים כדוגמת אי ביטחון תזונתי, מאפשר כיום לשני הצדדים לבסס מחדש את השותפות ביניהם, ולהסיר ספקות שליוו שותפות זו בעבר.

עידן הבשלות של המגזר השלישי עשוי לסמן את תחילתה של תקופה שבה יוגדר מחדש שיתוף הפעולה בין שני הסקטורים, במסגרתו המדינה תתפקד כגוף מפקח ומממן, והעמותות ישמשו כזרוע ביצועית. בדומה ליחסים השוררים בין המגזר הציבורי והפרטי, גם בין המגזר הציבורי והשלישי, הגיע הזמן להמציא PPP (Public and Private Partnership) חברתי, יצירתי, ויציב.

...והביטחון החברתי

ערן וינטרוב | מנכ"ל ארגון לתת

אהבתי את שינוי שם משרד הרווחה והשירותים החברתיים ל"הרווחה והביטחון החברתי". אמנם "המשרד לביטחון חברתי-כלכלי" משקף טוב יותר בעיני את הייעוד האמיתי, אבל סך הכל מדובר בריענון חיובי. מעבר למיתוג ולרצון לשמר את "ה" הידיעה כדי לשוות למשרד הרווחה מעמד מרכזי כמו הביטחון או האוצר, יש פה גם הזדמנות אמיתית לשינוי כיוון בעולם התוכן. אבל הוא לא יגיע מכיוון "הרווחה", מכיוון שהמשרד לא באמת יכול להביא לרווחה, אולי רק להקל במשהו על מציאות חיים קשה. "הביטחון החברתי" במקום "השירותים החברתיים" לעומת זאת, לא חייב להיות רק סמנטיקה.

עד כה, התמקד המשרד בשירותים לאוכלוסיות שונות: קשישים חסרי עורף משפחתי, נפגעות תקיפה מינית, נכים ובעלי מוגבלויות, בני נוער בסיכון, ילדים על הרצף האוטיסטי, משפחות באי ביטחון תזונתי. אבל הוא לא פעל, לא הציב יעדים ולא חתר על מנת להקנות ביטחון חברתי לאוכלוסיות המוחלשות הללו.

כפי שמשרד הביטחון אחראי על בטחון המדינה, כך ראוי שמשרד... והביטחון החברתי - יהא אחראי לביטחונם הסוציאלי של אלו הזקוקים לסיוע כדי להתקיים בכבוד. בבואנו לדאוג לביטחון, נניח של ילדינו, אנחנו לוקחים אחריות. זה עלינו. לא רק מעניקים להם "שירותים" (למרות שלמצער זה נראה כך פעמים רבות), אלא מוודאים שהם יקבלו את כל הכלים כדי לממש את עצמם. וכמובן עושים הכל כדי שיהיו מוגנים ובטוחים.

אם משרד הרווחה בשמו החדש ירענן גם את מודל ההפעלה שלו ויתחיל ליישם מדיניות מוכוונת יעדים ולא רק פעולות, תהיינה תוצאות טובות יותר.

שר... והביטחון החברתי שהקים את הועדה למאבק בעוני, יכול למשל לקחת אחריות על הטיפול בעוני ולהוביל ועדת שרים שתגבש תכנית ממשלתית רב שנתית, תביא לסינרגיה בין כלל משרדי הממשלה ותציב יעדים ברורים. גם עבור 292,000 המשפחות ו-402,000 הילדים שסובלים מאי ביטחון תזונתי חמור, השינוי הטורמינולוגי הזה עשוי לחולל שינוי, ככל שהוא יהיה מהותי. כי מעכשיו, העניין יהיה לא רק לסייע בחלוקת סלי מזון לנוזקים, אלא לדאוג לביטחונם התזונתי.

הכללת מימון לאי ביטחון תזונתי בבסיס תקציב המדינה, בפעם הראשונה, היא צעד ראשון בכיוון הנכון. ארבע עשרה שנה אחרי שעתרנו לבג"צ, ולאחר אינספור דיונים בוועדות,

קמפיינים ציבוריים, דו"חות עוני אלטרנטיבי, ממשלות מתחלפות, מערכות בחירות והתחייבויות שלטוניות, סוף סוף זה קורה. אמנם התקציב שהוקצה נמוך מאוד ביחס לצורך הגואה, אבל בכל זאת. אבן דרך חשובה בדרך להגשמת היעד החזוני של לתת, שלא יהיו צריכים אותנו עוד.

לא משנה איך ננתח את הסיבות שהביאו אותנו להיות מדינה שיש בה כליכך הרבה יוניקורנים ותעשיית הייטק רותחת עם משכורות דמיוניות ומכנולוגיה שמעיפה את הסכך לכל העולם, לצד כליכך הרבה עמותות סיוע, בתי תמחוי ונזקקים. השורה התחתונה היא, ש־2.5 מיליון נפשות ויותר ממיליון ילדים זה פשוט יותר מדי. תמיד יהיו עניים, אבל סדר עדיפויות לאומי ראוי צריך להביא לכך שמי שעובד במשרד מלאה יוכל למלא אחר צרכיו הבסיסיים, ומי שמתקיים רק מקצבת זקנה יוכל לחיות בכבוד. העלאת שכר המינימום ל־6,000 ש"ח תוך מספר שנים והצמדת קצבת הזקנה והשלמת הכנסה לקשישים ל־70% משכר המינימום, שתעלה את כל הקשישים מעל קו העוני הרשמי - הן החלטות ראויות, אבל לא מספקות: תוספת הדרגתית של 100 שנה לשכר המינימום והעדכון בהשלמת ההכנסה לא יחלצו את העניים העובדים או את הקשישים מעוני אמיתי.

במסגרת האמנה בין האזרחים למדינה, אנחנו צריכים להגדיר שכל עוד יש בקרבנו מאות אלפי משפחות שזקוקות לסיוע במזון כדי לשרוד, מי שיהיה אחראי על הטיפול בהן זו הממשלה ולא ארגוני החברה האזרחית. אנחנו יכולים לעזור, לשמש רשת ביטחון חברתית בימי שגרה וקו הגנה ראשון במצבי חירום. להיות גורם משלים ומסייע. אבל אנחנו לא יכולים להיות אחראים, ובטח שאין לנו את המשאבים לטפל בעוני באופן מערכתי.

נראה שאנחנו בשלהי הקורונה הבריאותית, מתפללים שהגל החמישי לא יגיע, שהחיסונים לילדים יהיו בטוחים ושנוכל לחזור לקיים שגרה שפויה לאיזה דקה וחצי, בלי בידודים ותחלואה וחרדות, ועם קירוב חברתי שכולנו זקוקים לו. המצוקה הכלכלית עוד כאן, וגם אם זה מרגיש פחות כואב משיא המשבר, היא תמשיך ללוות אותנו בשנים הקרובות, לצד אתגרי ההתחממות הגלובלית, השסעים והאלימות בחברה הישראלית ואיומי הביטחון האזוריים. אם נשכיל לראות גם בעוני איום קיומי ונסכים שהמשימה היא לדאוג לביטחון חברתי, לצד הביטחון המדיני, יש לנו סיכוי להינצל. אני יודע?

מתודולוגיה

דו"ח העוני האלטרנטיבי הינו מסמך ייחודי, המשרטט תמונת מצב עדכנית של העוני והפערים החברתיים בישראל של שנת 2021. הדו"ח מבוסס על אינטגרציה בין ממצאים שנאספו באמצעות ארבעה מחקרים ושאלונים:

מגמות הסיוע בעמותות המזון

מחקר הנערך בקרב 112 מנהלי עמותות הפועלות בשיתוף עם ארגון לתת, והוא נועד לבחון את מגמות העוני, הצרכים והתהליכים בשטח.

מחקר נתמכי הסיוע

סקר נרחב בתחומי חיים שונים שנערך בקרב 1,357 אנשים החיים בעוני ומקבלים סיוע במזון מארגון לתת באמצעות רשת העמותות השותפות.

מחקר תפיסות הציבור

סקר שמטרתו לבחון את תפיסות הציבור בנושאי עוני בחברה הישראלית והאחריות לטיפול בו. הסקר נערך בקרב 502 נדגמים בגילאי 18 ומעלה המהווים מדגם מייצג של החברה הישראלית.

מדד העוני הרב-ממדי

כלי שפותח על ידי מכון ERI עבור ארגון לתת, ומודד את היקף העוני ועומקו, כמו גם את תופעת אי הביטחון התזונתי הנלווית אליו, בקרב מדגם של 516 פרטים מהציבור הרחב. בעקבות משבר הקורונה, החל מ־2020 נוסף מדד הבוחן את המצוקה הכלכלית.

כל המחקרים נערכו במהלך החודשים יולי-אוקטובר 2021. הכנת השאלונים, איסוף הנתונים, בדיקת הממצאים וניתוחם נערכו ע"י מחלקת המחקר של ארגון לתת, בליווי וייעוץ של מכוני מחקר מקצועיים, מהמובילים בישראל:

מכון rotem ar הינה חברת מחקר ואנליזה בבעלותו וניהולו של ד"ר אריה רותם. את המחקר עבור הדו"ח הובילו ד"ר אריה רותם, מרים חונג וגל שני.

rotem ar
advanced marketing research

מכון ERI הוא מיזם עסקי-חברתי המספק שירותי מחקר וייעוץ המשלב מומחיות מהאקדמיה ומהמגזר השלישי, ועד מייעץ של מומחים בכירים ומאגר חוקרים עשיר ממגוון תחומים ודיסציפלינות. בראש המכון עומד גלעד טנאי, מומחה לחקר עוני וצדק חברתי, לשעבר דירקטור וחבר הצוות המייסד של עמותת Academics Stand Against Poverty ומרצה בתכנית לצדק בינלאומי באוניברסיטת ייל. את המחקר הובילו ד"ר מאיה דנק, ברק רוזן, ושי אוחיין.

ERI
Effective
Research
for Impact

מחקר נתמכי הסיוע

היבטים שונים של החיים בעוני מנקודת מבטם של נתמכי סיוע הנעזרים בארגון לתת

מחקר נתמכי הסיוע נערך באמצעות סקר, בקרב מדגם של 1,357 אנשים המקבלים סיוע מעמותות המזון השתופות של ארגון לתת. המענה על הסקר נעשה במילוי עצמי על ידי המרואיינים ובמקרה הצורך באמצעות עזרה של נציגי העמותות השתופות. הנתונים נאספו במהלך החודשים יולי עד אוגוסט 2021. טעות הדגימה המרבית עבור מדגם זה היא +/- 2.7% בהתאם לרמות הביטחון המקובלות.

המידע שנאסף היווה בסיס למחקר שמטרתו לשקף את שגרת החיים ואת חוויותיהם האישיות של הנתמכים. שגרה זו לרוב אינה מוכרת לציבור הרחב או למקבלי ההחלטות והצמרת השלטונית.

התפלגות דמוגרפית של המשיבים במחקר נתמכי הסיוע:		
מין	גבר	35.1%
	אישה	64.9%
גיל	18-24	2.5%
	25-34	16.4%
	35-44	24.1%
	45-55	24.8%
	55-64	14.4%
	65 ומעלה	17.8%
דת	יהודי/ה	77.2%
	מוסלמי/ת	16.8%
	נוצרי/ת	4%
	דרוזי/ת	1.3%
	אחר	0.7%
הגדרה דתית	חילונית	29%
	מסורתית	29.5%
	דתי/ת	23.8%
	דתי/ת מאוד (חרדי/ת)	17.7%
אזור גיאוגרפי	חיפה והצפון	34.6%
	השרון	9.9%
	המרכז והסביבה	22%
	ירושלים והסביבה	10.4%
	השפלה והדרום	23.1%

מגמות הסיוע בעמותות המזון

תופעת העוני מנקודת מבטם של מנהלי עמותות הסיוע

מחקר מגמות הסיוע בוחן את השינויים שקורים בתופעת העוני בישראל באמצעות סקר שנערך בעמותות המזון. סקר זה נערך בקרב 112 מנהלי ארגונים ועמותות סיוע (עמותות מזון, אגפים לשירותים חברתיים ובתי תמחוי) הפועלים באופן קבוע ומייצגים את כלל המגזרים בחברה הישראלית. הנתונים נאספו במהלך החודשים יולי עד אוגוסט 2021. טעות הדגימה

המרבית עבור מדגם זה היא +/- 3.6%, בהתאם לרמות הביטחון המקובלות.

ארגונים העוסקים בסיוע לאוכלוסיות החיות בעוני בכלל ובאי ביטחון תזונתי בפרט, מהווים מקור ייחודי לעדות עדכנית ואותנטית המשקפת את המציאות המורכבת עמה מתמודדים האנשים החיים בעוני וכן מנהלי עמותות המזון וארגוני הסיוע. נקודת מבטה של החברה האזרחית הינה קריטיית בהצגת תמונת המצב המקיפה על מגמות העוני בישראל, אותה אנו מבקשים להביא בדיווח זה.

מדד העוני הרב־ממדי

סקר שנערך בקרב האוכלוסייה הכללית ומטרתו לבחון את שיעור המשפחות החיות בעוני, במצוקה כלכלית ובאי ביטחון תזונתי בישראל

סקר טלפוני ואינטרנטי בקרב מדגם מייצג של 516 נדגמים בגילאי 18 ומעלה הכולל את כל המגזרים בחברה הישראלית. טעות הדגימה המרבית עבור מדגם זה היא +/- 4.5%, בהתאם לרמות הביטחון המקובלות. הנתונים נאספו במהלך חודש אוגוסט 2021.

המחקר מהווה כלי למדידת העוני ועומקו בקרב הציבור הרחב באמצעות ניתוח מידת המחסור של אדם ביחס לצרכיו הבסיסיים. המחקר כולל שאלות הבוחנות את הווייתורים אותם נאלצו לעשות בתחום הדיור, חינוך והשכלה, ביטחון תזונתי, תנאי מחיה ובריאות (פירוט מלא לגבי המתודולוגיה של המדד מופיע בפרק מדד העוני הרב־ממדי ובפרק מתודולוגי נרחב באתר האינטרנט של ארגון לתת).

בעקבות המציאות המורכבת החדשה שניצבה בפני החברה הישראלית בשל משבר הקורונה, פיתחו ארגון לתת ו־ERI מדד נוסף המודד מצוקה כלכלית אשר נמדד לראשונה ב־2020. מדד זה מראה את התהליך שהחברה עברה מטרום המשבר, דרך שיא המשבר וכיום, בתחילתה של התאוששות ממנו.

בנוסף, כולל הסקר 6 שאלות שמטרתן לבחון את מצב הביטחון התזונתי בקרב האוכלוסייה הכללית בישראל. הסקר מבוסס על מדד ה־USDA (משרד החקלאות האמריקאי), המקובל במדינות מפותחות, ובו עושה שימוש גם המוסד לביטוח לאומי בישראל.

פרופיל נשאלים מקרב הציבור הרחב במדד העוני הרב־ממדי:

4.8%	18-24	גיל
19.2%	25-34	
22.4%	35-44	
18%	45-55	
15.1%	55-64	
20.5%	65 ומעלה	דת
78.5%	יהודי/ה	
15.7%	מוסלמי/ת	
3.5%	נוצרית/ת	
2.3%	דרוזית/ת	הגדרה דתית
50%	חילונית/ת	
29%	מסורתית/ת	
12%	דתית/ת	אזור גיאוגרפי
9%	דתי/ת מאוד (חרדי/ת)	
29.3%	חיפה והצפון	
5.9%	השרון	
30%	המרכז והסביבה	
11.5%	ירושלים והסביבה	
23.3%	השפלה והדרום	

מחקר תפיסות הציבור הרחב בנוגע לעוני ?

סקר שנערך בקרב האוכלוסייה הכללית ומטרתו לבחון את עמדות הציבור ביחס לעוני ולפערים החברתיים בישראל

סקר טלפוני ואינטרנטי בקרב מדגם מייצג של 502 נדגמים בגילאי 18 ומעלה הכולל את כל המגזרים בחברה הישראלית. טעות הדגימה המירבית עבור מדגם זה היא +/- 4.5%, בהתאם לרמות הביטחון המקובלות. הנתונים נאספו במהלך חודש אוגוסט 2021.

ממצאי הסקר מתארים את הדעות, העמדות והתפיסות של אזרחי ישראל ביחס לתופעת העוני, ובהן עמדות כלפי מדיניות הטיפול בעוני, תפיסות לגבי היקף העוני בישראל והערכת מצב אישית ביחס לבעיית העוני.

פרופיל נשאלים מקרב הציבור הרחב במחקר תפיסות הציבור:		
מין	גבר	50%
	אישה	50%
גיל	18-24	13.3%
	25-34	21.9%
	35-44	21.7%
	45-55	17.1%
	55-64	15.1%
	65 ומעלה	10.9%
	דת	יהודי/ה
מוסלמי/ת		15.1%
נוצרי/ת		2.6%
דרוזי/ת		2.2%
חסר/ת דת		0.4%
הגדרה דתית	חילוני/ת	45.8%
	מסורתית	32.1%
	דתית	13.1%
	דתית/מאוד (חרדי/ת)	9%
אזור גיאוגרפי	חיפה והצפון	18.7%
	השרון	10.8%
	המרכז והסביבה	45.4%
	ירושלים והסביבה	10.6%
	השפלה והדרום	14.5%

עיקרי הנתונים

23.6%

שיעור משקי הבית שנמצאים בקרבה לעוני (מעמד נמוך) עלה מ־14% טרום המשבר ל־23.6% כיום

נתוני מדד העוני הרב־ממדי לשנת 2021 משקפים מציאות עגומה

**651,900
(22.1%)**

משקי בית בישראל חיים בעוני

**932,000
(31.6%)**

משקי בית בישראל חיים במצוקה כלכלית

התווספות של

233,000

משפחות בהשוואה לטרום המשבר

**2,540,000
(27.6%)**

נפשות בישראל חיות בעוני

מתוכן

**1,118,000
(36.9%)**

ילדים חיים בעוני

48.3%

מאז פרוץ משבר הקורונה מעמד הביניים הצטמצם מ־58.3% מהחברה הישראלית טרום המשבר, ל־48.3% כיום

אי ביטחון תזונתי

77%

77% מהנתמכים העידו כי האוכל שקנו לא הספיק ולא היה להם די כסף לקנות יותר, בהשוואה ל-18.1% מהאוכלוסייה הכללית

633,000

633,000 (21.8%) משפחות חיות באי ביטחון תזונתי בישראל, מתוכן 292,000 (10.1%) משפחות חיות באי ביטחון תזונתי חמור

51.8%

51.8% מהנתמכים שבביתם יש תינוקות, העידו שבשל מצבם הכלכלי, הם נאלצו לוותר על תחליפי חלב או לתת פחות מהכמות המומלצת

774,000

774,000 ילדים (31%) חיים באי ביטחון תזונתי, מתוכם 402,000 (16.1%) באי ביטחון תזונתי חמור

52%

52% מנתמכי הסיוע צמצמו בגודל הארוחות או דילגו על ארוחות מחוסר כסף לקנות מזון, בהשוואה ל-13.5% בלבד מהאוכלוסייה הכללית

3,186

3,186 ש' הינו הסכום המינימלי הנדרש למשפחה בת חמש נפשות לרכישת סל מזון חודשי בסיסי בריא

תעסוקה

29.7%

29.7% מנתמכי הסיוע העובדים סבורים כי יש סיכוי גבוה או גבוה מאוד שיאבדו את מקום עבודתם

74.2%

74.2% בקרב מהמשפחות נתמכות הסיוע היה לפחות מפרנס אחד טרום משבר הקורונה

56.5%

56.5% מנתמכי הסיוע מציינים כי מגבלה בריאותית מונעת מהם לעבוד או לשפר את מצבם התעסוקתי, במידה רבה או רבה מאוד

80.8%

80.8% מנתמכי הסיוע נשארו ללא פרנסה במהלך משבר הקורונה, או שפרנסתם נפגעה

24.2%

24.2% מהנתמכים מקבלים קצבת נכות עבורם ו/או עבור ילדיהם

49.6%

49.6% מהמשפחות נתמכות הסיוע שעבדו טרום משבר הקורונה, נותרו במהלך המשבר ללא כל מפרנס במשק הבית

תנאי מחיה

44.4%

44.4% מנתמכי הסיוע מעריכים כי אין כלל סיכוי או שקיים סיכוי נמוך בלבד שהם ובני משפחתם יצליחו להחלץ ממצוקתם הכלכלית

56.5%

56.5% מהנתמכים מעידים שגדלו במשפחה שחיה במחסור ובמצוקה כלכלית

46.5%

46.5% מהנתמכים ציינו כי מחלה ו/או נכות שלהם או של מי ממשפחתם היא הסיבה למצוקתם הכלכלית

8,405

8,405 ש' הינה ההוצאה החודשית של משפחה נתמכת סיוע, אשר גבוהה בשיעור של 62.4% מההכנסה הממוצעת שלה (5,177 ש')

41.9%

41.9% מהנתמכים חוו חסימה ו/או עיקול חשבון הבנק, פי 4.9 מהאוכלוסייה הכללית (8.6%)

64.8%

ל־64.8% מהנתמכים יש חוב כלפי גורם כלשהו, פי 2.6 מהאוכלוסייה הכללית (25.3%)

דיר

22.9%

22.9% מנתמכי הסיוע מעידים שיש סיכוי גבוה או גבוה מאוד שהם ייאלצו לפנות את מקום מגוריהם בשל הקושי לשלם שכר דירה

75.4%

75.4% מנתמכי הסיוע העידו כי נמנעו מתיקון ליקויים חמורים בדירתם בשנה האחרונה מסיבות כלכליות, בהשוואה ל־25.1% מהאוכלוסייה הכללית

18.6%

18.6% מנתמכי הסיוע נחשפו בסביבת מגוריהם לאנשים המשתמשים ו/או סוחרים בסמים

10.5%

ל־10.5% מנתמכי הסיוע אין מקום מגורים קבוע והם מתגוררים אצל בני משפחה או חברים, בבתי מחסה, או שהם חסרי קורת גג

40.4%

40.4% מנתמכי הסיוע חוו בשנה האחרונה ניתוק מחשמל או מים כיוון שלא הצליחו לשלם את החשבונות, פי 12.6 מהאוכלוסייה הכללית (3.2%)

46.7%

46.7% מהכנסתם הממוצעת של הנתמכים מופנית לדיר (2,420 ש')

בריאות

38.9%

38.9% מנתמכי הסיוע נדבקו בנגיף הקורונה.
פי 3.2 מהאוכלוסייה הכללית (12%)

48.4%

48.4% מהקשישים נתמכי הסיוע מדווחים
כי אין להם מספיק ארוחות מזינות

87.2%

87.2% מנתמכי הסיוע מעידים כי קצבת הזקנה
אינה מאפשרת להם או מאפשרת להם באופן
חלקי בלבד למלא את הצרכים הבסיסיים
הדרושים למחיה בכבוד

16.6%

16.6% מהקשישים נתמכי הסיוע חששו למות בביחס
ושאישי לא ידע מכך, בתקופת משבר הקורונה

74.1%

74.1% מנתמכי הסיוע סובלים ממחלה
כרונית אחת לפחות

15.6%

15.6% מנתמכי הסיוע סובלים ממוגבלות נפשית,
פי 4.9 מהאוכלוסייה הכללית (3.2%)

68%

68% מנתמכי הסיוע ויתרו על טיפול רפואי
משום שלא היה להם איך להגיע אליו,
בהשוואה ל-22.7% מהאוכלוסייה הכללית

67.5%

67.5% מהמשפחות הנתמכות נאלצו לוותר על רכישת
תרופות או טיפול רפואי נחוץ כי לא יכלו לשלם עבורם,
בהשוואה ל-21% בלבד מהאוכלוסייה הכללית

חינוך והשכלה

75%

75% מהנתמכים העידו כי מחסור במחשבים הקשה
על ילדיהם ללמוד בתקופת מגפת הקורונה

73%

73% מנתמכי הסיוע העידו שמשבר הקורונה
פגע במידה רבה או רבה מאוד בהישגים הלימודיים
של ילדיהם, פי 1.6 מהאוכלוסייה הכללית (44.4%)

45%

45% מהנתמכים העידו כי ילדיהם צמצמו
בכמות המזון או דילגו על ארוחות במהלך
משבר הקורונה

69.2%

69.2% מנתמכי הסיוע אינם בעלי תעודת בגרות,
מתוכם 48.4% לא סיימו 12 שנות לימוד

73.6%

73.6% מהנתמכים העידו שאין באפשרותם
לרכוש ציוד לימודי בסיסי וספרי לימוד
לבית הספר עבור ילדיהם

51.6%

51.6% מנתמכי הסיוע לא הכניסו ילד בגיל 0-3
למסגרת חינוכית כיוון שלא היו מסוגלים לעמוד
בתשלומים הנדרשים, עלויה בשיעור של 12.7% מ-2020

האחריות לטיפול בעוני

5.6%

5.6% בלבד מהמחזור השנתי של עמותות הסיוע מגיע מתמיכה ממשלתית

26.8%

משפחות חד הוריות מהוות 26.8% מהנתמכים בעמותות הסיוע

77.3%

77.3% מעמותות המזון דיווחו כי חל גידול בדרישה למזון בהשוואה לטרום המשבר

77.3%

77.3% מהציבור סבור כי הטיפול בבעיית העוני אינו נמצא כלל בסדר העדיפויות של ממשלת ישראל או נמצא בסדר עדיפות נמוך

88%

88% מהציבור סבור כי הממשלה היא זו שצריכה לקחת אחריות על צמצום העוני

12.7%

12.7% בלבד מהציבור סבור שהממשלה היא זו שאכן מטפלת בפועל בבעיית העוני, ירידה חדה מ־2020 (21.3%)

633,000

בישראל חיות 633,000 (21.8%) משפחות
באי ביטחון תזונתי, מתוכן 292,000 (10.1%)
באי ביטחון תזונתי חמור

1 מכל 3

אחת מכל חמש משפחות
ואחד מכל שלושה ילדים
חיים באי ביטחון תזונתי

77%

77% מהנתמכים העידו
כי האוכל שקנו לא
הספיק להם ולא היה
להם די כסף לקנות יותר

אי ביטחון תזונתי

68.9%

68.9% מנתמכי הסיוע
מעידים כי הצורך
שלהם במזון התגבר
בעקבות משבר הקורונה

51.8%

יותר ממחצית (51.8%) מהנתמכים שבביתם
יש תינוקות, העידו שבשל מצבם הכלכלי הם
נאלצו לוותר על תחליפי חלב או לתת להם
פחות מהכמות המומלצת

16.6%

16.6% מנתמכי הסיוע
נאלצו לקבץ נדבות או
לצום יום שלם בעקבות
משבר הקורונה

79.3%

79.3% מנתמכי הסיוע מעידים כי אין להם
מספיק כסף לאכול ארוחות מאוזנות,
בהשוואה ל־19.5% מהאוכלוסייה הכללית

אי ביטחון תזונתי הוא הסממן החמור ביותר של העוני, המתבטא בהיעדר יכולת כלכלית ונגישות סדירה לתזונה בסיסית הנדרשת לקיום מאוזן ותקין. ביטחון תזונתי מוגדר כמצב בו לכל בני האדם, יש כל העת, נגישות סדירה, פיזית וכלכלית, לכמות מספקת של מזון בריא ומזין, המתאים להעדפותיהם ולצרכיהם התזונתיים, ומאפשר קיום חיים פעילים ובריאים (ארגון המזון והחקלאות של האו"ם).

בעיית אי הביטחון התזונתי בישראל מבטאת את המצוקה הקשה של משפחות החיות בעומק העוני. משפחות אלו מתמודדות עם מחסור יומיומי במזון, שמהווה צורך קיומי בסיסי וזכות יסוד. **בישראל כיום חיות 633,000 משפחות (21.8%) באי ביטחון תזונתי, מתוכן 292,000 (10.1%) באי ביטחון תזונתי חמור. 774,000 ילדים (31%) חיים באי ביטחון תזונתי, מתוכם 402,000 (16.1%) באי ביטחון תזונתי חמור** (ארגון לתת, 2021).

קיימת קורלציה גבוהה בין אי ביטחון תזונתי לעוני. בניגוד להוצאה על שכר דירה או על מיסים, ההוצאה על המזון הינה גמישה. לכן, פעמים רבות היא בין ההוצאות הראשונות שאותן תצמצם משפחה כאשר היא נקלעת לקושי כלכלי. יחד עם זאת, מזון הוא צורך פיזיולוגי בסיסי, ועל כן פגיעה בביטחון תזונתי משמעה פגיעה בכל תחומי החיים. תינוק לא יתפתח כראוי ללא מזון מותאם, ילד המגיע ללא כריך לבית הספר לא יוכל להתרכז וללמוד כמצופה ממנו, ואדם הטובל ממחסור במזון לא יצליח להשתלב באופן תקין בשוק העבודה או בחברה בכלל.

ביטחון תזונתי אינו רק צורך פיזי, אלא גם תנאי בסיסי לבריאות תקינה. שורה של מחקרים מצביעים על מתאם בין אי ביטחון תזונתי לבין מחלות שונות, כגון: סכרת, מחלות לב, שבץ, השמנת יתר, דיכאון, יתר לחץ דם, מחלות כליות, אסטמה, דלקות פרקים, ריאות ועוד. עם פרוץ הקורונה התברר כי אנשים שחיים באי ביטחון תזונתי פגיעים יותר לנגיף, שכן תת תזונה וסכרת השכיחות באוכלוסיות אשר סובלות מאי ביטחון תזונתי, מהוות גורמי סיכון להידבקות. עמידות תזונתית נמצאה כגורם מפתח במוכנות האוכלוסייה להתמודדות מול וירוס הקורונה (משרד הבריאות, 2020), ולכן משפחות שסובלות מאי ביטחון תזונתי נמצאות בסיכון כפול – לתחושת רעב ומחסור, אך גם לפגיעות יתרה בקרב מול הקורונה.

משבר הקורונה הביא להחמרת אי הביטחון התזונתי בישראל. למעגל המצוקה נוספו משפחות חדשות רבות שאיבדו את הכנסתן, כמו גם קשישים עריינים שנמנעה מהם הנגישות למזון בשל החשש להידבק בנגיף, חוסר היכולת של רבים מהם להתמודד או לשלם על משלוחים והבידוד החברתי ששרר במדינה. משפחות החיות בעוני ובמצוקה נאלצו להתמודד עם צריכת מזון גבוהה יותר של ילדיהם, ששהו בבית זמן ממושך ברציפות בשל תקופות הסגר, מסגרות החינוך שנסגרו ומפעל ההזנה שנסגר אף הוא.

עם התפשטות המגפה, הבינה ממשלת ישראל שיש צורך לסייע במזון לאוכלוסיות רבות בחברה שנפגעו מהמשבר וסובלות מאי ביטחון תזונתי, והקצתה 700 מיליון ש"ח לחלוקת שוברי מזון לזכאים. הקריטריון המרכזי לזכאות היה הנחה של 70% בארנונה, אולם קריטריון זה לא נמצא בהלימה עם אוכלוסייה הנמצאת באי ביטחון תזונתי, ולכן לא ברור עד כמה הסיוע הגיע ליעדו (מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 2021). כך, נוצר מצב שבו סטודנטים המקבלים הנחה בארנונה היו זכאים לשוברי מזון, בעוד אוכלוסיות הנמצאות באי ביטחון תזונתי שאינן מקבלות הנחה על הארנונה, אינן זכאיות לסיוע. גם במשרד הבריאות ובמוסד לביטוח לאומי הדגישו כי אין מתאם בין האוכלוסייה הזכאית להנחה בארנונה לבין האנשים שנזקקים לסיוע בביטחון תזונתי, ועל כן פילוח לפי קריטריון זה חוטא למטרה (משרד הבריאות, 2020). בנוסף, חלוקת השוברים נעשתה דרך משרד הפנים ולא דרך משרד הרווחה והביטחון החברתי, האמון על הנושא. 28.4% בלבד מנתמכי הסיוע זכאים ל־70% הנחה בארנונה או יותר. 65.1% ממנהלי העמותות השותפות של ארגון לתת העידו כי לא הורגשה השפעה משמעותית של התכנית בשטח.

בצעד היסטורי ולאחר שנים רבות במהלכן פעל ארגון לתת בנושא, הכליל משרד הרווחה והביטחון החברתי מימון בבסיס תקציב המדינה עבור טיפול בבעיית אי הביטחון התזונתי. מימון ממשלתי בבסיס התקציב מהווה צעד משמעותי בנקיטת אחריות ממשלתית לפתרון הבעיה, והוא שולח מסר של תקווה למשפחות המוחלשות בישראל אשר מתמודדות עם מצוקה קשה.

על פי מחקר שערך ארגון לתת (בהסתמך על הסל המומלץ על ידי משרד הבריאות, בעלות ממוצעת של ארבעת רשתות המזון הזולות) – על משפחה בת 5 נפשות להוציא כ־3,186 ש"ח בחודש על מנת לרכוש סל מזון בסיסי בריא ומזין. על פי הלמ"ס, משפחה בחמישון התחתון מוציאה בממוצע 2,277 ש"ח בחודש על מזון, כאשר הפער בין הצורך המינימלי להוצאה בפועל עומד על כ־900 ש"ח בחודש למשפחה. פער זה ממחיש את בעיית אי הביטחון התזונתי. אילו היה מוענק סיוע חודשי בסך מינימלי של 500 ש"ח למשפחה, רק ל־292,000 המשפחות החיות באי ביטחון תזונתי חמור – הרי שהיו נדרשים 1.7 מיליארד ש"ח בשנה על מנת לתת מענה לצורך.

תופעת אי הביטחון התזונתי בישראל מכרסמת בחוסנה של החברה הישראלית כבר שנים רבות. ממדיה הלכו והתעצמו במהלך מגפת הקורונה, וכעת מתגלות תוצאותיה ביתר שאת. כדי לצמצם את הבעיה, יש ליישם מדיניות אשר דורשת מנהיגות פוליטית ולקיחת אחריות ממשלתית, באמצעות מימון ממשלתי משמעותי, תמיכה בעמותות המזון וביצוע מהלכים רגולטוריים שיקבעו קריטריונים מתאימים ויאפשרו תכלול, איגום משאבים וסינרגיה במתן המענים לאוכלוסיות המוחלשות.

בישראל חיות 633,000 משפחות (21.8%) באי ביטחון תזונתי, מתוכן 292,000 (10.1%) באי ביטחון תזונתי חמור

אי ביטחון תזונתי בישראל 2021

על פי ההערכה של ארגון לתת, המבוססת על בדיקה שנערכה בחודשים יולי - אוגוסט 2021, אנו ניצבים בפני מציאות מדאיגה. **633,000 (21.8%) משפחות חיות באי ביטחון תזונתי, מעל חמישית מהמשפחות בישראל. מתוכן 292,000 (10.1%) חיות באי ביטחון תזונתי חמור. כמו כן, 774,000 ילדים (31%) נמצאים באי ביטחון תזונתי, מתוכם 402,000 (16.1%) חיים באי ביטחון תזונתי חמור.** בהשוואה לבדיקה שערך ארגון לתת בשיא המשבר (ספטמבר 2020), ועל אף ציפייה לראות ירידה בשיעורי אי הביטחון התזונתי לרמות של טרום המשבר, לא נצפה שינוי משמעותי ורמת אי הביטחון התזונתי נותרה גבוהה מאוד: סך כל המשפחות באי ביטחון תזונתי ירד מ־656,000 ל־633,000 בשנת 2021, אך מספר המשפחות באי ביטחון תזונתי חמור עלה מעמ־286,000 משפחות ל־292,000. בהשוואה לסקר ביטחון תזונתי של המוסד לביטוח לאומי (האחרון שפורסם ב־2018, בהתייחס ל־2016), **נוספו בתקופה זו כ־120,000 משפחות החיות באי ביטחון תזונתי, מתוכן כ־40,000 החיות באי ביטחון תזונתי חמור.**

למרות שנראה שמבחינות מסוימות המשק בתהליכי חזרה לשגרה, אותותיו של המשבר הכלכלי עבור משפחות רבות עדיין ניכרים. מציאות זו, עלולה להוביל לצמצום משמעותי בהוצאות ולווייתורים כואבים שמשמעם חוסר יכולת לתת מענה לצרכים החיוניים הדרושים לקיום בכבוד. משפחות רבות יאלצו לוותר על כמות ואיכות המזון הנצרך בביתן, ויזדקקו לסיוע במזון.

מגפת הקורונה גרמה למשבר בריאותי וכלכלי בחברה הישראלית, ולפגיעה מוגברת במשפחות החיות באי ביטחון תזונתי. השהייה הרציפה בבתים (כתוצאה מסגרים, חופשים ללא מסגרות וקייטנות, תקופת החגים וסגירת מערכת החינוך) השפיעה על התגברות הצורך של משקי הבית במזון, בזמן שחלקם חוו פגיעה תעסוקתית והתקשו לכסות את הוצאותיהם. מצב זה הביא להידרדרות ולמצוקה כלכלית של משפחות רבות אשר נאלצו לוותר או לצמצם במזון, חלקן לראשונה בחייהן וחלקן בתדירות גבוהה יותר מבעבר.

מדידת ביטחון תזונתי מבוססת על מדד ה־USDA (משרד החקלאות האמריקאי) המקובל במדינות מפותחות, וגם בישראל נעשה בו שימוש על ידי המוסד לביטוח לאומי. הכלי הוא שאלון מתוקף בן 6 שאלות (המבוסס על שאלון ארוך יותר בן 18 שאלות) המחלק את העונים עליו ל־3 קטגוריות:

1. ביטחון תזונתי

משקי בית המאופיינים בנגישות למגוון ולכמות מזון באופן סדיר.

2. אי ביטחון תזונתי קל

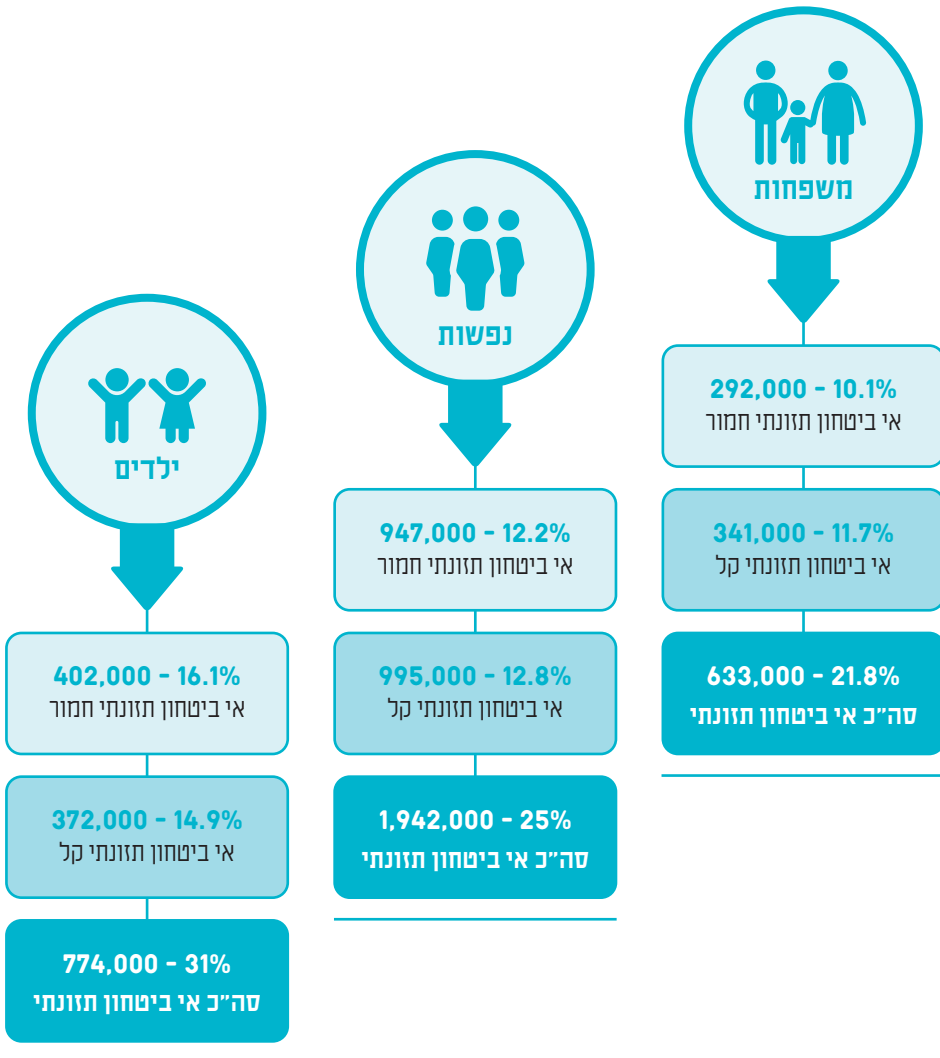
משקי בית המאופיינים במחסור מסוים באספקת מזון, תחושת חרדה, והתאמת תקציב ומגוון המזון.

3. אי ביטחון תזונתי חמור

משקי בית המאופיינים בתחושת רעב וויתור קבוע על כמות המזון הנצרכת בבית.

אי ביטחון תזונתי בישראל 2021

* מתוך מדד העוני הרב־ממדי¹ ** הנתונים נאספו במהלך חודש אוגוסט 2021

1. מספר משפחות, נפשות וילדים חושב על פי גודל האוכלוסייה אותו פרסם המוסד לביטוח לאומי בסקר הביטחון התזונתי האחרון (2018). עקב קשיי איסוף בחברה הערבית ועל מנת לאמוד באופן שמרני את מידת ההחמרה באוכלוסייה זו, הנתונים מבוססים על שיעורי ההחמרה באוכלוסייה היהודית. יחידת המדידה של הסקר הינה משפחות. על מנת לאמוד את הנפשות והילדים, נלקח היחס בין שיעורי המשפחות לנפשות בוגרות וילדים, בהתאם למחקר האחרון של המוסד לביטוח לאומי משנת 2018.

אי ביטחון תזונתי בקרב נתמכי הסיוע

יותר משלושה רבעים (77%) מן הנתמכים העידו כי לעיתים האוכל שקנו לא הספיק ולא היה להם די כסף לקנות יותר, זאת בהשוואה ל־18.1% בלבד שמעידים על כך באוכלוסייה הכללית. בנוסף, 79.3% מנתמכי הסיוע מעידים כי אין להם מספיק כסף לאכול ארוחות מאוזנות, בהשוואה ל־19.5% בלבד מהאוכלוסייה הכללית.

נתמכי הסיוע חיים במציאות יומיומית של מצוקה ומחסור במזון בסיסי הנחוץ לחיים תקינים. המשפחות הנתמכות חיות בחשש מתמיד שהמזון ייגמר, שלא יעלה בידם לקנות מזון נוסף ושלא יצליחו לספק למשפחתם ארוחות מאוזנות וקבועות.

מעל למחצית (53.6%) מנתמכי הסיוע מדווחים כי לא היה להם מספיק מזון, לעיתים קרובות או לפעמים. כמעט שליש (32.3%) מנתמכי הסיוע מדווחים כי יש להם מספיק מזון, אולם לא מספיק מהסוג שהם רוצים לאכול.

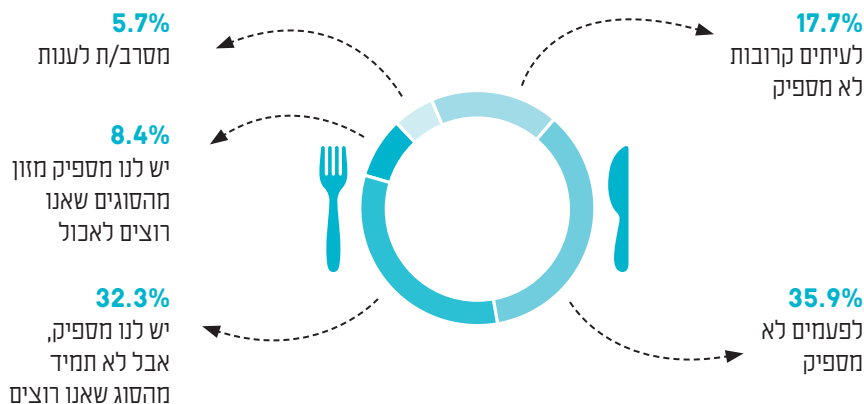
73% מנתמכי הסיוע העידו כי הם חוששים לפעמים שייגמר להם האוכל לפני שיהיה להם כסף לקנות עוד.

יותר משלושה רבעים (77%) מהנתמכים העידו כי האוכל שקנו לא הספיק ולא היה להם די כסף לקנות יותר

איזה משפט מהמשפטים הבאים מתאר באופן הכי טוב את האוכל שנצרך בביתך בשנה האחרונה?

* מתוך מחקר נתמכי הסיוע

עד כמה את/ה מזדהה עם המשפט הבא:

1. "חששנו (חששתי) שנגמור את האוכל לפני שיהיה לנו כסף לקנות עוד"

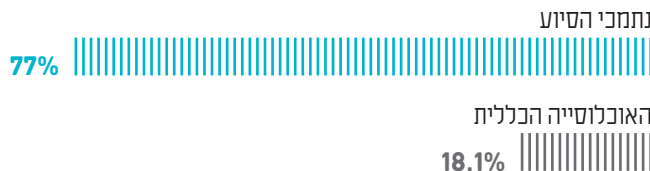
* מתוך מחקר נתמכי הסיוע

נתמכי הסיוע 2021

לרוב נכון	30.5%
לפעמים נכון	42.5%
לא נכון בכלל	16%
מסרב/ת לענות	11%

2. "האוכל שקנינו לא הספיק, ולא היה לנו כסף כדי לקנות יותר"

* מתוך מחקר נתמכי הסיוע ומדד העוני הרב־ממדי ** מוצג שיעור העונים לרוב או לפעמים נכון

3. "לא היה לנו מספיק כסף לאכול ארוחות מאוזנות"

* מתוך מחקר נתמכי הסיוע ומדד העוני הרב־ממדי ** מוצג שיעור העונים לרוב או לפעמים נכון

העידו שהם נאלצו לוותר עליה עבור ילדיהם או לתת להם פחות מהכמות המומלצת.

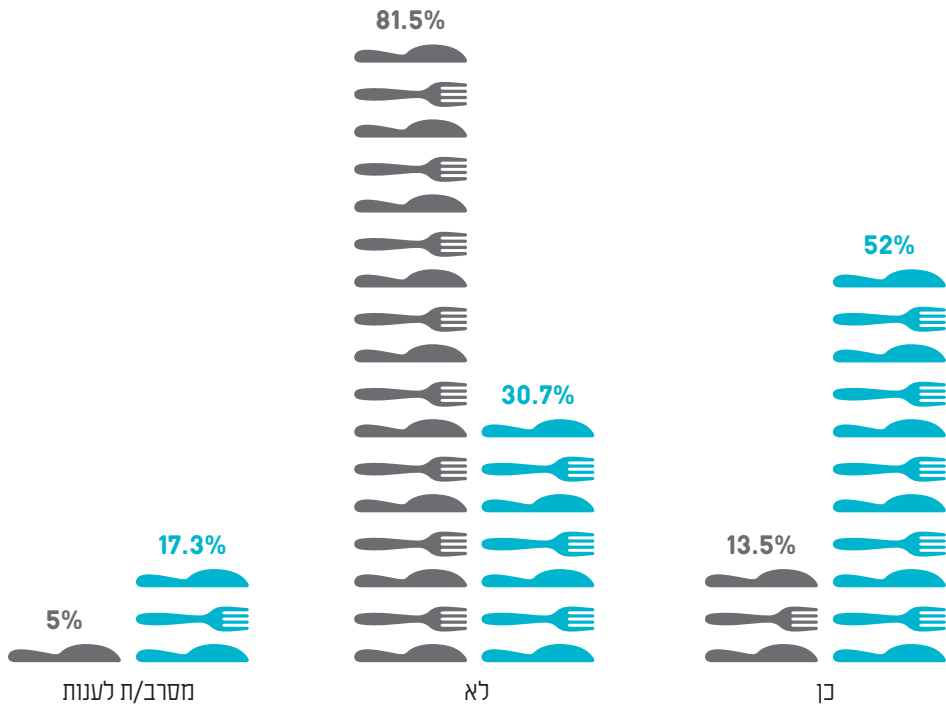
המחסור הקשה במזון מביא לעיתים לצעדי קיצון. 8.5% מנתמכי הסיוע העידו כי נאלצו לקבץ נדבות בעקבות המחסור במזון. שישית (16.2%) מנתמכי הסיוע נאלצו להתמודד עם סיטואציות כגון צום במשך יום שלם, גניבת מזון וחיפוש אוכל בפחים לשם אכילת מזון שנזרק.

אי ביטחון תזונתי חמור מתבטא בתחושת רעב במשק הבית וזיתור קבוע על כמות המזון הנצרכת בו. יותר ממחצית (52%) מנתמכי הסיוע העידו כי צמצמו בגודל הארוחות או דילגו על ארוחות מחוסר כסף לקנות מזון, בהשוואה ל-13.5% בלבד מהאוכלוסייה הכללית. ויתור חמור נוסף של משפחות הנתמכים הוא על תחליפי חלב אם לתינוקות (תמ"ל), בשל מחיריהם הגבוהים. למרות שאלו חיוניים להתפתחותם התקינה של התינוקות, יותר ממחצית הנתמכים (51.8%) שבביתם יש תינוקות או פעוטות

האם בשנה האחרונה את/ה ו/או מבוגרים אחרים בבית שלך צמצמו בגודל הארוחות או דילגו על ארוחות מחוסר כסף לקנות מזון?

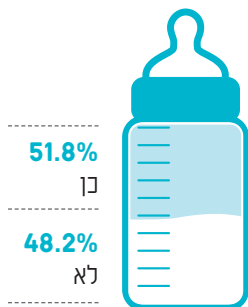
* מתוך מחקר נתמכי הסיוע ומדר העוני הרב-ממדי

האוכלוסייה הכללית נתמכי הסיוע

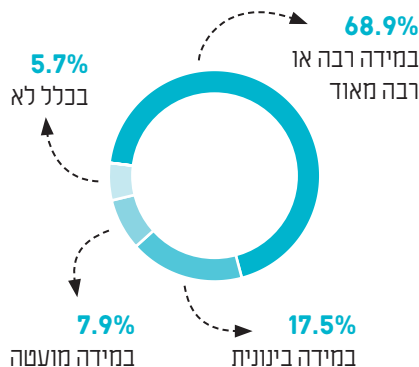
האם בעקבות מצבך הכלכלי נאלצת לותר על תחליפי חלב עבור ילדיך או לתת פחות מהכמות המומלצת (למהול במים/ לדלג על ארוחות)?

* מתוך מחקר נתמכי הסיוע

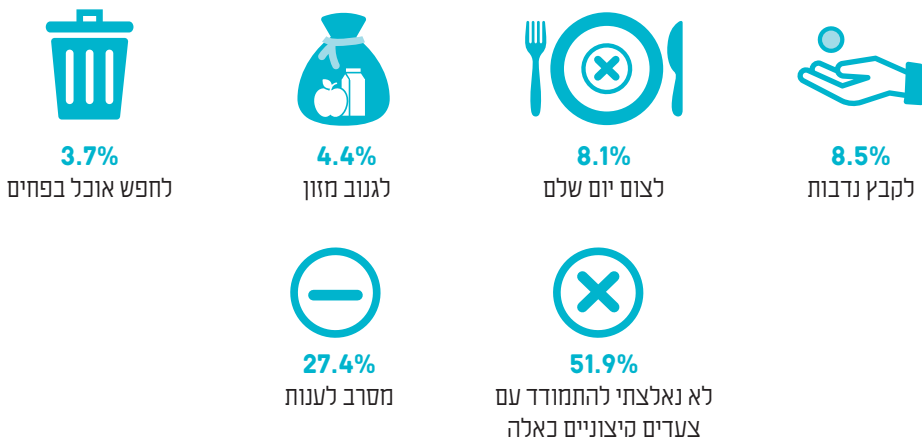
באיזו מידה התגבר הצורך שלך ושל משפחתך במזון בעקבות השתייה הממושכת בבית בזמן משבר נגיף הקורונה?

* מתוך מחקר נתמכי הסיוע

האם נאלצת לנקוט באחד הצעדים הקיצוניים הבאים בעקבות משבר נגיף הקורונה?

* מתוך מחקר נתמכי הסיוע ** הסכום גבוה מ-100% כיוון שניתן היה לציין יותר מתשובה אחת

הוצאות משקי הבית על מזון לפי סקר ההכנסות וההוצאות של הלמ"ס לשנת 2018, מראה כי ההוצאה הממוצעת בישראל על מזון ביתי (ללא אלכוהול) מהווה 14% בממוצע מכלל ההוצאות של משק הבית. אולם, בשני החמישונים התחתונים נתון זה גבוה משמעותית, כשבחמישון התחתון ההוצאה עומדת על 2,277 ₪ ומגיעה ל-21% מסך הוצאות משק הבית, בהשוואה ל-10% בלבד בחמישון העליון. לאור השינויים בצריכה שחלו במהלך הקורונה, בה בני המשפחה שהו יותר בבית לאור סגירת מוסדות החינוך, בידודים, חל"ת ועוד, ניתן להניח כי הוצאות המשפחה על מזון גדלו בעוד ההכנסה נותרה ללא שינוי או אף פחתה, ועל כן הפער שבין ההוצאה בפועל על מזון להוצאה הבסיסית הנדרשת גדל אף הוא.

לאור ההמלצות התזונתיות החדשות של משרד הבריאות (יוני 2020) וקשת המזון שהושקה (יוני 2021), ערך ארגון לתת בדיקה של העלות החודשית המינימלית של סל מזון בסיסי ובריא הדרוש לקיום. **עלות סל המזון, אשר מספק את הצורך הבסיסי של משפחה להבטחת ביטחון תזונתי - מייצגת את "קו הרעב"**, אשר נקבע בהתחשב בהרכב הגיליים והמיניים של משק הבית. החישוב התבסס על מספר המנות המומלצות לפי טבלת קבוצות מזון של משרד הבריאות. מחיר המוצרים, חושב על פי המחיר הממוצע של כל מוצר מבין ארבע רשתות שיווק זולות נכון ליולי 2021, ובכל קטגוריה תזונתית נבחרו המזונות הזולים והנגישים או בעלי מכנה הצריכה הרחב ביותר. הסל מורכב מדגנים מלאים (אורז מלא, כוסמת ולחם מחיטה מלאה), ירקות, פירות (תפוז, בננה ותפוח עץ), חלבון חלבי (חלב 3% בשקית, גבינה לבנה ואשל), חלבון מן החי וקפניות (עדשים אדומות, טונה, ביצים וחזה עוף) וכן שמן קנולה וטחינה גולמית.

לא נכללו בסל מוצרים שאינם בסיסיים (תה, קפה, אגוזים וכו') והתאמות למחלות או דיאטות שונות.

ממצאי המחקר עולה, כי **משפחה בת חמש נפשות המורכבת מזוג הורים ושלושה ילדים בגילאי 6, 9 ו-12, צריכה להוציא 3,186 ₪ בחודש בכדי לרכוש סל מזון בריא בסיסי**. ההוצאה על סל מזון בסיסי למשפחה בת חמש נפשות, בה שני ההורים עובדים במשרה מלאה ומשתכרים משכורת מינימום, מהווה כ-30% מההכנסה נטו. **ההוצאה בפועל על צריכת מזון ביתי של החמישון התחתון או של נתמכי הסיוע, הינה בין 2,277 ₪ (סקר הוצאות והכנסות של הלמ"ס, 2018) לבין 2,201 ₪ (דו"ח העוני האלטרנטיבי, ארגון לתת, 2021). בהתאמה. לכן, מדובר בפער של כמעט 1,000 ₪ (985-909 ש"ח) מהסכום המוערך אותו הן צריכות להוציא כדי להיות בביטחון תזונתי.**

בבואנו לבחון את קו הרעב יש להסתכל על הפער בין ההוצאה בפועל על מזון להוצאה הבסיסית הנדרשת, במקביל לבחינה של סך ההוצאה על מזון מתוך ההכנסות וההוצאות של משק הבית. ההסתכלות זו הכרחית במיוחד לאור השינויים בצריכה שחלו במהלך הקורונה.

הפער בין "קו הרעב" לבין ההוצאה בפועל על מזון של המשפחות החיות בעוני, ממחיש את בעיית אי הביטחון התזונתי ואת הצורך האקוטי בלקיחת אחריות ממשלתית על צמצום הבעיה. הפער כיום עומד על כ-1,000 ₪ בממוצע. במידה ונתונים סיוע בגובה 500 ₪ לכל אחת מאותן 292,000 משפחות שחיות באי ביטחון תזונתי חמור, הרי שההוצאה הנדרשת על מנת למגר את הבעיה עומדת על כ-1.7 מיליארד ₪ בשנה.

הסתייעות בארגוני הסיוע

מאפשר להם לרכוש מזון הדרוש להם ולמשפחתם. 42.7% מנתמכי הסיוע מעידים כי סל המזון פינה להם תקציב לתשלום שכר דירה, חשבונות או החזר חובות, עלייה בשיעור של 19% משנה שעברה, אז העידו על כך 35.8%. 41.8% מהנתמכים מדווחים כי סל המזון מפנה להם תקציב לתשלום תרופות וטיפולים רפואיים, עלייה בשיעור של 21.5% משנה שעברה (34.4%).

בהיעדר נטילת אחריות ממשלתית, נתמכי הסיוע הסובלים מאי ביטחון תזונתי פונים לארגוני החברה האזרחית בכדי לקבל סיוע במזון. סל המזון שהנתמכים מקבלים מהעמותות, מסייע להם לעיתים גם בתחומים נוספים מלבד הביטחון התזונתי, משום שהוא מאפשר להם לפנות משאבים לצרכים אחרים, כגון: תרופות, חינוך, תשלום חובות, שכר דירה, ארנונה וחשמל. 63.7% מנתמכי הסיוע העידו כי סל המזון

באיזו דרך סל המזון שאתה מקבל מהעמותה מסייע לך?

* מתוך מחקר נתמכי הסיוע ** הסכום גבוה מ-100% כיוון שניתן היה לציין יותר מתשובה אחת

נתמכי הסיוע 2020	נתמכי הסיוע 2021	
63.6%	63.7%	סל המזון מאפשר לי לרכוש מזון נוסף הדרוש לי ולמשפחתי
35.8%	42.7%	סל המזון מפנה לי תקציב לתשלום שכר דירה, חשבונות או החזר חובות
34.4%	41.8%	סל המזון מפנה לי תקציב לתשלום עבור תרופות וטיפולים רפואיים
-	3.5%	סל המזון מאפשר לי לרכוש בגדים, ריהוט או מוצרים לבית

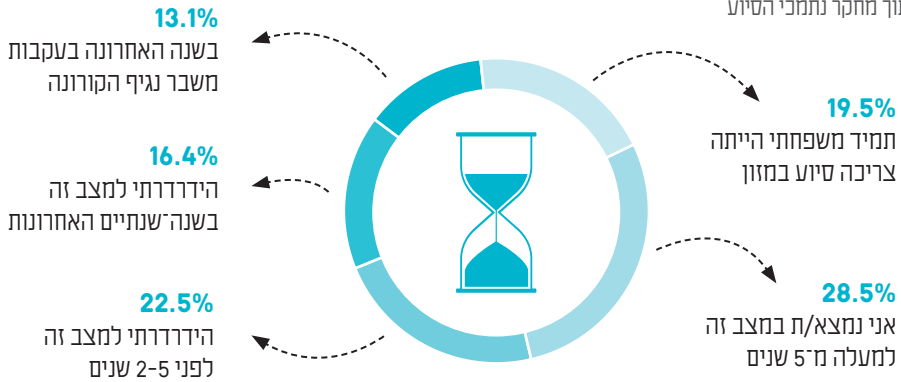
מגפת הקורונה והתפתחות המשבר הכלכלי השפיעו על מספר הנתמכים שסובלים מאי ביטחון תזונתי. כמעט שליש מנתמכי הסיוע במזון (29.5%) מעידים כי הם זקוקים לסיוע במזון רק החל מהשנתיים האחרונות. חמישית מנתמכי הסיוע (22.5%) דיווחו כי נקלעו למצב זה במהלך השנתיים עד החמש שנים האחרונות. קרוב לשליש (28.5%) מהנתמכים מעידים כי הם נמצאים במצב זה למעלה מחמש

שנים, ו־19.5% נוספים מעידים שהם נתמכים במזון במשך רוב חייהם.

כמו כן, בעקבות הצורך הגדול בקרב המשפחות הנתמכות, בנוסף לסיוע שהן מקבלות מארגון לתת ורשת העמותות השותפות, שליש מהנתמכים מקבלים סיוע נוסף קבוע מעמותות אחרות, עוד כשליש ממחלקת הרווחה וכ־40% נוספים ממשפחה שכנים וחברים.

כמה זמן את/ה זקוק/ה לסיוע במזון?

* מתוך מחקר נתמכי הסיוע

האם את/ה מקבל סיוע במזון מגורם נוסף באופן קבוע?

* מתוך מחקר נתמכי הסיוע ** הסכום גבוה מ־100% כיוון שניתן היה לציין יותר מתשובה אחת

33.5%	עמותות נוספות
31.3%	מחלקת הרווחה
24.6%	משפחה
17.2%	שכנים וחברים
13.1%	לא מקבל/ת סיוע במזון מגורם נוסף קבוע

מה סקוטלנד עשתה בתחום הביטחון התזונתי במהלך הקורונה?

הממשלה אשר יצאה מתוך הנחת עבודה של כבוד ואמון, השאירה בידי הרשויות המקומיות את חופש הפעולה להציע את הקצאת המימון לפי ראות עיניה. דוגמא לשימוש זה היא קרן Flexible Food Fund אשר הקימה מועצת Moray, המסייעת לתושבי העיר שמתקשים כלכלית. לקרן הרווחה הסקוטית הוקצו כ־22 מיליון ליש"ט, עבור תמיכה כלכלית דחופה. היות וקרן הרווחה הסקוטית מוגבלת בחוקי ההגירה של ממשלת בריטניה, מתן גמישות לרשויות המקומיות איפשר לתת מענה גם לאוכלוסיות שאינן עומדות בתקנות ההגירה. השקעה ניכרת של 15 מיליון ליש"ט נעשתה במגזר השלישי והמקומי, בפעילות שכללה תרומות מזון, שירותי קניות, ותמיכה חברתית ורגשית. מספר מיליונים נוספים הועברו לעמותות, באופן שסייע להפצת מזון ברמה המקומית, ולשם שיתוף פעולה עם בנקי מזון כגון Trussell Trust ו־FareShare.

תמיכה נוספת של 16 מיליון ליש"ט הוקצתה למשפחות עם ילדים הזכאים לארוחות בבית הספר. הנחיות לאספקת ארוחות בית ספר במהלך הלמידה מרחוק ניתנו לרשויות המקומיות, ובמידה והרשות המקומית לא הצליחה לספק את הארוחות לתלמידים הזכאים, ניתן למשפחה שובר או כסף מזומן. למעשה, מאפריל 2020 ממשלת סקוטלנד סיפקה מעל 37 מיליון ליש"ט להמשך מתן ארוחות חינם לזכאים מטעם בית הספר, והגיעה ליותר מ־170,000 תלמידים. הרשויות המקומיות הציעו מכח סמכותן והערכתן ארוחות בית ספר גם למשפחות שלא קיבלו עד היום הטבה זו, אך חוו מצוקה כלכלית בשל המגפה. כך למעשה הגיבה הממשלה הסקוטית למגוון תרחישים שגרמו לאי ביטחון תזונתי, בקרב קשישים ומובטלים, תלמידים ומהגרים, ודאגה שאף אחד ברחבי המדינה לא יישאר ללא סיוע.

בסקוטלנד בה 5.5 מיליון תושבים, ושיעור אי הביטחון התזונתי בה טרום הקורונה עמד על 9%, לקחו את הטיפול באי ביטחון תזונתי צעד אחד קדימה במהלך המגפה. סקר סקוטי גילה כי 25% מן האוכלוסייה מוטרדים כי לא יוכלו לרכוש מזון בחודש שלאחר הסקר. בנוסף, משבר הקורונה הציב אתגרים גם בפני אוכלוסיות בסיכון, שחששו להיות באינטראקציה עם אנשים אחרים. על כן, השקיעה הממשלה הסקוטית במתן תמיכה שוטפת לגישה למזון ולמימון חבילות מזון שהחליפו גם ארוחות בית ספר לתלמידים זכאים.

במרץ 2020, הודיעה ממשלת סקוטלנד על השקעה של 350 מיליון ליש"ט בחבילת תמיכה לקהילות ומשקי בית שנפגעו ממגפת הקורונה. במסגרת תמיכה זו נכללו מספר תוכניות, לדוגמא: קרן מזון של 70 מיליון ליש"ט שיועדה לאנשים המתמודדים עם חסמים כלכליים או פיזיים בגישה למזון, ו־130 מיליון ליש"ט אשר יועדו לטיפול באי ביטחון תזונתי שנגרם בשל המגפה, מתוכם יותר מ־50 מיליון הוקצו לאוכלוסיות רגישות הנמצאות בסיכון.

מעל 87 מיליון ליש"ט הועברו לרשויות המקומיות בסקוטלנד על מנת לספק תמיכה לקבוצות סיכון נוספות, תוך התמקדות בארוחות בית הספר במהלך השנה והחגים. במסגרת קרנות אלו התאפשרו תרומות נוספות של שותפים מקומיים. העברת מימון זה נעשתה בגישה של "cash first" – העברת הכספים למשפחות הנמצאות באי ביטחון תזונתי שאין בידיהם הכנסה כתוצאה מפגיעת המגפה. הרשויות המקומיות פעלו בשיתוף פעולה הדוק עם המגזר השלישי, קבוצות קהילתיות ועסקים מקומיים כדי לתמוך במשלוחים, לספק תמיכה כלכלית ולעמוד בדרישות תזונתיות. פקידי ממשלת סקוטלנד עמדו בקשר הדוק עם נציגי הרשויות המקומיות כדי לפתח פרקטיקה משותפת, לפקח על הוצאה זו ולספק ייעוץ ותמיכה.

58.4%

58.4% מנתמכי הסיוע מעידים כי היעדר הכשרה תעסוקתית מספקת מונעת מהם לשפר את מצבם התעסוקתי

61.7%

שיעור משפחות נתמכות הסיוע העובדות הצטמצם בשיעור של 16.7% בעקבות משבר הקורונה, מ־74.2% פרום המשבר ל־61.8% ב־2021

80.8%

80.8% מנתמכי הסיוע נשארו ללא פרנסה במהלך משבר הקורונה, או שפרנסתם נפגעה

תעסוקה

51.4%

עבור 51.4% מנתמכי הסיוע שאינם עובדים, זהו מצב חדש. 27% נמצאים במצב זה עד שנה ו־24.4% בין שנה לשלוש שנים

31.1%

31.1% מנתמכי הסיוע שעובדים, מועסקים כעובדי קבלן בהעסקה לא ישירה

48.9%

48.9% מנתמכי הסיוע שאינם עובדים, נמצאים במצב זה מכיוון שהם אינם יכולים לחמן מסגרות לילדיהם

29.7%

29.7% מנתמכי הסיוע העובדים מעידים שיש סיכוי גבוה או גבוה מאוד שיאבדו את מקום עבודתם

מגפת הקורונה הביאה עימה משבר חריף גם לשוק התעסוקה, כאשר לצד ההתמודדות הבריאותית נוסף משבר כלכלי חמור. המשק הושבת באופן כמעט מוחלט במהלך הסגרם ופעילותו נפגעה מאוד בענפים רבים, מאות אלפי עובדים מצאו עצמם מובטלים או שנשלחו הביתה לתקופת חל"ת ארוכה ועשרות אלפי עסקים נאבקו לשרוד, אלפים מהם נסגרו. משיעור אבטלה של 3.8% ערב פרוץ המגפה, הגיע שיעור האבטלה לשיא של 35% במהלך הסגר הראשון (משרד משרד הרווחה והביטחון החברתי, 2021).

שוק התעסוקה בישראל היה מאופיין בקיטוב עוד טרום הקורונה. מחד ענף ההייטק משגשג ומביא לעלייה כללית בשכר עם השנים, ומאידך רק כשליש מהעובדים מרוויחים מעל השכר הממוצע במשק (הלמ"ס, 2019). המגפה חידדה קיטוב זה, כאשר **במהלך שני הסגרים ובתקופה שביניהם, פוטרו עובדים ממעמד סוציו-אקונומי נמוך באופן נרחב** (המוסד לביטוח לאומי, 2020). מניתוח מאפייני המובטלים בגל הראשון והשני, ניתן לראות כי מרביתם השתייכו לאוכלוסיות מוחלשות המשתכרות שכר נמוך (עד 70% מהשכר הממוצע במשק). **משבר הקורונה חשף גם אפליה מבנית של נשים בשוק העבודה**, שעובדות במשרות בשכר נמוך יותר וללא ביטחון תעסוקתי מספק. היות ונשים הן עדיין הנושאות העיקריות בנטל המיפול בילדים במרבית משקי הבית, הן היו הראשונות להיפגע כאשר המשק ומסגרות החינוך נסגרו. במהלך המשבר נשים הוצאו לחל"ת ופוטרו בשיעורים גבוהים מגברים, עד ליצירת פער של 11 נקודות האחוז בין גברים לנשים (משרד הרווחה והביטחון החברתי, 2020).

מחד נוסף של אי שוויון קשור בפוטנציאל של אוכלוסיות שונות לעבוד מהבית. טרום מגפת הקורונה, 4.4% מהעובדים בישראל עבדו מהבית. במהלך משבר הקורונה, רבים נוספים נדרשו להסתגר בבתיהם ולעבוד מרחוק, אולם גם כאן נצפו פערים גדולים בהתאם למשלח יד ורמת הכנסה. בקרב אוכלוסיות חזקות העוסקות בהייטק ובפיננסים, שיעור העובדים מהבית היה גבוה. רמת השכר בענפים אלה ממקמת את העובדים בהם בעשירונים 10-8 וכן אופי העבודה מתבצע ברובו מתוך משרד בדרך כלל, מה שמאפשר עבודה מהבית בקלות יחסית. בהשוואה אליהם, עובדים בענפים המתאפיינים במשכורות נמוכות יותר, כגון: ענפי המזון, שירותים, בנייה או קמעונאות - נדרשים פעמים רבות לעבודה פיזית, ועל כן שיעור העבודה מהבית בקרבם היה נמוך בהרבה. על כן, מצבם התעסוקתי של עובדים אלו נפגע באופן חמור יותר (המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2021). מעבר לאפשרות המוגבלת לעבודה מהבית עקב אופיה הפיזי של התעסוקה בקרב אוכלוסיות מוחלשות, תנאי המגורים הצפופים והנסיעה המרובה בתחבורה ציבורית, הובילו לשיעורי תחלואה גבוהים יותר בקרב אוכלוסייה זו. פערים ביכולת לעבוד מרחוק נצפו גם ברמת המגזר, כאשר שיעור יכולת עבודה מהבית עבור גברים ערבים באוקטובר 2020 עמד על 7%, בהשוואה ל-28% בקרב גברים יהודים לא חרדים (משרד הרווחה והביטחון החברתי, 2020).

למשבר הקורונה הייתה השפעה הרסנית גם על ציבור העצמאים. במהלך המשבר, גילתה קבוצה זו עד כמה היא חשופה לתלאות ומשברים תעסוקתיים בהשוואה למגזר השכירים. בדצמבר 2020 רק 24% מציבור העצמאים עבדו בהיקף דומה לזה שלפני הקורונה, בהשוואה ל־68% מהשכירים (מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 2021). מעל 57% מהעצמאים דיווחו על פגיעה בהכנסותיהם, ו־18% נוספים העידו כי לא הייתה להם הכנסה כלל. עצמאים התגלו כפגיעים יותר גם לאור העובדה שעסקים עצמאיים קטנים ובינוניים אינם זכאים לדמי אבטלה, ימי מחלה בעקבות בידוד, או כל רשת ביטחון סוציאלית אחרת שאמורה לשמור עליהם בעתות משבר (מרכז מידע ומחקר של הכנסת, 2020). ואכן, שיעורי העוני בקרב קבוצה זו עלו באופן הדרמטי ביותר במהלך 2020 (דו"ח העוני המנהלי, המוסד לביטוח לאומי, 2021).

אולם דווקא בתקופה בה ידעה מדינת ישראל את המשבר התעסוקתי החמור בתולדותיה, ובשעה שעלה צורך אקוטי בתגבור מערך התגובה למובטלים, לא הצליחו הביטוח הלאומי ושירות התעסוקה להעניק שירות שייתן מענה לצורך. בשירות התעסוקה ובזרוע העבודה הצטמצם היקף הפעילות, כך שמספר המשתתפים בהכשרות מקצועיות בסבסוד המדינה פחת ב־37% בין 2019 ל־2020, ומספר המשתתפים בקורסים והכשרות של משרד התעסוקה פחת ב־40% (מבקר המדינה, 2021). מיליארד שקלים הוקצו לטובת הכשרות תעסוקתיות, אך בשל חוסר היציבות הפוליטית אלו מעולם לא מומשו. בביטוח לאומי נמצא כי המוקד הטלפוני לא הצליח לעמוד בעומס הפניות, וגם לאחר שמונה חודשים מפרוץ המשבר, תובעי דמי אבטלה נדרשו להליך תביעה כפול ומסורבל. בנוסף, חלק מן הפונים נתקלו בקשיי שפה בשירותים המקוונים, אשר לא הונגשו בשפות אחרות מלבד עברית (מבקר המדינה, 2021). כל אלו, לצד צמצום בבקרה על תשלום דמי אבטלה ודמי חל"ת, הביאו לייאוש ולהגדלת הפערים, כמו גם ליצירת תמריץ שלילי להשתלבות חוזרת בשוק העבודה בקרב מובטלים רבים, אשר עשויים להפוך עם הזמן למובטלים כרוניים, גם לאחר סיום הסדר החל"ת. ההשפעה השלילית של החל"ת ניכרה לאורך זמן ובאה לידי ביטוי בקשיי גיוס עובדים לענפים רבים במשק, אובדן דמי אבטלה למי ששהה בחל"ת תקופה ממושכת והגדלת ההון השחור באופן משמעותי עד שהגיע למיליארדים רבים בתקופת הקורונה (מנהל רשות המיסים, 2021).

איתנותו של שוק העבודה הישראלי נבחנה בשנתיים האחרונות תחת התפרצות המגפה והתפתחות המשבר הכלכלי. אומנם התאוששות שוק העבודה החלה עם התחסנות האוכלוסייה, אך הטלפלה שעבר עדיין ניכרת. 62% מהישראלים דיווחו על שיבוש במקום העבודה שלהם (חל"ת, הפחתה בשכר, פיטורין ועוד), בהשוואה ל־44% בממוצע שדיווחו על כך במדינות המערב (OECD, 2021). ניכרת גם ההשפעה השלילית של שוק העבודה הישראלי על האוכלוסיות מעוטות היכולת, בשעה ש־80.8% מנתמכי הסיוע נפגעו תעסוקתית או נותרו ללא פרנסה (דו"ח העוני האלטרנטיבי, ארגון לתת, 2021). גם כשהחל המשק להתאושש במרץ 2021, שיעור חזרתם לעבודה של דורשי עבודה מיישובים באשכולות נמוכים היה נמוך ב־38% מדורשי עבודה ביישובים מאשכולות גבוהים (שירות התעסוקה, 2021), נתון המעיד על פגיעותם.

תעסוקה בתקופת משבר הקורונה

לִי-61.7% ב־2021. 80.8% מהמשפחות הנתמכות שעבדו טרום המשבר ספגו פגיעה בפרנסתן כגון: ירידה באחוזי משרה ו/או ירידה בהכנסות מעבודה, או פיטורים של אחד מבני הזוג. כמחצית מהמשפחות (49.6%) נשארו ללא מפרנסים במשק הבית כלל. נתונים אלו ממחישים את הפגיעה הקשה בהכנסותיהם המועטות גם כך של נתמכי הסיוע, ואת העובדה שעובדים בשכר נמוך הם אלו אשר ספגו את עיקר הפגיעה התעסוקתית של המשבר הכלכלי. זוהי גם עדות צורמת לתופעת עניים עובדים בישראל, משפחות שבהן קיים מפרנס אחד לפחות, אך הן עדיין חיות בעוני ונאלצות להסתייע בארגוני המגזר השלישי. כל אלו ממחישים כי בישראל תעסוקה איננה מבטיחה היחלצות ממעגל העוני.

בדומה לשאר העולם, גם בישראל פגע משבר הקורונה יותר בעובדים חסרי השכלה, ניסיון, או כאלה שעבדו בעבודות בשכר נמוך, שלא אפשרו עבודה מרחוק. הריחוק החברתי וסגירת ענפים שלמים כגון: שירותי מזון, משקאות, מלונאות, תיירות ובידור, גרמו לעובדים בענפים אלה להיפגע באופן קשה יותר. בהיעדר דמי אבטלה, עצמאים נפגעו יותר משכירים, וגם עובדים במשרה חלקית נפגעו יותר מעובדים במשרה מלאה (המכון הישראלי לדמוקרטיה, 2021).

ניכרת ירידה בשיעור של 16.7% בשיעור המשפחות נתמכות הסיוע העובדות, כלומר משפחות בהן היה לפחות מפרנס אחד, מ־74.2% טרום משבר הקורונה

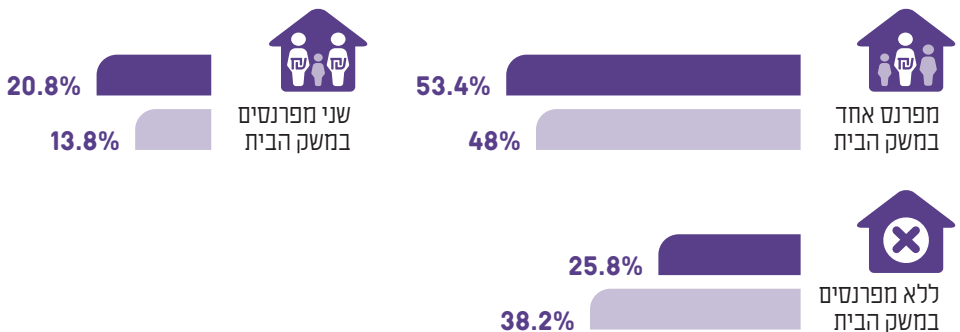
ב־74.2% מהמשפחות נתמכות הסיוע היה טרום משבר הקורונה לפחות מפרנס אחד, בהשוואה ל־61.8% בלבד כיום

מצב התעסוקה בקרב משפחות נתמכות הסיוע לפני משבר הקורונה וכיום (יולי-אוגוסט 2021)

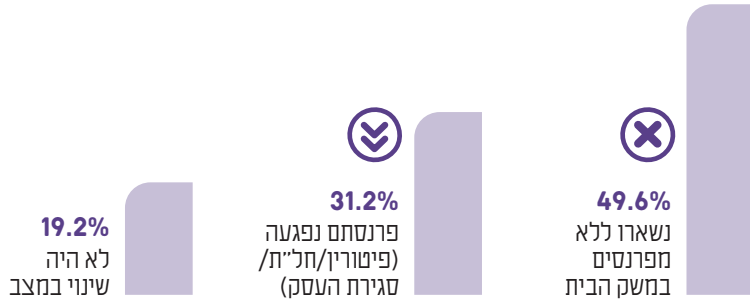
* מתוך מחקר נתמכי הסיוע

לפני משבר הקורונה היום

מה היה עיקר המצב התעסוקתי שלך ו/או של מפרנס אחר במהלך הקורונה?

* מתוך מחקר נתמכי הסיוע; מתוך 74.2% נתמכי הסיוע שעבדו טרום הקורונה

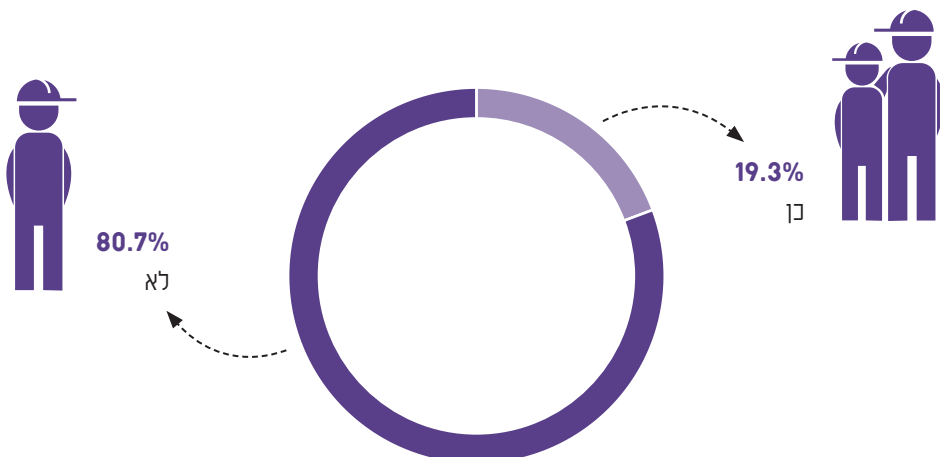

נאלץ להיעזר בילדיו על מנת להתפרנס. זוהי תמונת מצב המשקפת חיים של חוסר ברירה, בה צעירים נאלצים לסייע בקיום המשפחה במקום ללמוד, להתפתח ולממש את יכולותיהם.

משלא עולה בידם לעבוד בשל מצב בריאותי או טיפול בבן משפחה אחר, רבים מנתמכי הסיוע נאלצו להסתייע בילדיהם כדי להתקיים. מבין נתמכי הסיוע, כמעט אחד מכל חמישה (19.3%)

האם אחד או יותר מילדיך (עד גיל 21) עובד לפחות בחצי משרה על מנת לפרנס את המשפחה?

* מתוך מחקר נתמכי הסיוע

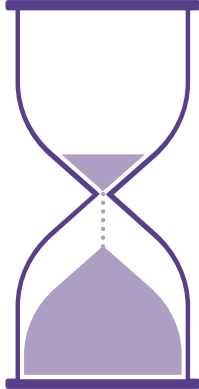

פרק הזמן מחוץ למעגל העבודה

לעבוד. כמעט מחצית מנתמכי הסיוע שאינם עובדים (48.6%) נמצאים במצב זה יותר משלוש שנים, עלייה בשיעור של 36.1% בהשוואה לשנת 2020 (35.7%). נתון זה עשוי להעיד על ייאוש בקרב חלק ניכר מהנתמכים וחוסר אמונה באפשרות למצוא עבודה, המתבטא בזליגה אפשרית מחיים נורמטיביים אל מחוץ למעגל העבודה, הידרדרות פיזית ומנטלית, וכניעה לחיים בעוני.

משבר הקורונה והסגרים שהטילה הממשלה הביאו לסגירה חוזרת ונשנית של המשק, ואחוז האבטלה הנמוך ששרר בישראל טרום המשבר (3.8%) זינק בשיאו ל-35% (הכלכלן הראשי, 2020). אמנם, עד ספטמבר 2021 נכנס המשק להתאוששות ואחוזי האבטלה כבר הצטמצמו לפחות מ-10% (הלמ"ס, אוגוסט 2021), אולם נתון זה אינו לוקח בחשבון את מי שאינו יכול לעבוד בשל נסיבות בריאותיות, טיפול בקרוב משפחה חולה, או אנשים שאינם מעוניינים

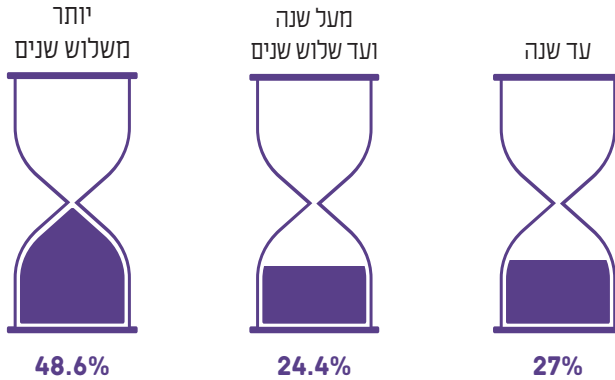
48.6% מנתמכי הסיוע שאינם עובדים, נמצאים באבטלה כרונית

מן העבר השני של הנתונים, ניצבים נתמכי הסיוע שאינם עובדים פרק זמן שנמשך עד שנה (27%) או בין שנה לשלוש שנים (24.4%). שיעורם הכולל מנתמכי הסיוע שאינם עובדים עומד על 51.4%. אלו אנשים שעבורם לא לעבוד הוא מצב חדש יחסית, שנוצר בעת האחרונה. באין סיוע, נתמכים אלו עלולים להפוך למובטלים כרוניים ולהצטרף לסטטיסטיקה העגומה של הנצחת העוני.

כמה זמן אינך עובד?

* מתוך מחקר נתמכי הסיוע; מתוך אלו שאינם עובדים

מעל מחצית (56.5%) מנתמכי הסיוע מעידים כי מצבם הבריאותי מונע מהם לשפר את מצבם התעסוקתי

מהם לשפר את מצבם התעסוקתי, ו-45.6% חוששים מעיקולים בשל חובות.

לבסוף, 45.7% מהנתמכים מעידים כי הם חוששים מירידה בקצבאות שלהם. זאת בשל מגבלת ה"דיסריגרד" - הסכום שאדם יכול להשתכר מבלי שקצבתו תיפגע, וכאשר סכום זה נמוך, לחלק מהאנשים משתלם להישאר בבית ולא לצאת לעבוד כדי לא לפגוע בקצבה המגיעה להם. גם כאן יש מקום לחשוב על מדיניות אשר מצד אחד תעודד מחיה בכבוד, ומצד שני, תהווה תמריץ ליציאה לעבודה לאלה המסוגלים לכך. למרות שחלה בנושא הדיסריגרד התקדמות משמעותית בשנים האחרונות, עדיין יש מקום לצעדים נוספים, שעשויים לסייע במיצוי כושר ההשתכרות וגם לחסוך כספים רבים למשך.

מרבית הנתמכים (58.4%) מעידים כי היעדר הכשרה תעסוקתית מספקת מונעת מהם לשפר את מצבם התעסוקתי, ו-50.6% מהם היו מעוניינים בהכשרות מקצועיות במידה רבה או רבה מאוד. כמו כן, 52.4% מהנתמכים מעוניינים בסיוע בהשמה לעבודה במידה רבה או רבה מאוד. קרוב למחצית מהנתמכים (48.9%) מעידים כי חוסר יכולתם לשלם על מסגרות לילדים מונע מהם לשפר את מצבם התעסוקתי, ויותר משליש (35.2%) מהנתמכים מעידים כי אין תחבורה סבירה בסביבתם המאפשרת להם להגיע למקום עבודה. התוויית תוכניות מדיניות מתאימות להכשרות תעסוקתיות, למימון מעונות יום, או לפיתוח תשתיות תחבורה בפריפריה, עשויות לאפשר לאוכלוסיות מוחלשות לבצע מוביליות ולשפר את מצבן התעסוקתי. בנוסף, יותר ממחצית הנתמכים (56.5%) מעידים כי מצבם הבריאותי הוא זה שמונע

באיזו מידה הגורמים הבאים מונעים ממך לעבוד / לשפר את מצב התעסוקה הנוכחי שלך?

* מתוך מחקר נתמכי הסיוע ** מוצג שיעור העונים במידה רבה או רבה מאוד

48.9%
אין לי יכולת
לממן מסגרות
לילדים

56.5%
אני סובל
ממגבלות
בריאותיות

58.4%
אין לי הכשרה
תעסוקתית
מספקת

35.2%
אין מקום עבודה /
תחבורה ציבורית
קרוב לבית שלי

45.6%
יש לי חובות כבדים -
אני חושש שהכסף
הנוסף שיכנס
לחשבון יעוקל

45.7%
אני חושש
מירידה
בקצבאות שלי

21.6%
אני לא מעוניין לעבוד / לשפר את המצב התעסוקתי שלי

תנאי ההעסקה של נתמכי הסיוע

ב־2019 (26.9%). כמו כן, כמעט שליש מנתמכי הסיוע העובדים (31.1%), מועסקים בהעסקה לא ישירה או דרך חברות קבלן, נתון נוסף אשר מצביע על חוסר ביטחון תעסוקתי, היעדר זכויות סוציאליות מלאות, והפיכתם, בעל כורחם, לעניים עובדים.

ניתוח תנאי ההעסקה של נתמכי הסיוע מצביע על חוסר יציבות תעסוקתית, כאשר כמעט שליש מהנתמכים העובדים (29.7%) מעידים כי יש סיכוי גבוה או גבוה מאוד שיאבדו את מקום העבודה הנוכחי שלהם. במהלך שנת 2020 זינק שיעור זה והגיע ל־41.8%, וכעת חזר להיות דומה לרמתו

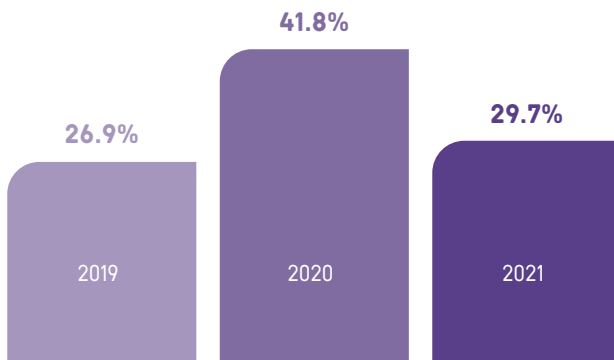
שליש מנתמכי הסיוע העובדים
(31.1%) מועסקים בתעסוקה
לא ישירה / דרך חברות קבלן

מה הסיכוי שתאבד/י את מקום העבודה הנוכחי שלך?

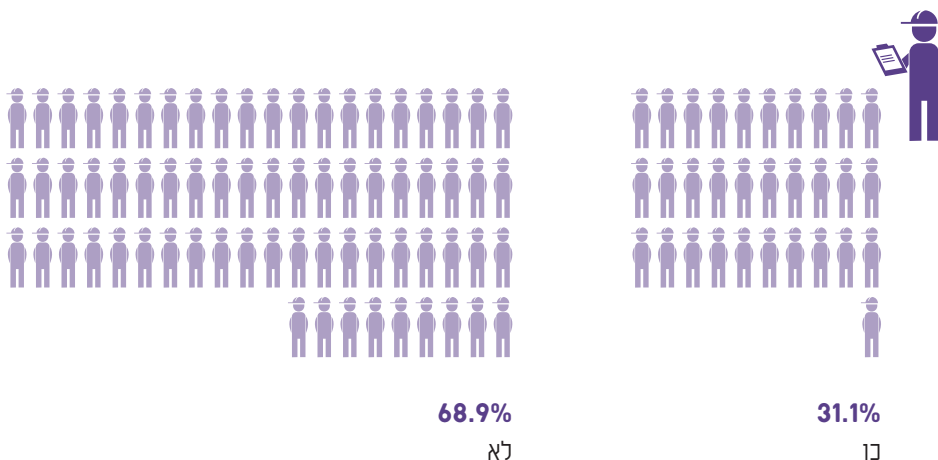
* מתוך מחקר נתמכי הסיוע; מתוך אלו שעובדים

סיכוי גבוה או גבוה מאוד

האם את/ה מועסק/ת בהעסקה לא ישירה/דרך חברת קבלן?

* מתוך מחקר נתמכי הסיוע; מתוך אלו שעובדים

אני בת 40, נשואה ואימא ל־4 ילדים. אני מוכרת על־ידי ביטוח לאומי עם 100% נכות, ויש לי מרפאה לרפואה משלימה שהקמתי בפברואר 2020. כל המשפחה נרתמה לזה יחד – זו תחושה עילאית, כמו עוד לידה. זמן קצר אחרי הפתיחה, משרד הבריאות הודיע שאנחנו נכנסים לסגר בעקבות התפרצות הקורונה והעסק לא יכול לעבוד. זה כאילו לוקחים לך הכל במכה, חותכים ממך חלק. לא היה צפוי שיסגרו את כל המדינה בדקה וחצי.

וככה מצאתי את עצמי ללא עבודה ברגע. אף אחד לא העז לחשוב שתהיה בלימה טומטאלית של המשק ולא ידענו איך מתקיימים. למזלי בעלי עובד במפעל חיוני וזה משאיר אותנו עם איזושהי הכנסה. יחד עם קצבת הנכות שלי אנחנו על הקשקש בתשלום שכירות, ארנונה, מים וחשמל. אבל מחלות הרקע שלי מצריכות טיפול יום־יומי, יש כדורים שבלעדיהם אני לא נושמת והם בעלויות של 1,200-700 ש"ח בחודש. כל הזמן עולה השאלה עד כמה אנחנו יכולים להרשות לעצמנו את העלויות של התרופות ללא הכנסה קבועה. משם התחלנו לשקול מה קונים ומה לא. היו כמה חודשים שוויתרתי על תרופות כדי שיהיה אוכל לילדים. זאת מציאות מאוד קשה בה את מוותרת על היכולת לתפקד, או שאת מוותרת על מזון לילדים או מטרנה לתינוק. ההחלטות שלנו כמבוגרים תמיד מופנות לטובת הילדים.

וככה בעצם נכנסנו למצב הישרדות להשגת תרופות ומזון. המצב השפיע גם על הבריאות הנפשית שלי – הקושי הכי גדול היה להרים את הטלפון בפעם הראשונה לרווחה ולהגיד "אין לי". אני פעילה בתוך העיר שלי, ומכירים אותי בדיוק מהצד השני, שאני תורמת ומבקשת בשביל אחרים. התמונה הכי

מפחידה שהייתה לי היא לשמוע מהילדים שלי שהם הולכים לישון רעבים, לשמוע "אימא אני רעב", ושאינ לי מה להביא לו. את מרגישה כמו דג מחוץ למים. את מנסה לעשות כל מיני פעולות, אבל כל עוד המים לא מגיעים אלייך מאוד קשה לשרוד. אז התחלתי לחפש עזרה, ופניתי לרווחה. למדתי להגיד "אין לי".

כשמבינים שמדובר בשגרה של ילד, שאתה מוותר על עצמך, שם אתה מבין שחייבים לבקש עזרה – רק המחשבה שהילד ילך לישון רעב מצמררת, ורק לשמוע "אימא אני רעב" לא מפינוק, אלא ממש כשאת פותחת את המקרר והוא ריק – אז הרגע השפל הזה מביא את הכוחות לומר "תנו לי".

בפעם הראשונה שקבלתי חבילות מזון, הופתעתי כל כך. לא ציפיתי לחבילה מלאה, חשבתי שמדובר בשקית של פסטה, או חלב. פתאום ראיתי שיש לי לפחות שבוע או יבילה לנשום לרווחה.

כשאתה בצד המבקש אתה פתאום קולט שזה לא בן אדם שנותן, אלא ארגונים שלמים, קהילות שלמות והמון אנשים מסביב שנרתמים ונותנים ממה שיש וגם ממה שאין. כשקיבלתי את חבילת המזון בפעם השנייה, נשאר לי אורז וראיתי בפייסבוק מישהי שמחפשת אוכל עבור משפחה אחרת, אז כתבתי לה שתיקח ממני אורז. היה לי עודף ויכולתי לחלוק בו. כל אלה שנופלים – שלא יתביישו. אנחנו סך הכל מבקשים לשרוד תקופות קשות, ואני בטוחה שמי שנופל יחזור לתת לאחרים כפליים. אפשר וצריך לבקש. ואלה שעדיין לא הצטרפו למעגל הנתינה – בעיני זה בדיוק הזמן. (א; נתמכת סיוע)

המוסד לביטוח לאומי

19.4% מנתמכי הסיוע מקבלים קצבת נכות. אמנם סכום הקצבה עלה בעקבות מחאות הנכים לסך של 3,321 ש"ח בחודש, אך הוא עדיין נמוך ביחס ליוקר המחיה. כך שהקצבה עדיין אינה מאפשרת מחיה בכבוד. 18.2% מנתמכי הסיוע מקבלים הבטחת הכנסה, ו-10.7% מהנתמכים מקבלים סיוע בתשלום שכר דירה.

ישראל נמצאת במקום 29 מבין 38 מדינות ה-OECD בהוצאות על רווחה. הוצאה זו עומדת על 16.3% מהתמ"ג, בהשוואה ל-20% בממוצע ב-OECD, והיא כמעט לא השתנתה מאז שנות ה-90, למרות העלייה הגדולה ביוקר המחיה (OECD, 2020). ההוצאה המצומצמת על שירותי רווחה מביאה לכך שגם אנשים הזקוקים לסיוע סוציאלי בשל חוסר יכולת לעבוד, או בשל מחלה שלהם או של בן משפחתם, עדיין נמצאים מתחת לקו העוני.

אילו מהקצבאות הבאות את/ה מקבל/ת?

* מתוך מחקר נתמכי הסיוע

7.8%
דמי אבטלה

10.7%
סיוע בתשלום שכר דירה

18.2%
הבטחת/השלמת הכנסה

19.4%
נכות

0.5%
נפגעי תאונות

2.7%
שארם

4.8%
מזונות (מהביטוח הלאומי)

4.8%
ילד נכה

הנתמכים מעידים שהם חוששים או מתביישים לפנות לביטוח לאומי. 6.8% מנתמכי הסיוע נמנעו מלמצות את זכויותיהם בשל הגשת בקשות דרך האינטרנט בלבד בתקופת משבר הקורונה. בסופו של דבר, רק 23.6% מהנתמכים מעידים כי הם מקבלים את מלוא זכויותיהם מהביטוח הלאומי.

כאשר נתמכי הסיוע פונים למוסדות המדינה בניסיון לממש את זכויותיהם, הם עלולים להיתקל במגוון מחסומים. הראשון הוא מחסום של ידע, כאשר מעל שליש (34.9%) מעידים שהם אינם יודעים מהן הזכויות המגיעות להם. אלו שכן מודעים לזכויותיהם, נתקלים בביורוקרטיה מסורבלת (41.3%). עוד כרבע (23.5%) מהנתמכים מעידים על קריטריונים נוקשים שבגינם הם אינם ממצים את מלוא הזכויות. 6.7% מן

מהו הגורם העיקרי המונע ממך לקבל את מלוא הזכויות המגיעות לך מהמוסד לביטוח לאומי?

* מתוך מחקר נתמכי הסיוע ** הסכום גבוה מ־100% מכיוון שניתן היה לציין יותר מתשובה אחת

מה שוודיה עשתה בתחום התעסוקה במהלך הקורונה?

תוכנית משמעותית נוספת שממשלת שוודיה השיקה הייתה יוזמה ל'עבודות ירוקות' עבור אנשים אשר זלגו והתרחקו משוק העבודה, בעקבות המשבר. סוכנות היער השוודית יחד עם הסוכנות להגנת הסביבה והמחלקה הגיאולוגית יצרו בשיתוף פעולה ייחודי מקומות עבודה והעסיקו אנשים בתעסוקה מסובסדת לשם ביצוע משימות פשוטות בניהול שמורות הטבע והיערות.

מעבר לצמצום האבטלה, עבודות היער מגדילות את הגישה לחיי חוץ ומקרבות את העובדים בהן לטבע ולסביבה, ועל כן מספקות ערך מוסף לאנשים העובדים בהן מעבר לפרנסה עצמה. עבודות אלו גם משפרות את השמירה על משאבי הטבע ומאפשרות לעובדים בהן להיחשף למגוון כלים וכישורים המבוקשים בתעשיות ירוקות, מה שמגדיל את הסיכויים שלהם להעסקה מאוחרת יותר בענף.

ממשלת שוודיה נקטה בצעדים שונים על מנת לנסות לצמצם את הפגיעה החמורה של מגפת הקורונה בשוק התעסוקה. במסגרת התוכנית השונות שנוצרו במהלך המשבר, דאגה הממשלה לקחת בחשבון גם את אוכלוסיית המהגרים, שידועה כפגיעה במיוחד שכן הם אינם חלק אינטגרלי משוק התעסוקה.

במהלך המשבר, מימנה ממשלת שוודיה באופן מלא את כל ההכשרות התעסוקתיות שנעשו במועצות המקומיות, לכל האוכלוסיות, כולל מהגרים. כמו כן, הממשלה אפשרה לקצר משמעותית את תקופת זמן ההכשרה התעסוקתית במקצועות בהן התאפשר להגיש את המועמדים למבחנים מוקדמים.

אחד מהמקצועות שהממשלה עודדה, היה תפקיד עוזר אחות בבתי חולים. כך הממשלה גם סייעה למערכת הבריאות בהתמודדות עם המגפה בבתי החולים, וגם סייעה להכשרה והשמה תעסוקתית במהלך המגפה, בכך שהפכה גם להיות המעסיקה של רבים מאלו שעברו הכשרה זו.

כמו כן, אפשרה ממשלת שוודיה למעסיקים ברחבי המדינה להפחית את שעות העבודה של עובדים שונים בשוק התעסוקה ולקבל סיוע ממשלתי משלים (75% מההשלמה על ידי הממשלה, 25% על ידי המעסיק). לבסוף, על מנת לאפשר להורים להמשיך את שילובם בשוק העבודה, הממשלה דאגה למסגרות חינוכיות לגיל הרך לכל אורך המשבר (OECD, 2021).

46.5%

46.5% מהנתמכים ציינו כי מחלה או/ו נכות שלהם או של מי ממשפחתם היא הסיבה למצוקה הכלכלית

41.9%

41.9% מהנתמכים חוו חסימה ו/או עיקול חשבון הבנק, פי 4.9 מהאוכלוסייה הכללית (8.6%)

8,405 ₪

ההוצאה החודשית הממוצעת של משפחה נתמכת סיוע עומדת על 8,405 ₪, והיא גבוהה ב־62.4% מההכנסה החודשית הממוצעת (5,177 ₪)

תנאי מחיה

44.4%

44.4% מנתמכי הסיוע מעריכים כי יש להם סיכוי נמוך או כלל אין להם סיכוי להיחלץ ממצוקתם הכלכלית

64.8%

ל־64.8% מהנתמכים יש חוב כלפי גורם כלשהו, פי 2.6 מהאוכלוסייה הכללית (25.3%)

50%

50% מנתמכי הסיוע לא יכולים להרשות לעצמם להפעיל אמצעי חימום או קירור בהתאם לצרכיהם, ולכרבע נוספים (25.6%) אין כלל אמצעי חימום או קירור והם לא יכולים להרשות לעצמם לרכוש כזה

ישראל היא בין המדינות היקרות בעולם, היא במקום הרביעי ביוקר המחיה מבין מדינות ה־OECD (2020) וגבוהה ב־22% מהממוצע בו.

יוקר המחיה הפך למושג השגור בפי כל מאז המחאה החברתית ב־2011, אשר החלה מעלייה במחירי הדירות אך במהרה נגעה בשלל נושאים, לרבות: מזון, חינוך ובריאות. בעוד שהסיסמא של המחאה "העם דורש צדק חברתי" נחרטה עמוק בתודעה, לא נראה כי בוצעו מספיק צעדים על מנת להוריד את יוקר המחיה, וכעשור אחרי, משפחות רבות מקרב האוכלוסיות המוחלשות לא מצליחות לעמוד בהוצאות הרבות וכורעות תחת הנטל.

לפי סקר הוצאות משקי הבית של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (2020), מבוסס על נתונים מ־2018) ניתן לראות שבחמשת העשירונים התחתונים ההוצאות גבוהות מההכנסות, כלומר 50% ממשקי הבית בישראל לא מצליחים לסיים את החודש באיזון תקציבי. הפער המשמעותי ביותר נמצא בעשירון התחתון בו ההוצאה הממוצעת (₪10,937) גדולה פי 2.3 מההכנסה הממוצעת (₪4,786). עומק הפער הולך ומצטמצם ככל שעולים בעשירונים וכאמור החל מהעשירון השישי ההכנסה עולה על ההוצאה.

הפערים העמוקים בין העשירונים מתבטאים גם בגובה ההכנסות עצמן. ההכנסה הכספית נמו למשק בית בעשירון העליון (₪40,254) גבוהה פי 8.4 מההכנסה בעשירון התחתון (₪4,786), וההכנסה נמו לנפש סטנדרטית גבוהה פי 11.6. הפערים העצומים בין העשירונים מעידים על חוסר צדק חלוקתי ופערים חברתיים משמעותיים. על פי אומדן של הביטוח הלאומי לשנת 2020, מדר גייני לאי שוויון בהכנסה פנויה לנפש תקנית עומד על 0.39 (בסולם של 0 עד 1).

הוצאות העולות על הכנסות נובעות מסיבות שונות ויש להבחין בין הוצאות על צרכים בסיסיים, חיוניים והכרחיים לבין יתר ההוצאות. הקביעה מהם הצרכים הבסיסיים למחיה בכבוד ומכאן מהי ההכנסה הנדרשת על מנת להתקיים בכבוד, הינה סוגיה מורכבת שנדונה בבתי המשפט, בממשלה ובאקדמיה. יחד עם זאת כיום אין קביעה ממשלתית ברורה וחד משמעית מהי ההכנסה המינימלית הנדרשת למחיה בכבוד, ולכן הקצבאות, לרבות קצבאות הקיום הניתנות על ידי המוסד לביטוח לאומי, אינן משקפות את העלות הנדרשת על מנת להתקיים בכבוד (מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 2021).

יוקר המחיה משפיע בצורה מכרעת על שחיקת מעמד הביניים ועל ההירדרדות של משפחות חדשות לחיים בעוני, השפעה אשר הקצינה במהלך משבר הקורונה עקב התמורות שחלו באורח החיים של משקי הבית. את ההשפעה המעמיקה והחמורה ביותר של יוקר המחיה ניתן למצוא בקרב משפחות החיות בעוני, אשר אינן מצליחות לעמוד ברכישת כלל המוצרים והשירותים הבסיסיים הדרושים להן. עקב כך הן חיות במרבית המקרים באוברדראפט משמעותי, נאלצות לקחת הלוואות - לרוב בריביות גבוהות או בשוק אפור, שוקעות בחובות,

חוות ניתוקים משירותים חיוניים כגון מים וחשמל ואינן מסוגלות להרשות לעצמן להפעיל אמצעי חימום או קירור. לכל אלו נלוות תחושות של חרדה, פחד וחוסר יציבות אשר מוסיפות קשיים על חיי היומיום של משפחות אלו. תחושות אלו הועצמו במהלך משבר הקורונה בעקבות אי הוודאות הכללית, ההוצאה לחל"ת, פיטורים, בידודים, חשש מהידבקות בנגיף וסגירת מוסדות החינוך. לפי סקר החוסן האזרחי האחרון שנערך בקרב בני 21 ומעלה, 42% דיווחו כי מצבם הכלכלי החמיר או החמיר מאוד במהלך הקורונה, ו-30% ציינו כי חלה החמרה במצבם הנפשי (הלמ"ס, 2020). בשיא משבר הקורונה, באוקטובר 2020, שיעור משקי הבית שדיווחו על מצוקה כלכלית חמורה גדל פי שלושה בהשוואה לטרומם המשבר. פחות מרבע (23%) מהמשפחות בישראל דיווחו על מצב כלכלי טוב או טוב מאוד, בהשוואה ל-45% טרום המשבר (ארגון לתת, 2020).

החובות של משקי הבית בעשירון התחתון גבוהים בצורה משמעותית ולא פרופורציונלית מההכנסות בקרב עשירון זה וישנה סבירות כי לא יוכלו לעמוד בהחזרי החובות (מרכז טאוב, 2019).

התנאים בהם שרריות משפחות החיות בעוני כמעט ואינם מאפשרים מוביליות חברתית, כלומר שהם חסרים את היכולת לשנות את המעמד הכלכלי של הפרט או של המשפחה. כך מונצח מצבן הכלכלי העגום של משפחות אלו, ועימו גדל הסיכוי להיווצרות דור נוסף שיזדקק לסיוע.

הוצאות גבוהות מהכנסות

בין השנים 2020 ל־2021, ההוצאה של הנתמכים עלתה בשיעור של 11.3% - פי 8.1 משיעור העלייה בהכנסה (1.4%). ההכנסה שהנתמכים משערים שנדרשת להם למחיה בכבוד עלתה בשיעור של 3.2%.

ההוצאה הגבוהה ביותר של משפחה נתמכת סיוע הינה על דיור, המהווה במוצע 28.8% מכלל ההוצאות שלה. ההוצאה השנייה בגובהה בקרב משפחות נתמכות סיוע הינה עבור מזון, והיא עומדת על 2,201 ש"ח במוצע (26.2%).

ההכנסה הממוצעת נטו של משפחה נתמכת סיוע, הכוללת 4.4 נפשות במוצע, הינה 5,177 ש"ח לחודש בלבד, והיא נמוכה ב־38% מהאומדן לקו העוני של המוסד לביטוח לאומי ל־2020, העומד על 8,350 ש"ח ל־4.5 נפשות. הכנסת משפחה נתמכת סיוע מהווה 54.1% בלבד מההכנסה הממוצעת שהם מעריכים שנדרשת להם למחיה בכבוד (9,577 ש"ח).

ההוצאה החודשית הממוצעת של משפחות אלו עומדת על 8,405 ש"ח, והיא גבוהה ב־62.4% מהכנסתם הממוצעת. במילים אחרות, נוצר למשק הבית גירעון ממוצע של 3,228 ש"ח מידי חודש.

פער בין הכנסות להוצאות

* מתוך מחקר נתמכי הסיוע ** משק בית מכיל 4.4 נפשות במוצע

נתמכי הסיוע 2021

נתמכי הסיוע 2020

הכנסות

הוצאות

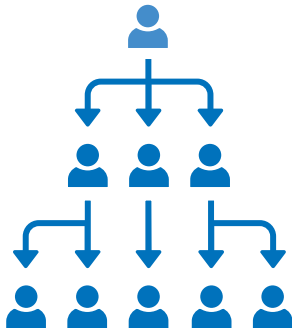
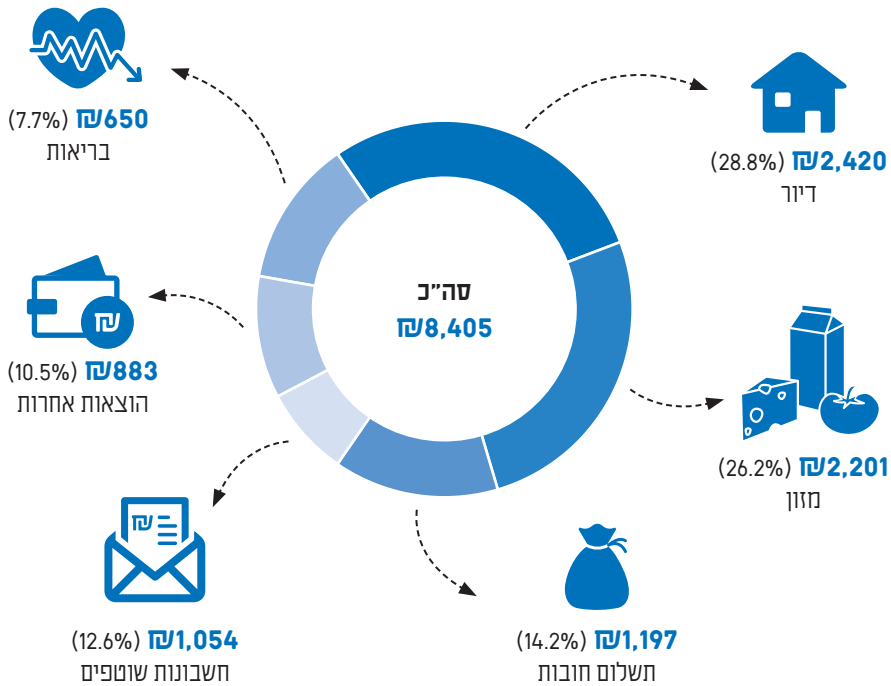

הכנסה נדרשת למחיה בכבוד

מתוך הסכום שאת/ה ומשפחתך מוציאים בפועל בממוצע בחודש, כיצד מתחלקת ההוצאה החודשית?

* מתוך מחקר נתמכי הסיוע

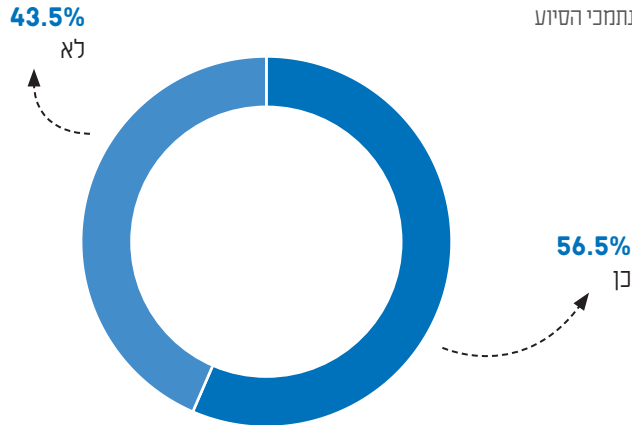

קווים לדמותם של נתמכי הסיוע

56.5% מהנתמכים מעידים שגדלו במשפחה שחיה במחסור ובמצוקה כלכלית, נתון זה מעיד על שעתוק של העוני, המכונה "עוני רב דורי". ישנה סבירות שגם ילדיהם יהפכו למבוגרים עניים וכך למעשה נוצרת לולאה שמקשה עוד יותר על היציאה מעוני.

האם כילד/ה גדלת במשפחה שחיה במחסור ומצוקה כלכלית?

* מתוך מחקר נתמכי הסיוע

מאז מרץ 2020 נוספה מגפת הקורונה כסיבה להיווצרות מצוקה כלכלית. הקורונה גרמה לטלטלה חזקה ומשבר בשוק התעסוקה, אשר פגע בעוצמה גבוהה יותר בבעלי השכלה ומיומנות נמוכות. 19.3% מהנתמכים ציינו כי הסיבה למצוקתם היא משבר תעסוקתי בעקבות נגיף הקורונה.

לרוב לא קיימת סיבה אחת בלבד להימצאות במצוקה כלכלית ועוני, בייחוד כשמדובר על מצוקה מתמשכת. ככל שעובר הזמן מיטשטשים הגבולות בין הגורמים למצוקה הכלכלית לבין הסימפטומים שלה. כך לדוגמא, מחלה או נכות של פרט פוגעת בכושר ההשתכרות שלו, והדבר גורר פעמים רבות היקלעות לחובות - כך שמבחינת הפרט הן המחלה והן החובות הם הסיבה למצוקתו.

למרות ש־56.5% מהנתמכים ציינו כי גדלו במשפחה שחיה במחסור ובמצוקה כלכלית, רק 36.5% ציינו כי זהו הגורם העיקרי למצוקתם הכלכלית.

כדי לנסות להיטיב ולו במעט את מצבם, נעזרות המשפחות החיות בעוני בגופי סיוע שונים, דוגמת: המוסד לביטוח לאומי, עמותות, אגפים לשירותים חברתיים ברשויות המקומיות, משפחה ועוד. הפנייה לסיוע איננה דבר קל והיא מלווה בחששות, רבים חשים בושה ולוקח זמן לא מבוטל עד שהם פונים לסיוע.

81.1% מהנתמכים מרגישים תלות בסיוע של גופים או אנשים אחרים, עלייה קלה בהשוואה ל־2020 (78.4%). למרות התלות הגבוהה שיש לנתמכים בגורמי הסיוע, 41.3% בלבד מרגישים כי יש להם על מי לסמוך בעת מצוקה, מה שמדגיח את בדידותם.

בבואנו לבחון עוני, מצוקה כלכלית ואי שיווין, הדיון לרוב יעסוק בהכנסה ומדידה ולא דווקא סביב הגורמים לעוני. לפי נתמכי הסיוע, שלוש הסיבות העיקריות למצוקתם הכלכלית הן:

1. מחלה/ נכות שלהם או של מי ממשפחתם (46.5%).
2. השתייכות למשפחה שחיה במצוקה (36.5%).
3. חובות ו/או משכנתא (30.7%).

מהם הגורמים העיקריים למצוקה הכלכלית שלך?

* מתוך מחקר נתמכי הסיוע ** הסכום גבוה מ-100% מכיוון שניתן היה לציין יותר מתשובה אחת

30.7%

חובות / משכנתא

36.5%

גדלתי במשפחה
שחיה במצוקה

46.5%

מחלה/ נכות שלי או מישהו/י
אחר/ת במשפחתי

17.8%

הזדמנויות תעסוקתיות
מוגבלות

19.3%

משבר תעסוקתי בעקבות
נגיף הקורונה

23.8%

מבנה משפחתי
(למשל משפחה חד הורית)

—

2.3%

אחר

10.1%

התנהלות כלכלית לא נכונה

46.5% מנתמכי הסיוע מעידים כי הסיבה למצוקתם הכלכלית
הינה מחלה/נכות שלהם או מי ממשפחתם

לרבות לשלוח הודעת טקסט או לגלוש באינטרנט. מתוכם 62.9% הם מתחת לגיל 65, 80.1% אינם דתיים מאוד או חרדים, ו-46% הם גם מתחת לגיל 65 וגם אינם דתיים מאוד או חרדים.

אורינות דיגיטלית הינה מיומנות חשובה למגוון תחומי החיים בעידן הנוכחי, וחשיבותה התגברה משמעותית בתקופת הקורונה, כאשר אנשים ללא מיומנות זו הודרו מהחברה באופן משמעותי יותר.

רק 18.6% מנתמכי הסיוע מעידים כי הם יודעים לשלם חשבונות או למלא טפסים באינטרנט.

כרבע (25.2%) מהנתמכים מודרים טכנולוגית לחלוטין, כלומר אינם יודעים לעשות אף פעולה דיגיטלית

מבין הדברים הבאים, אילו דברים את/ה יודע/ת לעשות?

* מתוך מחקר נתמכי הסיוע ** הסכום גבוה מ-100% מכיוון שניתן היה לציין יותר מתשובה אחת

34.5%

לצפות בסרטים או להקשיב למוסיקה באינטרנט

39.1%

לגלוש באתרים באינטרנט (לקרוא חדשות)

67.5%

לשלוח הודעת וואטסאפ או SMS

25.8%

רשתות חברתיות (כמו פייסבוק, אינסטגרם וכו')

26.6%

להזמין תור לרופא באינטרנט

32.2%

לנהל שיחת וידאו באמצעות זום

—

25.2%

אף אחד מהם

17.7%

לקנות מצרכים או מוצרים באינטרנט

18.6%

לשלם חשבונות או למלא טפסים באינטרנט למשל של הבנק

הסיפור שלי

לעשות אותו ובינתיים הפסקתי לעבוד כי ממש כאב לי ולא יכולתי להמשיך.

אני מרגישה שהכסף הולך על ארוחות, רוב התשלומים הם סביב האוכל. מזל שארוחת צהריים הם אוכלים בגן. קשה לי שאין לי אוכל לילדים, אני שולחת אותם בבוקר בלי מים, בלי שום דבר. אין לי בקבוקים, אין ירקות, אין פירות, אין לי כלום.

כשעבדתי הייתי מקבלת משכורת ובנוסף קצבה של 2,400 ש"ח. הכי הייתי רוצה לחזור להתפרנס בכבוד, לא טוב לי להיות נזקקת. אני הייתי רוצה להיות במקום בו אני נותנת תרומות, הייתי רוצה לתת מעצמי - מכל הלב. פעם הייתי עושה את זה, אבל היום אני לא יכולה.

אני מקווה שאחרי הניתוח אצליח לשקם את המצב הכלכלי שלי (מי - נתמכת סיוע בארגון לתח).

אני בת 42, בגיל 16 עלייתי לארץ. אני מגדלת 3 ילדים לבד, הילדים בני 6-3 כולם נולדו פגים. הילדים הולכים לגן מיוחד, כי אין לי אפשרות לקחת אותם לטיפולים התפתחותיים.

אני לא בקשר עם האבא של הילדים והוא בקושי מכיר אותם, הוא הבטיח שיהיה בתמונה אך הוא שיקר. אני חיה לבד כמעט חמש שנים ומקבלת מזונות מביטוח לאומי בסך 3,300 ש"ח. אבא שלהם צריך להשלים את הסכום אבל הוא לא עושה את זה. בנוסף יש לי סיוע בשכר דירה של 1,100 ש"ח מתוך שכר דירה של 3,450 ש"ח, יש לי גם קצת הנחה על ארנונה, חשמל וגנים.

אני לא יכולה לעבוד בגלל מצבי הבריאות. לפני שמצבי החמיר טיפלתי בקשישה, אבל עכשיו אני לא יכולה כי אני צריכה לעבוד ניתוח שנדחה בגלל הקורונה. הרופאים אומרים שההתאוששות מהניתוח תהיה מהירה, אבל עדיין לא הצלחתי

כורעים תחת הנטל

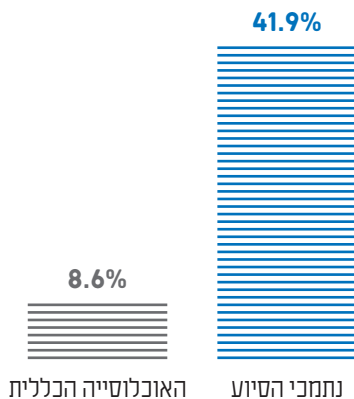
נטילת הלוואות וניתוקים עקב אי תשלום חשבונות. 41.9% מהנתמכים חוו חסימה ו/או עיקול חשבון הבנק עקב חובות/הוצאה לפועל/תביעות משפטיות, פי 4.9 מהאוכלוסייה הכללית (8.6%).

הגירעון הנוצר מהפער השלילי בין ההכנסות להוצאות גורר בעקבותיו צעדים ונסיבות שעלולים להעמיק את המצוקה הכלכלית של הנתמכים: הגדלת חובות, חסימה או עיקול של חשבון הבנק, תביעות משפטיות,

האם בשנה האחרונה חווית חסימה או עיקול חשבון הבנק עקב חובות/הוצאות לפועל/תביעות משפטיות?

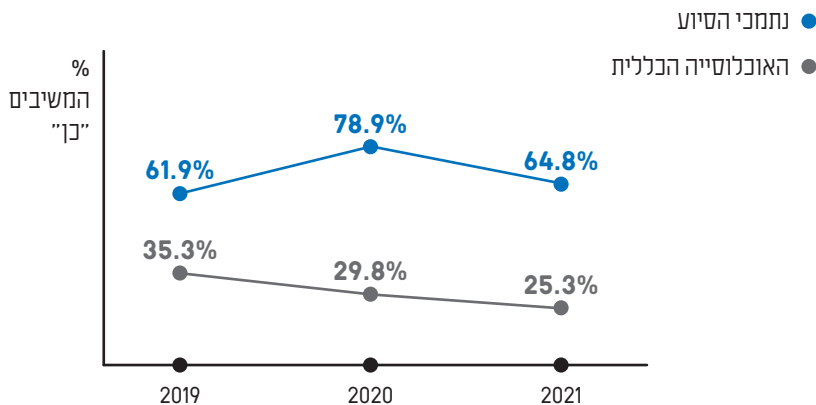
* מתוך מחקר נתמכי הסיוע ומדרד העוני הרב־ממדי ** מוצג שיעור העונים "כן"

ל־64.8% מהנתמכים יש חוב כלפי גורם כלשהו, ירידה בשיעור של 17.9% משלהי הקורונה ב־2020 (78.9%) ועלייה קלה מ־2019 (61.9%). באוכלוסייה הכללית ניתן לראות מגמת ירידה ברורה לאורך השנים בשיעור המשפחות שיש להן חוב: ב־2021 ל־25.3% בלבד יש חוב כלפי גורם כלשהו בהשוואה ל־35.3% ב־2019.

האם יש למשפחה שלך חוב כלפי גורם כלשהו?

* מתוך מחקר נתמכי הסיוע ומדרד העוני הרב־ממדי ** מוצג שיעור העונים "כן"

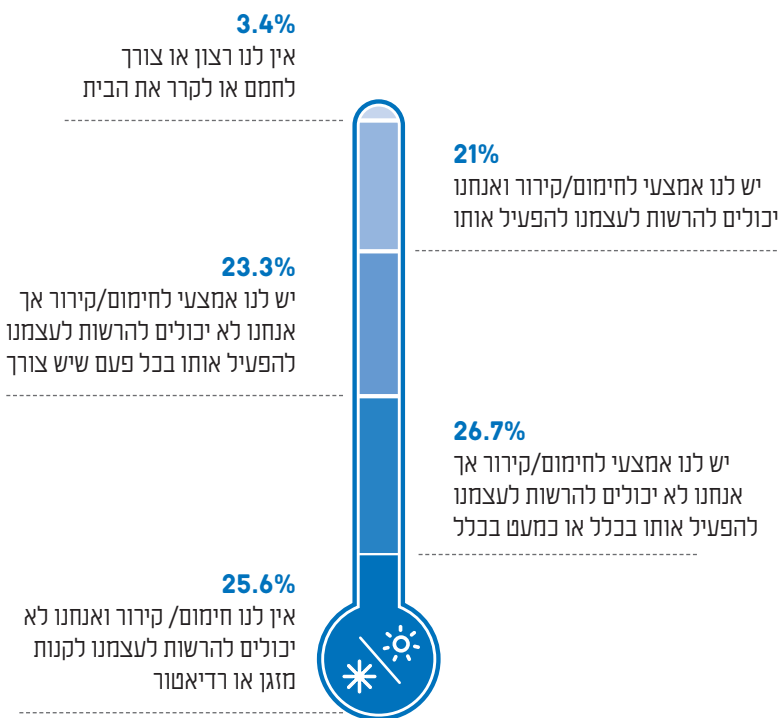

מחצית (50%) מנתמכי הסיוע לא יכולים להרשות לעצמם להפעיל אמצעי חימום וקירור בהתאם לצרכיהם, לכרבע נוספים (25.6%) אין כלל אמצעי חימום/קירור והם לא יכולים להרשות לעצמם לקנות מזגן או רדיאטור.

ההוצאה הקשיחה על תשלום חשבונות שוטפים (1,054 ש"ח) מהווה 12.6% מכלל ההוצאות של משק הבית. עם זאת, 40.4% מהנתמכים חוו ניתוק מחשמל או מים כי לא הצליחו לשלם את החשבונות, פי 12.6 בהשוואה לאוכלוסייה הכללית (3.2%).

האם אתה ובני משק הבית שלך נאלצים לוותר באופן קבוע על חימום/קירור הבית באמצעות תנור גז, מזגן, רדיאטור וכד', כי אין לכם יכולת לשלם?

* מתוך מחקר נתמכי הסיוע

תמרון ומגבילים את הגמישות שלהם מבחינה כלכלית. 81.9% מנתמכי הסיוע מעידים כי במידת הצורך יוכלו לשלם תוך שבוע רק עשרות או מאות שקלים עבור הוצאה לא מתוכננת, כגון: תיקון חשוב, טיפול רפואי שאינו מכוסה על ידי ביטוח הבריאות הממלכתי ועוד.

ההוצאות הגבוהות בהשוואה להכנסות הנמוכות הובילו לכך שליותר ממחצית מנתמכי הסיוע (53.3%) נוסף חוב או נלקחה הלוואה בעקבות משבר הקורונה.

המצב הכלכלי הרעוע ו"הבור" ההולך ומעמיק אלו נקלעו הנתמכים, לא מאפשרים להם יכולת

האם התווסף למשפחתך חוב/הלוואה בעקבות משבר נגיף הקורונה?

* מתוך מחקר נתמכי הסיוע

בנוגע למיצוי זכויות, פריסת חובות, הלוואות, הפנייה לעמותות וארגונים נוספים. 55.7% אמרו כי ישמחו לעזרה בניהול התקציב המשפחתי. על מנת לשפר את צד ההכנסות, 52.3% העידו כי ירצו סיוע בהשמה לעבודה במידה רבה או רבה מאוד ו-50.6% מעוניינים בהכשרות מקצועיות להסבת מקצוע.

לאור המצוקה הכלכלית בה שרויים הנתמכים, הם מבינים כי יש להם צורך בסיוע ממשי והן בהדרכה והכוונה על מנת להתמודד עם האתגרים הכלכליים. 82.2% העידו כי הם צריכים עזרה בתשלום חשבונות השוטפים במידה רבה או רבה מאוד ו-50.6% העידו כי הם היו רוצים הלוואה בתנאים נוחים. 69.2% ציינו כי הם זקוקים במידה רבה או רבה מאוד לסיוע במידע

באיזו מידה את/ה מעוניין בסיוע בכל אחד מהתחומים הבאים?

* מתוך מחקר נתמכי הסיוע ** מוצג שיעור העונים "במידה רבה" או "במידה רבה מאוד"

52.3%

השמה לעבודה

69.2%

מידע הנוגע למיצוי זכויות, פריסת חובות, הלוואות, הפנייה לעמותות וארגונים נוספים שנותנים סיוע וכך

82.2%

סיוע בתשלום חשבונות שוטפים

50.6%

הכשרות מקצועיות להסבת מקצוע

55.7%

ניהול התקציב המשפחתי

50.6%

הלוואות בתנאים נוחים

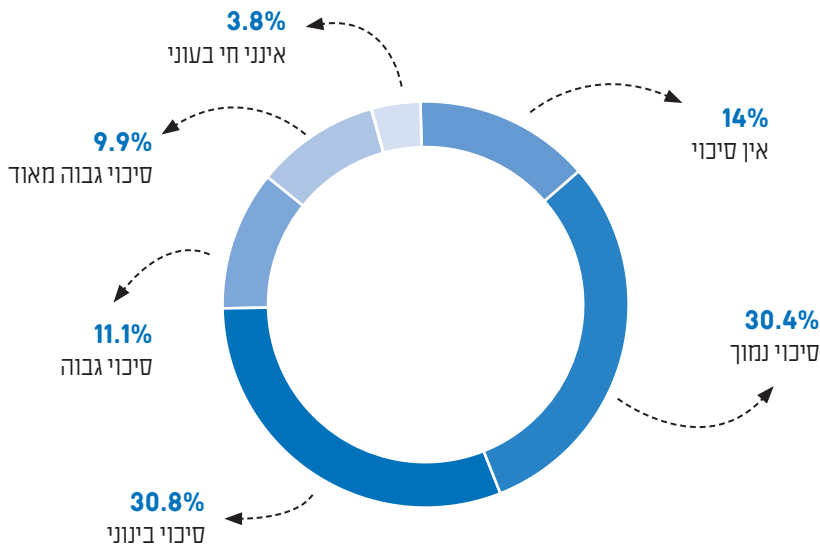
ייאוש בקרב נתמכי הסיוע

זאת בהשוואה ל-20% מהנתמכים שמאמינים שיש להם סיכוי גבוה או גבוה מאוד להיחלץ ממצוקתם.

44.4% מנתמכי הסיוע מעריכים כי יש להם סיכוי נמוך או כלל אין להם סיכוי להיחלץ מהמצוקה הכלכלית.

מה להערכתך הסיכוי שאתה ובני משפחתך תחלצו ממצוקתכם הכלכלית?

* מתוך מחקר נתמכי הסיוע

את הסיכוי שלהם ושל משפחתם להיחלץ מעוני. 55.4% מעריכים כי בעקבות משבר הקורונה מצבם הכלכלי נפגע במידה רבה או רבה מאוד.

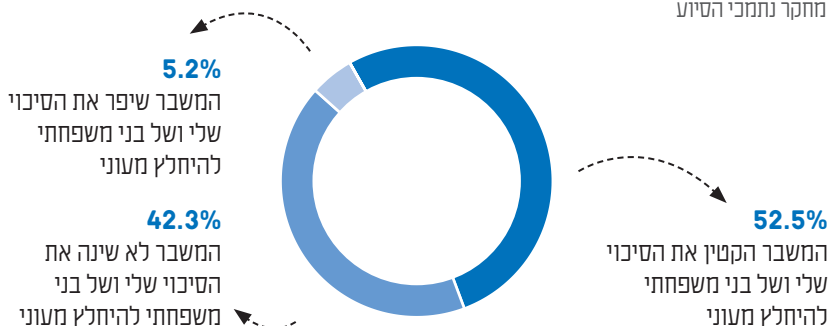
משבר הקורונה טרף את הקלפים עבור כלל האוכלוסייה ובמיוחד עבור האוכלוסייה אשר חיה בעוני. 52.5% מהנתמכים מעידים שהמשבר הקטין

44.4% מנתמכי הסיוע מעריכים כי יש להם סיכוי נמוך או כלל אין להם סיכוי להיחלץ מהמצוקה הכלכלית

כיצד השתנה הסיכוי שאתה ובני משפחתך תחלצו ממצוקתכם הכלכלית בעקבות משבר נגיף הקורונה?

* מתוך מחקר נתמכי הסיוע

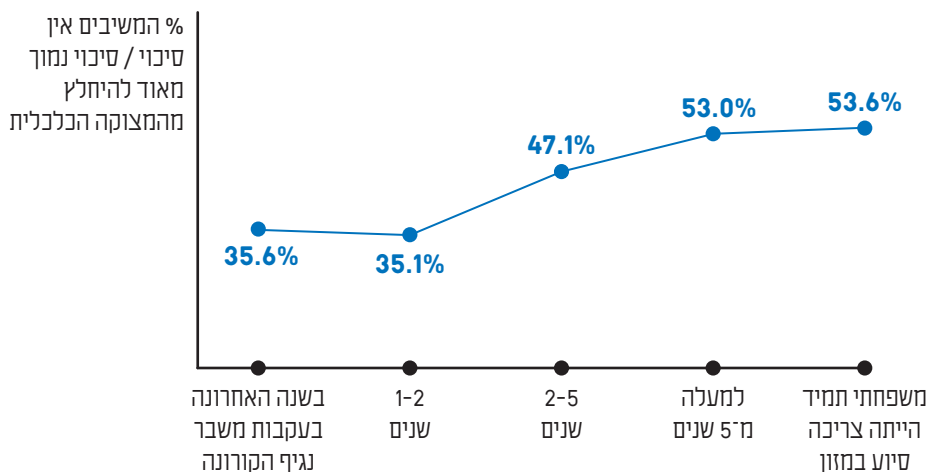

לעומת זאת, בקרב נתמכים ותיקים המעידים כי משפחתם תמיד הייתה זקוקה לסיוע במזון, העריכו כך מעל מחצית מהנתמכים (53.6%), הפרש של 18 נקודות האחוז. הפרש זה והמתאם בין משך קבלת הסיוע לבין הערכת הסיכוי להיחלץ מעוני, מדגיש ביתר שאת את העובדה, שקבלת סיוע לאורך זמן משפיעה על תחושת המסוגלות ותחושת הייאוש.

האמונה שהמצוקה הכלכלית היא גזירת גורל עימה יצטרכו להיות הנתמכים כל חייהם, מתחזקת ככל שפרק הזמן שהם מקבלים סיוע עולה. בקרב נתמכים שנזקקים לסיוע במזון בשנה האחרונה, 35.6% העריכו כי אין להם סיכוי או שיש להם סיכוי נמוך להיחלץ מהמצוקה בה הם נמצאים.

הסיכוי להיחלץ ממצוקה כלכלית כתלות במשך זמן הסיוע

* מתוך מחקר נתמכי הסיוע

מה ספרד עשתה בתחום ההכנסה במהלך הקורונה?

כדי לעודד אנשים לעבוד במידת האפשר, התוכנית אינה לוקחת בחשבון הכנסה שהושגה במסגרת חוזים זמניים וקצרים בעת קביעת הזכאות להכנסה, וההטבות מופחתות בפחות מעליית הרווחים אם פרט מתחיל לעבוד. זהו פרמטר חשוב, במיוחד עבור משקי בית חד הוריים שבהם טיפול בילדים כרוך בעלות משמעותית.

ההכנסה הבסיסית עמדה על סדר היום המדיני בספרד מאז 2016, והמשבר היווה תמריץ עבור הממשלה להאיץ את כניסת התוכנית, מכיוון שרמת החיים הידרדרה במהירות בעקבות התפרצות הקורונה. בניגוד למדינות רבות שביצעו העברות כספיים ישירות לשעת חירום, ספרד בחרה בהכנסה בסיסית קבועה, שתישאר גם לאחר שיחלוף משבר הקורונה.

מדיניות זו איננה אוניברסלית במהותה, וחלק מהקבוצות הפגיעות ביותר (כגון מהגרים, בני נוער מתחת לגיל 23 המתגוררים לבד, ובעלי קשיים בהרשמה כמחפשי עבודה) לא ייכללו. יחד עם זאת, לתוכנית יש פוטנציאל להפחית באופן משמעותי את העוני ולשנות את חיי הילדים, המהווים כמחצית מהזכאים המשוערים.

התוכנית עדיין לא הגיעה לכל המשפחות שיועדה להן ועוד מוקדם לקבוע את ההשפעה שלה על האוכלוסיות המוחלשות ביותר, אך נראה כי המשבר יזרז את ההבנה כי יש לדאוג גם להם.

ספרד ספגה פגיעה קשה במהלך הקורונה, הן במספר הנפטרים הגבוה והן כתוצאה מהרעה בתנאים הכלכליים. סגרים שהטילה הממשלה כדי לבלום את התפשטות הנגיף, הותירו מיליוני משקי בית ללא הכנסה או מובטלים זמנית. עוד טרום המשבר, ספרד התאפיינה באבטלה קיצונית ורמות עוני גבוהות, ולפי ה־OECD ב־2018 שיעור העוני של המשפחות במדינה עמד על 14.2% (בישראל 16.9%) ושיעור האבטלה היה 15.3% (4% בישראל).

ממשלת ספרד השיקה במאי 2020 תוכנית הכנסה בסיסית לאומית - IMV (Ingreso Mínimo Vital), למשקי בית החיים בעוני העמוק והקיצוני ביותר. התוכנית מיועדת להגיע לכ־2.3 מיליון נפשות (כ־5.4% מאוכלוסיית ספרד), המייצגות כ־850,000 משפחות. עלות התוכנית הינה כ־3 מיליארד יורו ועד לתקרה של 0.2% מהתוצר.

על פי התכנית, משק בית יקבל בין 462 ל־1,015 יורו לחודש בהתאם למספר הנפשות בבית. כך למשל, מבוגר אחד יקבל 462 יורו במידה ואין לו מקור הכנסה אחר, על כל מן משפחה נוסף (קטין או בוגר) יקבל תוספת של 139 יורו לחודש עד למקסימום של 1,015 יורו (שכר המינימום בספרד הינו 1,050 יורו).

סך כל ההכנסה והעושר של משק הבית קובעים אם משק בית יקבל את ההכנסה הבסיסית. בנוסף, הפונים צריכים להיות בגילאי 65-23, להתגורר בספרד לפחות שנה (פרט לנשים קורבנות לאלימות מגדרית וקורבנות סחר/ניצול מיני) ולהירשם כמחפשי עבודה.

ההכנסה משנת 2019 תשמש לקביעת זכאות לקבלת ההטבה, אך ניתן להגיש בקשות לחריגה במידה והכנסת משק הבית נפגעה עקב משבר הקורונה.

22.9%

22.9% מנתמכי הסיוע מעידים שיש סיכוי גבוה או גבוה מאוד שהם ייאלצו לפנות את מקום מגוריהם בשל הקושי לשלם שכר דירה

10.5%

ל-10.5% מנתמכי הסיוע אין מקום מגורים קבוע והם מתגוררים אצל בני משפחה או חברים, בבתי מחסה או שהם חסרי קורת גג

40.4%

40.4% מנתמכי הסיוע חוו בשנה האחרונה ניתוק מחשמל או מים כיוון שלא הצליחו לשלם את החשבונות

דיוור

18.6%

18.6% מנתמכי הסיוע נחשפו בסביבת מגוריהם לאנשים המשתמשים / סוחרים בסמים

46.7%

ההוצאה על דיוור בקרב נתמכי הסיוע עומדת על 2,420 ש"ח בחמוצע לחודש, 46.7% מהכנסתם

2.5%

ב-48 השנים האחרונות ירד שיעור הדיוור הציבורי מ-23% בשנת 1970, ל-2.5% בלבד בשנת 2018

75.4%

75.4% מנתמכי הסיוע העידו כי נמנעו מתיקון ליקויים חמורים בדירתם בשנה האחרונה מסיבות כלכליות, בהשוואה ל-25.1% באוכלוסייה הכללית

על פי ההכרזה לכל באי העולם בדבר זכויות האדם, כל אדם זכאי לרמת חיים נאותה לבריאותם ולרווחתם שלו ושל בני ביתו, לרבות שיכון. גם בישראל, חוק יסוד: כבוד האדם וחירותו, אשר נחקק בשנת 1992 פוסק כי היעדר קורת גג מהווה פגיעה בכבודו של האדם. יחד עם זאת, מדינת ישראל בשנת 2021 אינה עושה די על מנת לספק לאזרחיה דיור נאות בסביבה ראויה.

שוק הדיור בישראל קשית, הביקוש בו רב וההיצע נמוך. לאורך העשור האחרון, זינקו מחירי הדירות בעשרות אחוזים, על אף כוונותיהם של שרי השיכון והדיור השונים לייצר פתרונות למשבר המתמשך. בפועל, מאז סוף שנות ה־90 מחירי הדירות עולים באופן מתמיד, ואדם בישראל אשר מרוויח משכורת ממוצעת צריך לעבוד מעל עשור כדי לקנות דירה סטנדרטית. האוכלוסיות המוחלשות אשר מרביתן משתכרות שכר מינימום, אינן יכולות לרכוש דירה ונאלצות לפנות לשוק השכירות שגם בו המחירים הולכים ומאמירים, ואין עליו כל פיקוח או רגולציה. בשל כך, משפחות במצוקה כלכלית נאלצות לעבור דירות באופן תכוף, עובדה המקשה על יצירת יציבות כמו גם על שמירת מקום העבודה.

אחת התכניות שיצרה ממשלת ישראל בכדי לצמצם את משבר הדיור המתמשך היא "מחיר למשתכן". תכנית זו אומנם הוזילה מעט את מחירי הדירות החדשות עבור מי שעלה בהגרלה, אולם מראש היא לא הייתה מבוססת על מצב כלכלי. בפועל תכנית מחיר למשתכן לא עצרה את ההתייקרות המתמשכת בשוק הדיור (מבקר המדינה, 2020), וגם כאשר מתמקדים ביתרונותיה, לא ניתן להתעלם מכך שהיא נותנת מענה בעיקר לאוכלוסיות ממעמד הביניים שמחזיקות בהון התחלתי ולא לאוכלוסיות המוחלשות יותר שנתונות לחסדי השוק.

על מנת לתת מענה למשקי בית אשר מתקשים כלכלית לעמוד בתשלומים עבור קורת גג, המדינה מפעילה מערך דיור ציבורי. בשנות ה־50, כמחצית מהבנייה בארץ הייתה בנייה ציבורית. בשנות ה־80 הלכה וקטנה מעורבות המדינה בבניית דירות ציבוריות, ומאז 1998 לא נבנו דירות ציבוריות נוספות ומספרן הלך וקטן. בשנת 2000 היו בישראל כ־107,000 דירות ציבוריות, ובשנת 2020 כלל מלאי הדיור הציבורי כ־53,000 דירות בלבד. ב־48 השנים האחרונות ירד שיעור הדיור הציבורי מ־23% בשנת 1970, ל־2.5% בלבד בשנת 2018. נתון זה שם את ישראל בין המקומות האחרונים ב־OECD, כאשר השיעור הממוצע של הדיור הציבורי במדינות אלו עומד על 10% (מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 2021). כדי לפתור מצב חמור זה הוכנה בשנת 2018 תכנית חירום לאומית להצלת הדיור הציבורי, אולם עד סוף שנת 2019 צוות התוכנית הבין משרדי עדיין לא הגיש את המלצותיו (מרכז המידע והמחקר של הכנסת, 2021).

בנוסף למלאי הזעום, מאות מדירות הדיור הציבורי עומדות ריקות וממתינות לשיפוץ, ומעל 1,500 מהן מושכרות לגופים ציבוריים. זאת בעוד למעלה מ־4,300 זכאים ממתינים ברב ייאושם שנים רבות לקבלת דירה, ועוד למעלה מ־2,500 דיירים ממתינים להחלפת דירה בשל

מצבה הרעוע (מרכז המחקר והמידע, 2021). בפועל, עשרות אלפי משפחות שאינן מסוגלות לשכור דירה בשל מצוקה כלכלית קשה או חוסר יכולת לקבל ערבות או אפילו פנקס צ'קים, מוצאות את עצמן ללא קורת גג ונאלצות להתמודד באופן אבסורדי עם קריטריונים לזכאות שרק הולכים ומקשיחים, לצד עלייה מתמדת ביוקר המחיה, זמן המתנה שעומד על 31 חודשים בממוצע (מבקר המדינה, 2020), וצורך שהולך ומתגבר.

סיוע נוסף מטעם המדינה לאוכלוסיות מוחלשות הינו בשכר דירה. סיוע זה אינו מותאם להתייקרויות שמתחוללות בשוק הדיור, ועל כן הופך לפחות משמעותי עבור משפחות הזקוקות לו (האגודה לזכויות האזרח בישראל, 2019). התייקרויות אלו לא עצרו גם בתקופת הקורונה, כאשר בשנת 2020 התרחשה עלייה של 7% במחירי הדירות (משרד הבינוי והשיכון, 2021), וזאת למרות גל האבטלה הגדול, מצבו העגום של המשק, ושבעות ארוכים של סגר ממושך. גם שוכרי הדירות חוו עליית מחירים, ובעוד הסיוע בשכר דירה נע בין 700-1200 ש"ח, שכר הדירה הממוצע גבוה משמעותית.

במהלך משבר הקורונה נקטה ממשלת ישראל בצעדים על מנת לדאוג לחסרי דיור הנמצאים בסיכון מוגבר להידבקות ולהדבקה. גגונים המשמשים בימי קבע ללינה בלבד נפתחו למשך כל שעות היממה, משרד הרווחה תגבר את הצוותים האמונים על חסרי הדיור ברשויות השונות ונעשה מאמץ מכוון לאתר דרי רחוב, לבצע בקרבם בדיקות ולהקצות מקומות לבידוד החיוביים שביניהם (מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 2020). צעדים אלו מבורכים ונכונים, אך הם היוו פתרון נקודתי לאוכלוסייה מסויימת. בינתיים נמשך משבר הדיור והנפגעים העיקריים בו הם שוב, האוכלוסיות המוחלשות שקולן אינו נשמע.

ההוצאה הממוצעת של נתמכי הסיוע על דיור עומדת על 2,420 ש"ח,
כ" 46% מהכנסתם

תנאי הדיור של נתמכי הסיוע

ייאלצו לפנות את מקום מגוריהם בשל קושי לשלם שכר דירה או משכנתא, בהשוואה ל-2.1% בלבד באוכלוסייה הכללית שמעידים על כך.

ההוצאה על דיור מהווה נטל כבד על נתמכי הסיוע, היא עומדת על 2,420 ש"ח בממוצע בחודש ומהווה כמחצית (46.7%) מהכנסתם הממוצעת.

בנוסף, נתמכי הסיוע שכן מתגוררים במקום קבוע, גרים בדירות קטנות ובצפיפות גבוהה. בית של משפחה נתמכת סיוע כולל בממוצע 4.4 נפשות, וממוצע חדרי שינה של 2.3 בלבד. זאת בהשוואה לאוכלוסייה הכללית בה ממוצע הנפשות עומד על 3.4 ואילו מספר חדרי השינה הוא 2.9. כמו כן, ממוצע יחס הנפשות לחדר בקרב נתמכי הסיוע עומד על 1.9, בהשוואה ל-1.2 באוכלוסייה הכללית. 17.5% מנתמכי הסיוע גרים בדירה בה יש חדר שינה אחד, בהשוואה ל-10.2% בלבד מהאוכלוסייה הכללית. 42.5% מנתמכי הסיוע גרים בדירה בה יש שני חדרי שינה, בהשוואה ל-25.7% מהאוכלוסייה הכללית.

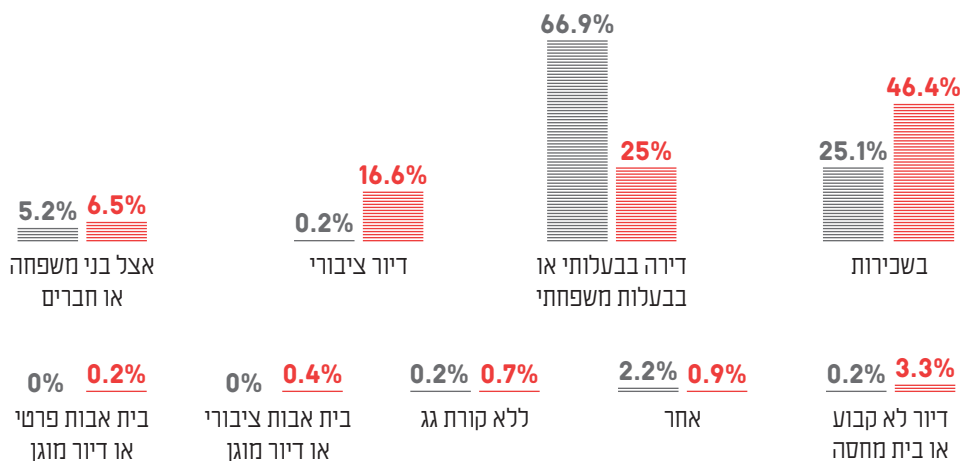
רק רבע (25%) מנתמכי הסיוע גרים בדירה בבעלותם, בהשוואה ל-66.9% מהאוכלוסייה הכללית. קרוב למחצית (46.4%) מתגוררים בשכירות, בהשוואה לרבע בלבד (25.1%) מהאוכלוסייה הכללית. ל-10.5% מנתמכי הסיוע אין מקום מגורים קבוע והם מתגוררים אצל בני משפחה או חברים, בבתי מחסה, או שהם חסרי קורת גג. בדיור ציבורי נעזרים רק שישית (17%) מנתמכי הסיוע.

גם נתמכי הסיוע שיש להם קורת גג, חיים בתחושה של חוסר ודאות לגבי מקום מגוריהם. חמישית מהנתמכים (22.9%) מעידים שיש סיכוי גבוה או גבוה מאוד שהם

היכן אתה מתגורר?

* מתוך מחקר נתמכי הסיוע, ומדד העוני הרב-ממדי

נתמכי הסיוע ■■■■ האוכלוסייה הכללית ■■■■

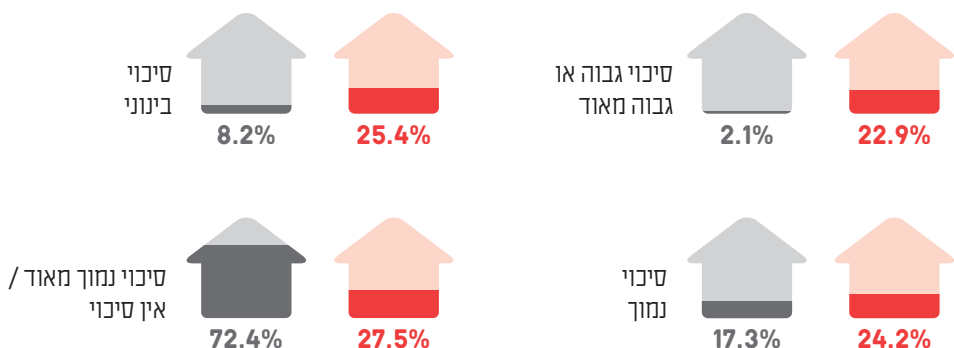

מה הסיכוי שבשנה הקרובה תאלץ/י לפנות את מקום מגוריך בשל אי יכולת לעמוד בתשלומי שכר דירה / משכנתא?

* מתוך מחקר נתמכי הסיוע ומדרד העוני הרב־ממדי

נתמכי הסיוע

האוכלוסייה הכללית

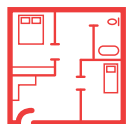
צפיפות הדיור – ממוצע הנפשות למשק בית?

* מתוך מחקר נתמכי הסיוע ומדרד העוני הרב־ממדי

ממוצע מספר הנפשות לחדר

1.9

ממוצע חדרים

2.3

ממוצע נפשות למשק בית

4.4

נתמכי הסיוע

1.2

2.9

3.4

האוכלוסייה הכללית

18.6% מנתמכי הסיוע מעידים כי הם נחשפים בסביבת מגוריהם לאנשים המשתמשים / סוחרים בסמים

סביבת המגורים של נתמכי הסיוע

40% מנתמכי הסיוע מעידים כי הם מתגוררים בסביבת מגורים אשר תחזוקתה לקויה. כשליש מן הנתמכים (30.5%) מעידים על תשתיות לקויות בסביבתם. כמעט חמישית מנתמכי הסיוע (18.6%) מעידים על סוחרים סמים ומכורים המשתמשים בסמים לאור יום.

דיוור נאות מתייחס גם לסביבת המגורים ולא רק למקום המגורים לבדו. לעיתים קרובות, סביבת מגוריהם של נתמכי הסיוע מוזנחת ומלוכלכת, לוקה בתחזוקה ירודה ומאופיינת בדיררים אלימים.

איזה מאפיינים קיימים בסביבת המגורים שלך במידה רבה?

* מתוך מחקר נתמכי הסיוע ** הסכום גבוה מ-100% מכיוון שניתן היה לציין יותר מתשובה אחת

30.5%

תשתיות בעייתיות - מדרכות שבורות, מעט תאורה, ביוב זורם, לכלוך

40%

תחזוקה לקויה - בניינים ישנים ומוזנחים

29.2%

אף אחד מהנ"ל

18.6%

אנשים המשתמשים או סוחרים בסמים

23.6%

אלימות פיזית ומילולית (צעקות, קללות, מכות וכו')

75.4% מנתמכי הסיוע העידו כי נמנעו מתיקון ליקויים חמורים בדירתם בשנה האחרונה מסיבות כלכליות, בהשוואה ל-25.1% בלבד מהאוכלוסייה הכללית

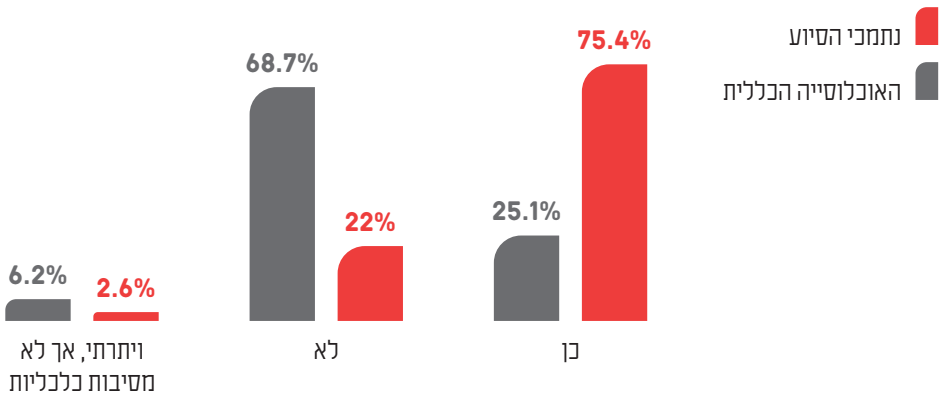
ויתורים קשים בתחום הדיור

נתמכי הסיוע נאלצים להתמודד עם מלחמת הישרדות יומיומית על מנת לעמוד בתשלום החשבונות, כאשר 40.4% מהם מעידים שהם חוו ניתוק מחשמל או מים כיוון שלא הצליחו לשלם את חשבונותיהם. זאת בהשוואה לאוכלוסייה הכללית בה רק 3.2% מהאוכלוסייה חוו מצב דומה. גם כאשר יש לנתמכי הסיוע מקום מגורים, הוא פעמים רבות אינו יציב, ולא מהווה סביבה בטוחה למגורים.

משבר הקורונה הגביר אף יותר את מצוקתם של נתמכי הסיוע ביחס לצורך בקורת גג יציבה במצב סביר. בשנה האחרונה שלושה מכל ארבעה נתמכים (75.4%) העידו כי נמנעו מתיקון ליקויים חמורים בדירתם מסיבות כלכליות, בהשוואה לאוכלוסייה הכללית בה רבע (25.1%) בלבד העידו על כך.

האם בשנה האחרונה נאלצתם לוותר על תיקון ליקויים חמורים במקום מגוריכם לאורך זמן מסיבות כלכליות?

* מתוך מחקר נתמכי הסיוע ומדרד העוני הרב־ממדי

האם בשנה האחרונה חוויתם ניתוק מחשמל או מים כי לא הצלחתם לשלם את החשבונות?

* מתוך מחקר נתמכי הסיוע ומדרד העוני הרב־ממדי

נתמכי הסיוע	האוכלוסייה הכללית	
40.4%	3.2%	כן
59.6%	96.8%	לא

אני בת 35, חד הורית, עם ילדה בת שנתיים ותשעה חודשים. אני גרה בשכירות ועובדת עם קשישים, כשאני עובדת היא עם אבא שלה או עם אמא שלי.

אני מרוויחה 3,200 והשכירות 3,400, אז מה שאני מרוויחה הולך לשכירות. פעם הייתי עושה בעבודה גם החלפות כשצריך בשביל להרוויח יותר, אבל עכשיו כבר אי אפשר. הייתי מגיעה ל־3,800, 4,000. היום אני לא מצליחה להגיע לזה כי הילדה בבית.

על הילדה אני מקבלת מביטוח לאומי 150ש. האבא שלה אוקראיני ואין לו תעודת זהות, אז אין לו זכויות או אישור עבודה. פעם אחת הוא יצא לעבוד ועצרו אותו, שילמתי יותר מ־2,000ש בשביל שיוציאו אותו ממעצר.

אני באה לקחת אוכל מהעמותה כל יום. תפוחי אדמה, אוכל חם, מה שיש. לפעמים אני גם מקבלת פה חלב ומקפיאה. זה ממש בסדר. עכשיו למשל יש לי חלב מלפני כמה שבועות. שנתיים קיבלתי טיטולים ומגבונים מעמותה אחרת. מיטה ועגלה קיבלתי מאנשים. הכל קיבלתי. הנה עכשיו היא צריכה מיטה ואני צריכה לראות מאיפה אני משיגה לה.

אם המקום לא היה קיים אנשים היו גועים ברעב. הרבה אנשים חיים בזכותם. אני גם ממחזרת בקבוקים, מה שיש. אני לא מתפנקת. הילדה שלי לא הולכת לגן כי אני לא יכולה לשלם עליה. היא הילדה היחידה שלי. היתה לי הפלה לפני שנה בערך.

באים לפה הרבה מהשכונה וגם מחוץ לשכונה. ביום שישי אני לוקחת ארבעה סלים – לי ולאחיות שלי, ולחברה שלי. גם כשהילדה שלי אכלה מטרנה באתי לפה ולקחתי מהם. גם בזה הם עזרו לי.

כשהיו פיצוצים, היינו בבית והילדה שלי פחדה. אין לנו ממי"ד או מקלפ, רק ברחוב ליד. היא החזיקה לי את היד בפחד כי היא לא רגילה. אבל מנהלת העמותה נתנה לנו תווים וזה מאוד עזר.

אין לנו לאן ללכת. הבן זוג שלי מאוד רוצה לעבוד אבל לא יכול. הוא עושה שיפוצים, ועל עבודה של 10,000 יתנו לו 4,000. לפני קצת זמן הוא גם נפצע, עפו לו גיצים לעין והיינו צריכים למצוא מרפאה שעובדת עם אנשים זרים. יש לו רק אישור שהייה ושום דבר חוץ מזה. בבית חולים יקחו לו 2,000ש. בסוף הלכנו לאיזו מרפאה של פליטים שלקחה לו 300ש. מעבר לזה אם הוא חולה הוא יקח כדורים על דעת עצמו.

הכי הייתי רוצה לבקש בריאות. הכי חשוב בעולם. והייתי רוצה עוד הכנסה. זה היה מאוד עוזר לי. והייתי רוצה שהמקום הזה לא ייסגר כי אני לא יודעת מה אני אעשה אם הוא ייסגר. יש פה אנשים שבאים לפה והם ישנים ברחוב. אני מכירה את המקום הרבה שנים. הייתי באה לפה רק ביום שישי, אבל מאז שהילדה נולדה אני באה כל יום. חשוב לי שלא יסגרו את המקום הזה, הוא עוזר חבל על הזמן. גם בקורונה היינו באים לפה והמקום עבד כרגיל. מי שמגיע לפה לא רעב. אם לא היה את המקום הזה היו רעבים ללחם, אבל הם מצילים אנשים (ד' - נתמכת סיוע בארגון לתת).

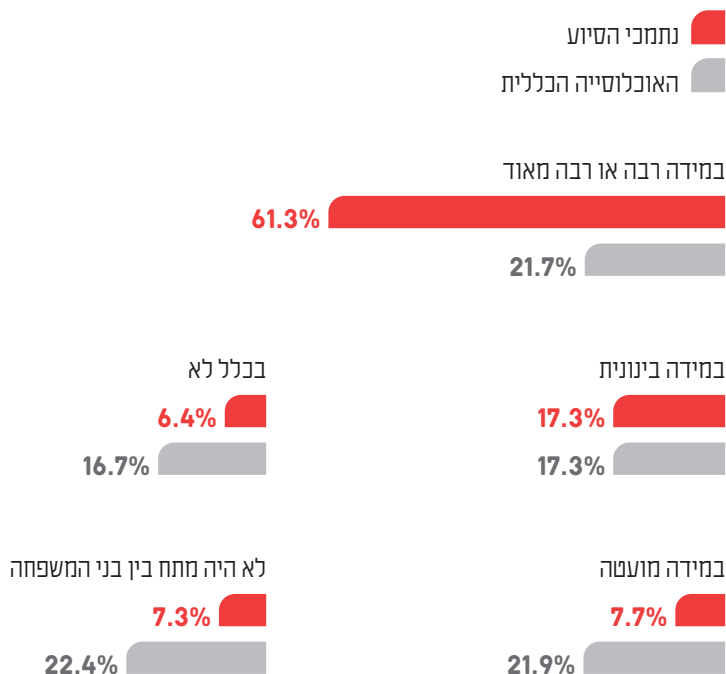
השפעת מצוקת הדיור על המצב הנפשי והחברתי

נתמכות הסיוע רוצים להפיג את המתח עם חברים, הם נאלצים להתמודד עם הבושה המתלווה להזמנת אנשים לביתם. 63.1% מנתמכי הסיוע מעידים כי ילדיהם התביישו להזמין חברים בשל תנאי הדיור והמצוקה הכלכלית, עלייה בשיעור של 10.5% בהשוואה לשנת 2019 (57.1%).

תנאי המגורים הירודים משפיעים גם על המצב בבית הנתמכים, כאשר 61.3% מנתמכי הסיוע מעידים כי השהייה הממושכת בבית החמירה את המתח בין בני המשפחה במידה רבה או רבה מאוד, פי 2.8 בהשוואה לאוכלוסייה הכללית (21.7%). זוהי עלייה בשיעור של 12.1% בהשוואה לשנה שעברה, בה העידו על כך 54.7% מנתמכי הסיוע. כאשר ילדי המשפחות

באיזו מידה השהייה הממושכת בבית בזמן משבר נגיף הקורונה, החמירה את המתח בין בני המשפחה?

* מתוך מחקר נתמכי הסיוע וסקר תפיסות הציבור

האם בשנה האחרונה קרה שילדיך התביישו להזמין חברים לביתכם בעקבות תנאי הדיור והמצוקה הכלכלית?

* מתוך מחקר נתמכי הסיוע

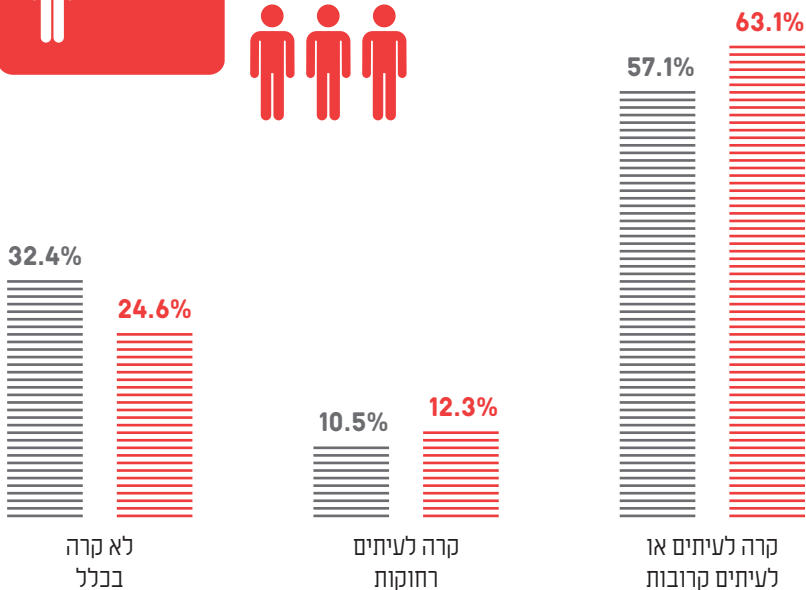
נתמכי הסיוע 2021

נתמכי הסיוע 2019

דיור

73

63.1% מנתמכי הסיוע מעידים כי ילדיהם התביישו להזמין חברים
בשל תנאי הדיור והמצוקה הכלכלית הניכרת בביתם

מה ישראל עשתה בתחום חסרי הדיור במהלך הקורונה?

במתחם החצר של היחידה לדרי רחוב במקום בחללים סגורים. סיורי רחוב נערכו בכדי לאתר דרי רחוב, וכאשר אותו הם עודכנו בדבר המגפה והודרכו כיצד לשמור על היגיינה ומרחק, שכן חלקם כלל לא ידעו על קיומה. כמו כן הוכוונו דרי הרחוב לפתרונות לינה וחולק להם מזון, בעיקר לנוכח העובדה שמקומות הסעדה נסגרו בשל הסגר. בבית החולים איכילוב הוקם מערך של בדיקות סקר לבדיקת נשאות בקרב מבקשי מקלט בתל אביב, גגונים פעלו במשך כל שעות היממה, ונפתחה מסגרת דיור נוספת.

על פי מרכז המחקר והמידע של הכנסת (2021), מדינות רבות בעולם נקטו מגוון פתרונות לטובת סיוע לאוכלוסייה זו. **באנגליה** למשל, נעשו בדיקות חוזרות לאבחון נשאי הנגיף בקרב דרי הרחוב בלונדון, ובמתקני החירום שהוקמו הפרידו בין דרי רחוב חיוביים לשליליים. 3.2 מיליון ליש"ט תוקצבו על מנת למצוא פתרונות דיור ל־5,400 דרי רחוב ולצוותים המטפלים אשר התבקשו לעזוב את ביתם למשך תקופת הטיפול בהם. **בסן פרנסיסקו** שבארצות הברית, נמצאו פתרונות דיור לדרי רחוב שהיו מעורבים בפלילים והשתחררו מהכלא, כאשר העירייה דאגה לציוד, ביגוד, מזון, תוכנית שיקום, שירותי רווחה, ומערך קבוצות תמיכה. **במסצ'וסטס** שבארצות הברית, הוקצו לדרי הרחוב אוהלים מחוממים, שירותים ומקלחות ניידות, גנרטורים, מיטות כריות ושמיכות. **בבריטניה ובסקוטלנד** פתחו את שירותי הבריאות לכל הזרים השוהים בה כולל דרי הרחוב, מהגרים ופליטים. במדינות רבות הונחו השוטרים ושאר גורמי האכיפה להגן על אוכלוסייה זו מפני קנסות וסנקציות כספיות או פליליות, ולתווך בינם לבין גורמי הרווחה והסיוע לשם מתן מענה למצבם.

חסרי הדיור בישראל הם אוכלוסייה פגיעה ומוחלשת, אשר מונה כ־3,000 איש ואישה. אוכלוסייה זו נמצאת תחת אחריות משרד הרווחה והרשויות המקומיות ומקבלת סיוע מעמותות וארגונים נוספים שונים. חסרי הדיור לרוב אינם נאבקים כדי לשנות את מצבם, בשל מאמצי הישרדות יומיומיים וחוסר יכולת להתאגד כקבוצה. במהלך הקורונה ובעקבות בקשה דחופה להתערבות מצד גורמי הרווחה, נקטה מדינת ישראל במספר צעדים כדי לאפשר לדיירי הרחוב לשהות תחת קורת גג במקום במרחב הציבורי המסוכן. המדינה יצרה עבור דרי הרחוב מתחמי בידוד והסברה ובנוסף חילקה להם אמצעי חיסוי והיגיינה לצד מזון ותרופות.

טרם מגפת הקורונה, פעלו עבור חסרי הדיור אחד עשר גגונים בפריסה ארצית, שסיפקו לינה וארוחות בוקר וערב. במהלך הקורונה נפתחו גגונים אלו למשך כל שעות היממה ברציפות, כדי למנוע את יציאת הדיירים לרחוב בשעות היום ולצמצם את סכנת ההידבקות. צוותים רפואיים השיחו על השוהים במסגרת כדי שלא ייצאו מהגגונים, אלא לשם קבלת טיפול רפואי. שלושה מתקנים ייעודיים לבידוד הוקצו לחסרי דיור שנמצאו נשאים של נגיף הקורונה.

כוח האדם המטפל בחסרי הדיור תוגבר גם הוא, וצוותי עבודה הונחו לערוך מפגשים תוך נקיטת משנה זהירות. משרד הרווחה תקצב רכישת ציוד ומוצרי חיסוי הן עבור הצוותים והן עבור חסרי הבית השוהים במתקני המחסה למיניהם. גם עבודת הצוותים בשטח עצמו תוגברה, כאשר צוותי עבודה נשלחו לערוך פעילויות הסברה ולשכנע דרי רחוב לעבור למסגרות דיור זמניות.

בעיריית תל אביב, בה חיים כ־1,060 חסרי דיור (כשליש מכלל חסרי הבית בישראל), התקיימה קבלת קהל

74.1%

74.1% מנתמכי הסיוע סובלים ממחלה כרונית כלשהי, בהשוואה לפחות ממחצית (44.8%) מהאוכלוסייה הכללית

67.5%

67.5% מנתמכי הסיוע מוותרים על רכישת תרופה או טיפול רפואי משום שלא עולה בידם לשלם עבורם, בהשוואה ל-21% מהאוכלוסייה הכללית

15.6%

15.6% מנתמכי הסיוע סובלים מחוגבלות נפשית, בהשוואה ל-3.2% בלבד מהאוכלוסייה הכללית, הבדל של כמעט פי 5

בריאות

32.6%

32.6% מנתמכי הסיוע הקשישים דיווחו על צמצום במזון בתקופת משבר הקורונה

27.1%

27.1% מנתמכי הסיוע הקשישים דיווחו על הידרדרות במצבם הבריאותי בתקופת משבר הקורונה

פי 5

ביישובים מוחלשים נפטר מקורונה פי 5 אנשים מאשר ביישובים חזקים (משרד הבריאות, 2021)

3.6 שנים

ההבדל בתוחלת החיים בישראל על פי קבוצות אוכלוסייה ודת עומד על 3.6 שנים (משרד הבריאות, 2021)

38.9%

38.9% מנתמכי הסיוע נדבקו בנגיף הקורונה, בהשוואה ל-12% בלבד מהאוכלוסייה הכללית (פי 2.4)

עוד טרום משבר הקורונה, מערכת הבריאות הישראלית סבלה מאי שוויון בהנגשת שירותיה לכלל האוכלוסייה. אף על פי שקופות החולים נקטות בצעדים מגוונים לצמצום הפערים, שיעור מיטות האשפוז בפריפריה עדיין נמוך משמעותית משיעור המיטות במרכז הארץ, כמו גם שיעור הרופאים והאחיות. כמו כן, ישנם הבדלים משמעותיים בתוחלת החיים, הנובעים מהבדלים בהשכלה, במיקום גאוגרפי ובהרכב האוכלוסייה (משרד הבריאות, 2021).

על אי שוויון זה, התווספה בשנתיים האחרונות מגפת הקורונה, שפגעה באופן ניכר באוכלוסיות המוחלשות בישראל. מגוון גורמים המשפיעים על תחלואה מהנגיף, הם גורמים אשר מושפעים ממצב כלכלי-חברתי (מכון אדווה, 2021), אשר גרמו לכך שאוכלוסייה זו נדבקה יותר, חלתה יותר, ואף מחזיקה בשיעורי תמותה גבוהים יותר (מכון ויצמן, 2020).

ראשית, השפיעו על ההדבקה בקורונה מחלות רקע, המצויות בשיעורים גבוהים יותר בקרב אוכלוסיות במצב סוציו-אקונומי נמוך. ממחקרים עולה כי הסיכוי לחלות בנגיף הקורונה ולהיפגע ממנו גובר בקרב אנשים החולים בסוכרת, מחלות לב ריאה, יתר לחץ דם והשמנת יתר. היות ויש מתאם גבוה בין מחלות אלו לבין מצב כלכלי, נוצר מצב שבו האוכלוסייה הנזוטה במחלות אלו, חלשה יותר מבחינה כלכלית, והיא גם זו אשר נדבקה בנגיף ביתר שאת (משרד הבריאות, 2021). 38.9% מנתמכי הסיוע נדבקו בקורונה, פי 3.2 בהשוואה לאוכלוסייה הכללית (12%).

שנית, תנאי המחיה השפיעו על ההידבקות בנגיף. היות והקורונה עוברת דרך דרכי הנשימה, ככל שתנאי המחיה היו צפופים יותר ודלים יותר, כך גדל הסיכוי להידבק ולהעבירה בין בני משפחה (הועדה המייעצת למל"ל, 2020). הדבקה רבה יותר נצפתה בקרב משפחות בעלות אמצעים דלים, המתגוררות בבתים צפופים ובתנאי מחיה לקויים, אשר נבצר מהן להיות בבידוד במידה ואחד מבני הבית מתגלה כחיובי. כך למעשה, משפחות החיות בעוני מגבירות בעל כורחן את הסיכוי להפצת הנגיף ולהידבקות בו. במקביל לתנאי דיור בעייתיים, אוכלוסיות פחות מבוססות נאלצות להסתמך יותר על תחבורה ציבורית - גורם נוסף המגביר את סיכוייהן לחלות במגפה.

פוטנציאל הפגיעה מקורונה גדל גם כתוצאה מכיסוי ביטוח חלקי וגישה מוגבלת לשירותי בריאות בקרב האוכלוסיות המוחלשות. אוכלוסיות אלו גם נוטות להימנע משימוש בשירותי בריאות קהילתיים ומניעתיים, אך צורכות יותר שירותי אשפוז בבתי החולים (דו"ח בנק ישראל, 2016). בקרב מול נגיף הקורונה, בו המחלה מדרדרת מהר ובתי החולים מהווים חממות להדבקה מהירה, נתון זה לא שיחק לטובת אוכלוסיות אלו. גם זמינות השירותים ונגישותם השפיעו על סיכויי בלימת המחלה ביישובים מוחלשים. כך למשל, מספר מיטות האשפוז בירושלים ובמרכז עומד על 2.3-2 מיטות לאלף איש, בעוד שבמחוז הצפון והדרום יש רק 1.5 מיטות לאלף איש (מכון טאוב, 2019). ואכן, מנייתוח נתונים יומיים של

התחלואה בינואר 2021, עולה כי בימים מסוימים, היו פי 2.5 חולים ביישובים מאשכול חברתי-כלכלי 1 בהשוואה ליישובים מאשכול 10 (מכון אדווה, 2021). נכון למאי 2021, אי השוויון לא פסח גם על מספר הנפטרים מן הנגיף, וביישובים השייכים לאשכול חברתי-כלכלי 1-3 נפטרו פי 5 אנשים מאשר ביישובים באשכול 8-10 (משרד הבריאות, 2021).

לבסוף, ביישובים השייכים לאשכול חברתי-כלכלי נמוך שיעור ההתחסנות היה גם הוא נמוך, ועלה בהתאמה עם העלייה בציון האשכול (צוות המומחים של המשבר, ספטמבר 2021). ניתן לשייך את ההתחסנות המועטה ביישובים מוחלשים לבעיית אי אמון מובנית במערכת (מכון אדווה, 2021). כך, בסופו של דבר, היישובים שהפכו ירוקים על פי תכנית הרמזור וחזרו במהרה לשגרה הם יישובים מבוססים אשר מלכתחילה נפגעו פחות מן המגפה. לעומתם, יישובים מוחלשים יותר נשארו אדומים למשך זמן ארוך יותר, חלו יותר, התחסנו פחות, והפסידו ימי עבודה ולימודים אשר יעמיקו את הפגיעה בהם גם לטווח הארוך.

ישראל הובילה מבצע חיסונים מרשים ושיעורי ההתחסנות באוכלוסייה היוו דוגמה לשאר מדינות העולם. מערכת הבריאות הציבורית, צה"ל וראשי הרשויות התגייסו ונרתמו להצלחת המבצע. ואולם, לצד הגורמים המטים את הכף לטובת ישראל, יש להפיק לקחים מניהולה השוטף של המגפה. על פי מכון Lowy האוסטרלי, ישראל ממוקמת במקום ה־61 (מבין 200 מדינות) באופן בו היא מנהלת את המשבר, וזאת על פי מספר מקרים מאומתים, מספר מיתות מן הנגיף, מספר מקרים מאומתים ל־100 איש, מספר מקרים כתלות במספר בדיקות, ומספר בדיקות לאלף איש. מקום לא מכובד זה, מצריך בחינה יסודית של אופן ניהול המשבר המתמשך, לצד צמצום יסודי של הפערים החדים במערכת הבריאות, בהם ישראל מובילה בעולם (Unicef, 2016).

74.1% מנתמכי הסיוע סובלים ממחלה כרונית כלשהי,
בהשוואה ל־44.8% בלבד מהאוכלוסייה הכללית

גם באפשרות לעבודה מקיימת. תזונה לקויה פוגעת בהתפתחות התקינה של ילדים וכן בשילובם בבית הספר, וכך מונצח מצבם.

קרוב לשלושה רבעים (74.1%) מנתמכי הסיוע סובלים ממחלה כרונית כלשהי, בהשוואה לפחות ממחצית (44.8%) מהאוכלוסייה הכללית. יותר מרבע מנתמכי הסיוע סובלים מסכרת (26.7%) ומכולסטרול גבוה (25.6%), בהשוואה ל־8.6% ו־15.1% מהאוכלוסייה הכללית, בהתאמה. קרוב לשליש מנתמכי הסיוע (32.1%) סובלים מלחץ דם גבוה בהשוואה ל־14.7% בלבד מהאוכלוסייה הכללית. בבריאות הנפש הפערים קשים מנשוא – 15.6% מנתמכי הסיוע סובלים ממוגבלות נפשית כלשהי, בהשוואה ל־3.2% בלבד מהאוכלוסייה הכללית, הברדל של כמעט פי 5.

הקשר בין עוני ובריאות לקויה ידוע וברור מזה זמן רב, ובא לידי ביטוי ב"מחלות עוני" – אשר להן מתאם ברור למצב כלכלי-חברתי של אדם. עוני מביא לחוסר נגישות למזון בריא וכך עלול לגרום לתת תזונה, השמנת יתר או לאי ביטחון תזונתי. אנשים החיים בעוני, מתגוררים לעיתים רבות בסביבה אשר חשופה למזהמים סביבתיים, כך שהם נושאים בנטל גדול יותר של הפגיעה הסביבתית ועובדים בעבודות הכרוכות בסביבת עבודה מזיקה (האגודה לזכויות האזרח, 2014). בנוסף, קיים קשר חזק בין עוני לבין עישון והשמנת יתר הידועים כגורמי סיכון בפני עצמם. מחלות רבות כגון סכרת, יתר לחץ דם, רמת כולסטרול גבוהה ומחלות הקשורות בבריאות הנפש, נמצאות בשכיחות יתר באוכלוסיות עניות. כך נוצר מעגל שלילי, משום שמחלות אלו מעבר לפגיעה בבריאות, פוגעות

האם את/ה סובל/ת מאחת או יותר מהבעיות הבריאותיות הבאות?

* מתוך מחקר נתמכי הסיוע וסקר תפיסות הציבור ** הסכום גבוה מ־100% מכיוון שניתן היה לציין יותר מתשובה אחת

האוכלוסייה הכללית	נתמכי הסיוע	
8.6%	26.7%	סכרת
14.7%	32.1%	לחץ דם גבוה
15.1%	25.6%	כולסטרול גבוה
3.2%	15.6%	מוגבלות נפשית
22.9%	24%	עודף משקל
2.6%	3.6%	תת משקל
44.8%	74.1%	סה"כ סובלים ממחלה כרונית
55.2%	25.9%	אף אחת מהמחלות הנ"ל

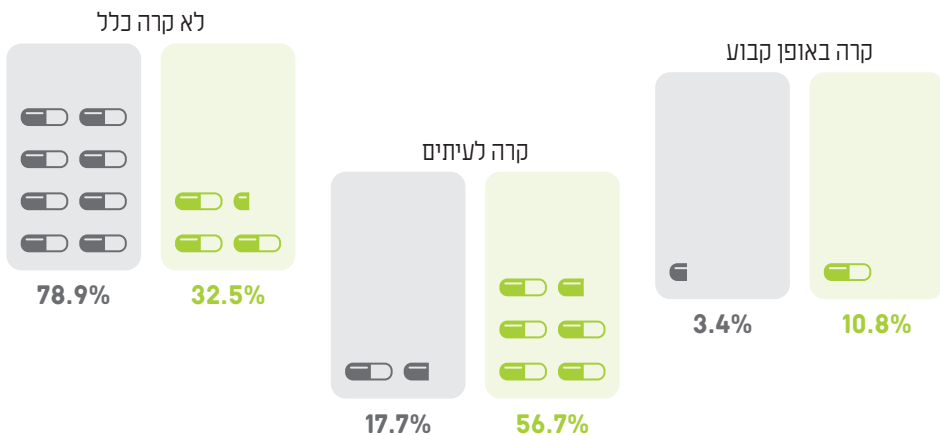
מעל שני שלישי (67.5%) מנתמכי הסיוע ויתרו לעיתים או באופן קבוע על רכישת תרופה או טיפול רפואי נחוץ משום שלא עלה בידם לשלם עבורם, בהשוואה ל־21.1% בלבד מהאוכלוסייה הכללית. זוהי עלייה בשיעור של 9.2% משנת 2020 (61.8%). יותר משני שלישי (68%) מנתמכי הסיוע ויתרו על טיפול רפואי משום שלא היה להם איך להגיע אליו, בהשוואה ל־22.7% מהאוכלוסייה הכללית. 60% מנתמכי הסיוע ויתרו על רכישת תרופה או קבלת טיפול רפואי משום שלא היה כלול בביטוח הבריאות שלהם.

אוכלוסיות רבות החיות בעוני, נאלצות לבחור ברמה היומיומית, בין תרופות שייטיבו את מצבן לבין צרכים חיוניים אחרים. היות ועבורם המשאבים מלכתחילה מצומצמים יותר, אנשים החיים בעוני מוותרים פעמים רבות על טיפול רפואי או תרופות, בשל אי יכולת כלכלית לעמוד בתשלומים. ביטוח הבריאות הבסיסי מצומצם ואינו כולל גישה למגוון שירותי בריאות, טיפולים או תרופות, וגם ההשתתפות העצמית לבדה מהווה חסם כלכלי במקרים רבים. בנוסף, לעיתים קרובות כרוך הטיפול בנסיעה וההגעה אליו מסורבלת, ארוכה וגוזלת זמן יקר. העלויות הגבוהות מובילות לויתור על שירותי הבריאות עבור אוכלוסיות אלו, וכך מרחיבות את אי השוויון ומעמיקות את הפערים.

האם בשנה האחרונה קרה שאת/ה או אחד מהמבוגרים האחרים במשפחה שלך ויתרתם על רכישת תרופה או טיפול רפואי נחוץ כי לא יכולת לשלם עבורם?

* מתוך מחקר נתמכי הסיוע ומדד העוני הרב־ממדי

נתמכי הסיוע האוכלוסייה הכללית

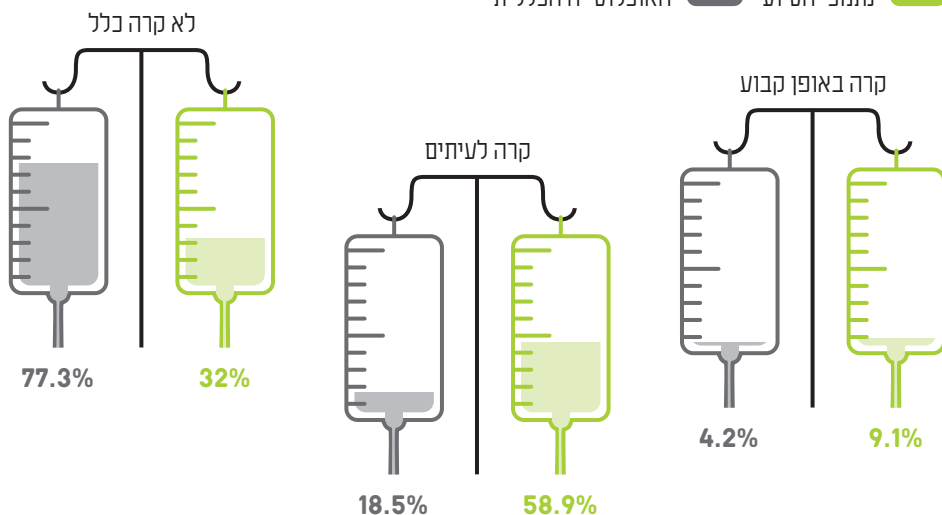
67.5% מנתמכי הסיוע ויתרו לעיתים או באופן קבוע על רכישת תרופה או טיפול רפואי משום שלא עלה בידם לשלם עבורם, בהשוואה ל־21.1% בלבד מהאוכלוסייה הכללית

האם בשנה האחרונה נאלצת לווותר או להתפשר על טיפול רפואי בגלל שלא היה לך איך להגיע אליו?

* מתוך מחקר נתמכי הסיוע ומדד העוני הרב־ממדי

נתמכי הסיוע (ירוק) האוכלוסייה הכללית (גרי

האם בשנה האחרונה נאלצת לווותר על טיפול רפואי או תרופה בגלל שלא היה כלול בביטוח הבריאות שלך (קופת חולים או פרטי)?

* מתוך מחקר נתמכי הסיוע

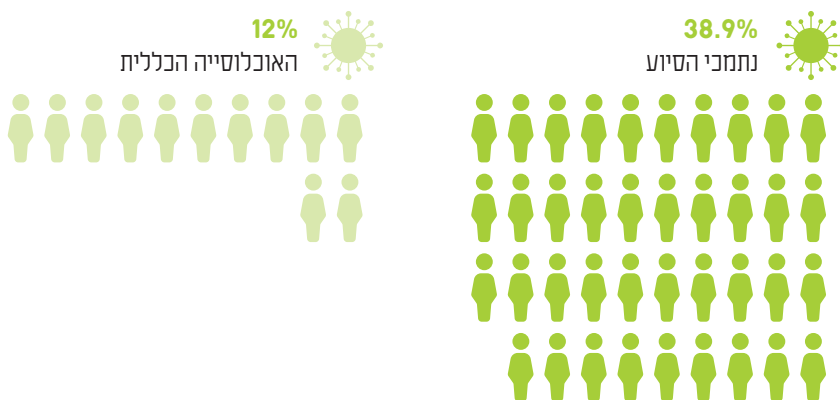
העמקת פערי הבריאות במהלך משבר הקורונה

של כמעט פי 5 בהשוואה לשכיחות ההידבקות של נתמכי הסיוע בשנת 2020, אשר עמדה על 7.8%. אי השוויון אותו העמיקה המגפה ניכר באופן בולט בהשוואה לאוכלוסייה הכללית, בה שיעור ההדבקה עמד על 12% בלבד נכון לספטמבר 2021 (קופת חולים כללית, 2021).

תנאי מחיה לוקים בחסר, צפיפות מגורים גבוהה, נסיעות תכופות בתחבורה ציבורית, מחלות רקע, ועבודות שאינן מאפשרות עבודה מרחוק – כל אלו היוו מצע פורה לאוכלוסיות מוחלשות להידבק בקורונה בשכיחות גבוהה יותר. ואכן, בקרב נתמכי הסיוע 38.9% נדבקו בניגף הקורונה, עלייה דרמטית

שיעורי ההידבקות בקורונה בקרב נתמכי הסיוע והאוכלוסייה הכללית

* מתוך מחקר נתמכי הסיוע ונתוני קופת חולים כללית, ספטמבר 2021

שיעורי ההדבקה בקורונה בקרב נתמכי הסיוע עמד על 38.9% בספטמבר 2021, פי 3.2 מהאוכלוסייה הכללית (12%)

נגישות מוגבלת למערכת הבריאות מעצימה את העמקת הפערים: תקינות חסר של המערכת הציבורית גורמת לזמני המתנה ארוכים של מאה וחמישים יום ויותר לקבלת טיפול נפשי. בנוסף, פריסתם הגאוגרפית של השירותים אינה שוויונית, וכך אדם מנתיבות או דימונה חייב לנסוע מרחק רב לקבלת שירותי פסיכותרפיה, בעוד אדם מגוש דן זכאי לבחור בין מגוון נקודות שירות (מכון אדוה, 2021). על מגבלות אלו נוספה הקורונה, אשר הגבירה מתחים וחרדות על רקע כלכלי, בריאותי, הימצאות ילדים בבתיים ללא מסגרת, וחוסר שגרה באופן כללי.

בקרבת נתמכי הסיוע, 15.6% סובלים ממוגבלות נפשית, כמעט פי 5 משיעורי מוגבלות נפשית באוכלוסייה הכללית (3.2%). 40.8% מנתמכי הסיוע ויתרו על סיוע נפשי משום שלא יכלו להרשות לעצמם את ההשתתפות העצמית או מכיוון שנאלצו לחכות לו זמן רב.

שירותי בריאות הנפש בישראל אמורים לסייע לאוכלוסיות שונות, החל מילדים שגדלים בצל אזעקות ומבצעי לחימה, דרך חיילים ששוחררו עם פוסט טראומה משירותם הצבאי, וכלה בקשישים המתמודדים עם בדידות ודיכאון. אולם, במהלך הקורונה מערך בריאות הנפש נותר ללא תקציב מתאים.

משנדרשה מערכת הבריאות להתמודד עם מגפת הקורונה, הוקצה סכום נמוך בגובה עשרה מיליון ש"ח בלבד לטיפול במספרים העולים של חרדה, דיכאון, והתמכרות לסמים ולאכזריות. היערכות דלה זו נוספה למערכת שעוד טרום הקורונה לקחה בחסר ופגעה בעיקר באוכלוסיות המוחלשות. אוכלוסיות אלו נוטות להיקלע למצוקות נפשיות בשיעורים גבוהים יותר מהאוכלוסייה הכללית והן חסרות אמצעים לרכוש שירותים פרטיים, כגון טיפולים על ידי אנשי מקצוע ותרופות. כך נוצרת לולאה אכזרית שבה העוני מביא למצוקה נפשית, אך בהיעדר אמצעים לטפל בה היא גדלה ומביאה להעמקת העוני, וחוזר חלילה.

האם את/ה או בני משפחתך ויתרת/ם על סיוע נפשי בעקבות מצבכם הכלכלי?

* מתוך מחקר נתמכי הסיוע

45.7%

לא היה לנו צורך בסיוע נפשי

13.5%

קיבלנו את הסיוע הנפשי שזקקנו לו

14.4%

כן, בגלל שנאלצנו לחכות זמן רב עבורו

26.4%

כן, אנחנו לא יכולים להרשות לעצמנו את ההשתתפות העצמית בקופת חולים

קשישים שאין באפשרותם לצאת לעבוד בשל מצבם הבריאותי ואינם מקבלים פנסיה פרטית, נאלצים להסתמך על השלמת הכנסה מביטוח לאומי אשר משאירה אותם מתחת לקו העוני, וכך הם מידרדרים בקלות לעוני ולאי ביטחון תזונתי, מבלי שאף גורם ממשלתי ייקח אחריות על מצבם. מעל מחצית מנתמכי הסיוע הקשישים (53.4%) אינם מקבלים כלל תשלומי פנסיה, ונשענים על השלמת הכנסה בלבד.

השנה הוכנס לתקציב המדינה גידול של קצבת השלמת ההכנסת של קשישים ל-70% משכר מינימום. גידול זה עשוי לשפר את מצבם של הקשישים החיים בעוני, אך סכום זה עדיין נמוך וחלקם הגדול עדיין עתידים לחיות במצוקה ומחסור.

ישראל נחשבת מדינה שאוכלוסייתה צעירה באופן יחסי, בשל שיעורי ילודה גבוהים. אולם לצד האוכלוסייה הצעירה, חיים בישראל קשישים אשר סובלים מהזנחה ממשדית. העלייה בתוחלת החיים מבורכת, אך מחייבת טיפול ממוקד באוכלוסייה המזדקנת ובעיקר באלו שאינם יכולים לדאוג לעצמם עקב מצבם הכלכלי.

קשישים תלויים בהכנסות חיצוניות בלבד, כגון: הכנסה פנסיונית ציבורית, קרי קצבת הזקנה של ביטוח לאומי, ופנסיה פרטית. אולם, היקף קצבת זקנה בישראל הוא מהנמוכים ב־OECD. בשל גובה קצבת הזקנה, קשישים רבים שאין בידם הכנסה מספקת מכספי הפנסיה הפרטית, נאלצים לעבוד בעבודות שאין בהן הלימה עם מצבם הבריאותי.

האם את/ה מקבל/ת תשלומי פנסיה?

* מתוך מחקר נתמכי הסיוע

87.2% מנתמכי הסיוע מעידים כי קצבת הזקנה אינה מאפשרת להם או מאפשרת להם באופן חלקי בלבד למלא את צרכיהם הבסיסיים למחיה בכבוד

הזקנה מאופיינת בעלייה בתחלואה ובירידה תפקודית, בשעה שהצורך בשירותי בריאות וסיעוד עולה. יחד עם זאת, קצבת הזקנה אינה מספיקה למילוי הצרכים הבסיסיים, ובהם: דיור, שירותי בריאות ואוכל מזין. המוצע עליהם להוציא כמחצית מקצבת הזקנה שלהם על מזון. מצב זה יוצר חלוקה לא אפשרית של ההכנסות, כאשר הוותיקים הם קודם כל בהוצאות הגמישות – מזון ותרופות. רק מעט יותר מעשירית (12.8%) מהקשישים נתמכי הסיוע, מעידים שקצבת הזקנה מאפשרת להם לחיות בכבוד ולמלא את צרכיהם הבסיסיים.

במחקר "קו הרעב" שערך ארגון לתת נמצא כי עלות של מזון בסיסי עבור זוג קשישים עומדת על 1,074 ש"ח לחודש, ועל כן כדי לעמוד בהוצאה על הסל

האם קצבת הזקנה מאפשרת לך לחיות בכבוד ולמלא את צרכיך הבסיסיים – מזון, שירותי בריאות ותשלומים?

* מתוך מחקר נתמכי הסיוע

סיעודיים או על הכשרתם. בפועל, רק 24.4% מנתמכי הסיוע מדווחים כי שעות הסיעוד שהם מקבלים מביטוח לאומי עונות לצרכיהם, קרוב ל-20% אינם מקבלים כלל שעות סיעוד למרות שהם זקוקים להן.

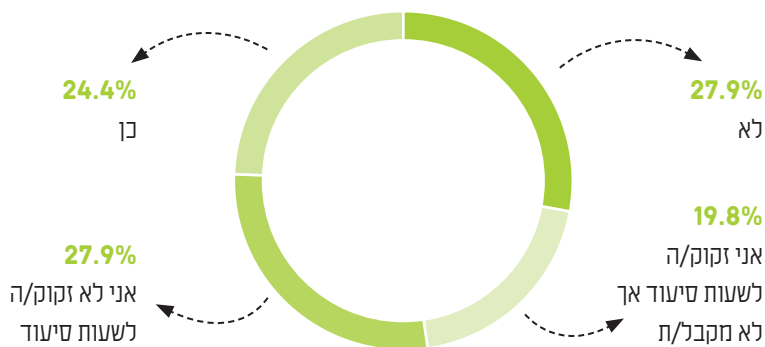
קשישים רבים זקוקים לסיוע בפעולות יומיומיות כמו מקלחות, בישול ויציאה מהבית. אולם מספר שעות הסיעוד המקסימלי בישראל עומד על 30, בעוד שבמדינות ה-OECD מדובר ב-40 שעות בממוצע. כמו כן, אין בקרה ממשית על מטפלים

27.9% מנתמכי הסיוע הקשישים מדווחים ששעות הסיעוד שהם מקבלים אינן עונות לצרכיהם. קרוב ל-20% מהנתמכים מדווחים כי הם אינם מקבלים כלל שעות סיעוד למרות שהם זקוקים להן

האם שעות הסיעוד (מטפלת) שאת/ה מקבל/ת מביטוח לאומי עונות לצרכים שלך?

* מתוך מחקר נתמכי הסיוע

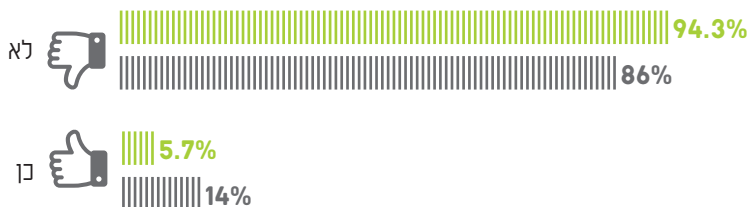
94.3% מנתמכי הסיוע העידו כי אין באפשרותם לשלם על שעות סיעוד או עזרה בבית, עלייה בשיעור של 9.7% בהשוואה ל-2020.

עבור קשישים שאינם מקבלים כלל שעות סיעוד או שאינם מקבלים מענה ההולם את צרכיהם, אין אפשרות אחרת מלבד תשלום על שעות סיעוד באופן פרטי, אולם רק מעטים מסוגלים לכך. קשישים שאין בידם לשלם עבור עזרה בבית, נשמטים מתחת לגלגלי המערכת אשר זונחת את זקניה, ונידונים לחיות את שארית חייהם בעוני ומצוקה.

האם יש באפשרותך לעמוד בתשלומים עבור סיעוד או עזרה בבית הנדרשים לך?

* מתוך מחקר נתמכי הסיוע

נתמכי הסיוע 2021 ||||| נתמכי הסיוע 2020

לכמעט מחצית (48.4%) אין את האפשרות לאכול ארוחות מזינות. 43.2% מנתמכי הסיוע הקשישים זקוקים לעזרה בפעולות יומיומיות כגון קניות, בישול, ניקיון ורחצה, אך אינם יכולים להרשות זאת לעצמם. 12.3% מהקשישים נתמכי הסיוע מעידים כי מקום המגורים שלהם אינו יכול להיחשב למגורים בכבוד.

הקושי הכלכלי משליך על תחומים רבים בחיי הקשישים. יותר ממחציתם (54.8%) מעידים כי הם אינם יכולים לשמור על מצב בריאותי תקין באין מי שסייע לצרכיהם הגוברים. משהחלה המגפה וההסתגרות והבידוד הפכו לשגרה, גדל הקושי לרכוש מזון וציוד בסיסי אחר, ומצבם הורע אף יותר.

54.8% מנתמכי הסיוע הקשישים מדווחים כי הם אינם יכולים לשמור על מצב בריאותי תקין בשל מצוקתם הכלכלית. 48.4% מדווחים כי אין להם מספיק ארוחות מזינות

מהן ההשפעות היומיומיות על חייך הנובעות מהמצוקה הכלכלית?

* מתוך מחקר נתמכי הסיוע ** הסכום גדול מ-100% מכיוון שניתן היה לציין יותר מתשובה אחת

12.3%
מקום המגורים שלי לא יכול להיחשב למגורים בכבוד

43.2%
אני זקוק/ה לעזרה בפעולות יומיומיות כמו קניות, בישול, ניקיון, כביסה ורחצה, אך לא יכול לממן זאת

48.4%
אין לי מספיק ארוחות מזינות

54.8%
אינני יכול/ה לשמור על מצב בריאותי תקין

32.6% מנתמכי הסיוע הקשישים דיווחו כי הם צמצמו במזון בעקבות משבר הקורונה.
27.1% דיווחו כי מצבם הבריאותי הידרדר

שאין באפשרותם לשלם על כך. יותר ממחצית מנתמכי הסיוע (53.8%) מעידים כי הם זקוקים לשיפוץ בביתם על מנת להתאימו למצבם הרפואי או הבריאותי.

הזדקנות מלווה בשינויים במצב הבריאותי אשר מחייבים את התאמת סביבת המגורים למגבלותיו הפיזיות של הגיל. אולם קשישים רבים נאלצים להתפשר על התאמת מקום המגורים למצבם משום

האם את/ה זקוק/ה לשיפוץ בביתך על מנת להתאימו למצבך הרפואי או הבריאותי (נגישות, תיקונים, ניקיון וכו')?

* מתוך מחקר נתמכי הסיוע

46.2%
לא

53.8%
כן

מצב הקשישים במהלך הקורונה

שמצבם הבריאותי הידרדר. מעל שליש מהקשישים נתמכי הסיוע (32.6%) צמצמו במזון במהלך שנת 2021, ו־22.1% מהם הודו כי למשפחתם אין יכולת לסייע להם בכסף או במוצרים. באין אפשרות כזו, קשישים אלו נותרים לבדם, נתונים לחסדי מערכת הרווחה הקורסת מעומס או לתמיכת ארגוני החברה האזרחית המשמשים רשת ביטחון חברתית.

עוד בטרם פרוץ מגפת הקורונה סבלה אוכלוסיית הקשישים בישראל משלל בעיות ייחודיות הנוגעות לעוני ובדידות. עם פרוץ המגפה והמשבר המתמשך הנלווה אליו, החמירו מצוקות אלו. על קשישים רבים נכפה שינוי באורחות החיים באופן שהרע את מצבם הבריאותי והנפשי. הצורך בריחוק חברתי גרם להימנעות מטיפולים רפואיים ולהזנחה בריאותית. כמעט שליש מנתמכי הסיוע הקשישים (27.1%) דיווחו

בתחושת הבדידות, וכשליש מהם (29.3%) צמצמו בקשרים חברתיים. שישית מהקשישים (16.6%) אף דיווחו כי הם חוששים למות בביתם מבלי שאיש ידע. נתון זה מהווה קריאה מוסרית למדינה ולחברה הישראלית, לתמוך באוכלוסייה המבוגרת והפגיעה כל-כך, בעיקר בתקופה של משבר בריאותי וכלכלי.

עבור אוכלוסיית הקשישים, מגפת הקורונה מהווה סכנה פיזית ונפשית כאחד. תחושת הבדידות והדיכאון השכיחים גם כך בגיל המבוגר, התעצמו והתגברו בשל נחיצות הריחוק החברתי והצורך בהסתגרות בבתים. כמעט מחצית מנתמכי הסיוע הקשישים (46.4%) דיווחו כי חוו עלייה ניכרת

איזה מהגורמים הבאים השפיעו עליך בתקופת משבר הקורונה?

* מתוך מחקר נתמכי הסיוע ** הסכום גבוה מ-100% מכיוון שניתן היה לציין יותר מתשובה אחת

32.6%
צמצמתי במזון

46.4%
חוויתי עלייה ניכרת בתחושת הבדידות

27.1%
מצבי הבריאותי הידרדר

29.3%
הקשרים החברתיים שלי הצטמצמו משמעותית

16.6%
חששתי למות בביתי ושאיש לא ידע מכך

22.1%
המשפחה שלי לא יכולה לתמוך בי בכסף או במוצרים

מה טובינגן שבגרמניה עשתה בתחום בריאות קשישים במהלך הקורונה?

לקשישים כדי להימנע ממגע, נסיעות מוזלות במוניות לצמצום השימוש בתחבורה ציבורית הומת אדם, וחלוקת מסכות חנים לנאשים בקבוצות סיכון. מסכות נשלחו גם בדואר לכל תושבי העיר מעל גיל 65. עמדת בדיקה מהירה לקורונה הוצבה באופן קבוע במרכז העיר, והיא מהווה אמצעי מרגיע ונחוץ לתושבי העיר בטרם אינטראקציה עם הוריהם או בני משפחה אחרים. כמובן שצעדים אלו אינם מונעים את מקרי המחלה ב-100%, אך הם מסייעים למנוע התפרצויות גדולות בקרב אוכלוסיות רגישות.

ראש העיר של טובינגן, טוען כי מבחינה מתמטית היה לו מאוד ברור שזה הצעד שיש לנקוט בו. היות וקשישים נמצאים בסיכון לחלות בקורונה, הגנה עליהם תסייע גם במניעת עומס יתר של מחלקות הטיפול הנמרץ. עיריית טובינגן הוציאה על כך כחצי מיליון יורו, ואכן, נראה כי שיטה זו עובדת – נכון ליולי 2021, בטובינגן שיעור החולים בקורונה עמד על 1:7,400 תושבים (בהשוואה לישראל, בה חולים 1:490 תושבים). כיום, ערים רבות אחרות כבר מחקות את טובינגן, אשר מהווה דוגמא ומופת לאופן בו ניתן למצוא אסטרטגיות למעקב והרחקה של הנגיף, תוך הגנה על אוכלוסיות הקשישים בעיר, במקום להישען על הסגרים כמוצא יחיד.

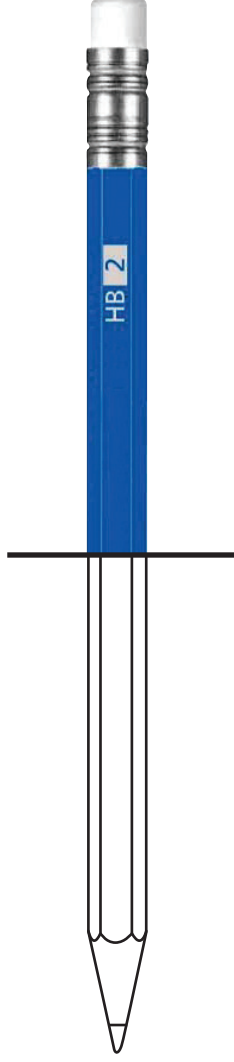
מגפת הקורונה בישראל היתה קשה במיוחד עבור אוכלוסיית הקשישים. מתחילת מגפת הקורונה ועד אוגוסט 2021, 76% מן הנפטרים מהנגיף היו מעל גיל 70 (קופת חולים כללית, 2021). אמנם זמן קצר לאחר פרוץ המגפה הוקמה תכנית "מגן אבות ואמהות", אשר הייתה אמורה להשיג על אוכלוסיית הקשישים החיים במסגרות חוץ ביתיות, אולם בפועל היתה תכנית זו נטולת סמכויות רגולציה ופיקוח, ולא הוחזקה תמונת מצב עדכנית על מנת למנוע הדבקות מיותרות של קשישים השוהים במוסדות.

לאורך ההתמודדות עם המגפה היו מספר נסיונות שנועדו להגן על אוכלוסיית הקשישים החיים בקהילה אשר התבקשו להסתגר בביתם למשך תקופות ארוכות. עם זאת, נסיונות אלו נעשו באופן שגבה מחירים כבדים של דיכאון והידרדרות מנטלית וקוגניטיבית, והעמיק את ההדרה החברתית של קשישים (מכון זולת, 2020).

בעיר טובינגן אשר בדרום גרמניה, הוטמע נוהל קורונה לפיו בכניסה למוסדות גריאטריים ובתי אבות יש לבצע בדיקת קורונה מהירה שבאמצעותה ניתן לקבל תוצאות תוך עשר דקות, בטרם ניתן להמשיך לביקור אצל דיירי המוסד. כך התאפשר למבקרים לבקר את יקיריהם באופן בטוח למרות העלייה העיקשת במספרי החולים, ונשמרו מגעים חברתיים בין קשישי העיר ליתר האוכלוסייה. התנהלות זו ריכזה באופן דרמטי את נקי הממד הפסיכולוגי של הבידוד החברתי והצליחה לשמור על המורל והחוסן הנפשי של תושבי העיר, תוך הפגנת סולידריות חברתית איתנה.

זוהי אינה הדרך היחידה בה הגנו ועדיין מגנים על זקני הקהילה בעיר טובינגן, המונה כמעט 90,000 תושבים. בין הצעדים שננקטו: הקצאת זמני קניות ספציפיים

חינוך והשכלה

69.2%

ל־69.2% מנתמכי הסיוע
אין תעודת בגרות

0%

שיעור ימי הלימודים בתשפ"א בהם מערכת החינוך
הייתה פתוחה לחלוטין בישראל עמד על 0%,
בהשוואה לשיעור ממוצע של 61% במדינות ה־OECD
(דו"ח בנק ישראל, 2021)

1,118,000

1,118,000 ילדים, המהווים
36.9% מהילדים בישראל,
חיים בעוני

חינוך והשכלה

45%

45% מנתמכי הסיוע
העידו כי ילדיהם צמצמו
בכמות המזון או דילגו
על ארוחות במהלך
משבר נגיף הקורונה

51.6%

51.6% מנתמכי הסיוע אינם יכולים להכניס את
ילדם מגיל 0 עד 3 למסגרת חינוכית כיוון שהם
אינם מסוגלים לעמוד בתשלומים אליה, עלייה
בשיעור של 12.7% משנת 2020

75%

75% מהנתמכים העידו
כי מחסור במחשבים
הקשה על ילדיהם ללמוד
בתקופת משבר נגיף
הקורונה

73.6%

ל־73.6% מנתמכי הסיוע
אין אפשרות לרכוש ציוד
לימודי בסיסי וספרי
לימוד לבית הספר

73%

73% מנתמכי הסיוע
העידו שמשבר הקורונה
פגע בהישגים הלימודיים
של ילדיהם במידה רבה
או רבה מאוד

חינוך הוא הפלטפורמה העיקרית למוביליות חברתית, לפיתוח כלכלי-חברתי, ולהתגברות על מעבר בין דורי של עוני. יחד עם זאת, בישראל של שנת 2021, מצב מערכת החינוך אינו מאפשר מוביליות חברתית. **ביחס לשאר מדינות ה־OECD, ישראל נמצאת בין המדינות המובילות בעולם המערבי בפערים בין ילדים.** על פי משרד החינוך, הסיכוי של תלמיד מרקע מבוסס כלכלית להשיג תעודת בגרות הוא גבוה פי חמישה מתלמיד מרקע סוציו־אקונומי נמוך. שיעור ילדי ישראל העניים עומד על 36.9% מכלל הילדים במדינה, נתון אשר מתורגם למספר המטלטל של 1,118,000 ילדים החיים בעוני (דו"ח העוני האלטרנטיבי, ארגון לתת, 2021). וניכר גם בפערים בתחומי הבריאות והרווחה הנפשית (דו"ח Unicef, 2019). בכך ישראל עוקפת מדינות רבות, כגון צ'ילה, מקסיקו, ליטא ואף ארה"ב.

על כל זאת, נוספה בשנה האחרונה גם מגפת הקורונה.

מגפת הקורונה הקצינה את הפערים החברתיים־כלכליים בחברה הישראלית. **ראשית, נפגעה אוכלוסיית הילדים המגיעים ממשפחות בעשירונים הנמוכים בשל מספר הימים בהם הושבתה מערכת החינוך.** היות וקיים קשר הדוק בין מצב סוציו־אקונומי לבין רמת התחלואה ביישוב ספציפי, יישובים מבוססים הגיעו לציון ירוק וחזרו לפתוח את שעריהם במהרה, בעוד שיישובים רבים באשכולות נמוכים, מלכתחילה היו כתומים או אדומים ולקח להם זמן רב יותר להתאושש ולאפשר את פתיחת המסגרות (צוות המומחים של המשבר, פברואר 2021). כך למשל, נכון לפברואר 2021, ביישובים מאשכול חברתי כלכלי 9 ו־10 פחות מ־1% מהיישובים היו אדומים, והתלמידים בהם חזרו למסגרות תוך זמן קצר, בהשוואה ליישובים מאשכולות 2 ו־3, שם מעל ל־50% מהיישובים היו אדומים, ובהם זמן החזרה למסגרות היה ממושך יותר. כל זאת ללא כל צעדי מדיניות שנקטו מצד המדינה כדי למנוע את העמקת הפערים בקרב אותם תלמידים שחשופים יותר לאלימות, להזנחה, ולצמצום קשרים חברתיים (מכון טאוב, 2020). לאוברן ימי הלימודים גם משמעות ארוכת טווח עבור תלמידים אלו, שכן מומחים מעריכים כי **כל תלמיד ישראלי צפוי להפסיד כ־3% משכרו במהלך חייו בשל אובדן לימודיו בעת הקורונה** (אנדריאס שליכר, ראש מחלקת חינוך OECD, 2020). כך המדינה עוזרת להנציח את פערי הפרנסה העתידית, ולשמר את אי־השוויון.

נתונים אלה נוספים לעובדה שמערכת החינוך הישראלית נסגרה לתקופה ממושכת יותר בהשוואה ליתר מדינות ה־OECD. בין הסגר הראשון לשלישי בישראל מערכת החינוך היתה סגורה כ־40% מהזמן, בהשוואה ל־14% בלבד ב־OECD. **שיעור ימי הלימודים בתשפ"א בהם מערכת החינוך הייתה פתוחה לחלוטין בישראל עמד על 0%, בהשוואה לשיעור מחוצע של 61% במדינות ה־OECD (דו"ח בנק ישראל, 2021).** עבור ילדים ללא אמצעי לימוד מרחוק, בית חם או אוכל מזין, סגירת מערכת החינוך לאורך זמן מגדילה את הסיכוי להישאר מאחור ולהנציח את מצבם.

כמו כן, **ילדים חיים בעוני פעמים רבות אינם מחוברים למחשבים או טאבלטים לטובת למידה מרחוק**. מניתוח אגף הכלכלן הראשי במשרד האוצר, טרום משבר הקורונה לכי-20% מהתלמידים לא היה מחשב, ולכי-27% מהילדים לא היה חיבור לאינטרנט, כאשר רובם של תלמידים אלו הם ערבים או בדואים. כחלק מהמענה למחסור זה, שם משרד החינוך יעד לחלק כ-150,000 מחשבים, מודמים וחבילות תקשורת, עד תחילת שנה"ל תשפ"א. ראוי לציין כי משרד החינוך עמד ביעד זה, אולם על פי סקרים בקרב מורים והורים נמצא כי בתום הסגר השלישי עדיין היה מחסור באמצעי קצה ובתשתיות, באופן שהיווה חסם ללמידה, ומבלי שמשרד החינוך מחזיק תמונה מדויקת לגבי היקף מחסור זה (מבקר המדינה, 2021).

ילדים רבים אשר נסמכים על מערכת ההזנה בבית הספר, לעיתים כארוחה החמה היחידה במהלך היום, לא קיבלו את ארוחתם כיוון שעם השבתת בתי הספר הושבת גם מפעל ההזנה. בתחילת משבר הקורונה, רק כ-18,000 מתוך 400,000 ילדים התלויים בתוכנית ההזנה המשיכו לקבל מזון (הועדה לזכויות הילד, אוקטובר 2020). למרות דיונים בכנסת שמטרתם היתה לפעול לטובת תכלול הנושא, צעדים אלו לא מומשו בשל אי היציבות הפוליטית. בסופו של דבר גם באוגוסט 2021, שנה וחצי מפרוץ משבר הקורונה, במשרדי הממשלה השונים או בשלטון המקומי, לא נמצאו נתונים על מספר הילדים שהתמודדו עם אי ביטחון תזונתי במהלך קורונה (מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 2021). השבתת מפעל ההזנה פגעה באופן קשה ב-774,000 (31%) ילדים אשר חיים באי ביטחון תזונתי (דו"ח העוני האלטרנטיבי, 2021). בהקשר זה חשוב לציין, כי ילד המצוי במצב של אי ביטחון תזונתי עלול לסבול מפגיעה בהתפתחותו הקוגניטיבית, וזו בתורה תשפיע על הישגיו הלימודיים ותגדיל את סיכוייו להישאר בעוני.

לסיכום, ניתן לומר כי במהלך משבר הקורונה פערי החינוך רק החריפו. **האוכלוסיות המוחלשות החיות בעוני נפגעו במישורים רבים, בעוד האוכלוסיות המבוססות, הצליחו להקטין באופן ניכר את מידת הפגיעה בילדיהן**. זאת, בנוסף על ההזנחה המתמשכת מצד מוסדות המדינה והפערים הגדולים ששררו טרום המשבר.

אי שוויון הזדמנויות בחינוך

להיות אזרחים פעילים ותורמים. בהשוואה ל-24.2% באוכלוסייה הכללית, מעל מחצית (51.6%) מנתמכי הסיוע ציינו כי הם אינם יכולים להכניס את ילדם בגילאי 0-3 למסגרת חינוכית כיוון שהם לא מסוגלים לעמוד בתשלומים אליה, זוהי עלייה בשיעור של 12.7% בהשוואה לשנה שעברה (45.8%). ל-73.6% מנתמכי הסיוע אין אפשרות לרכוש ציוד לימודי בסיסי וספרי לימוד לבית הספר, בהשוואה ל-8.4% בלבד באוכלוסייה הכללית. 69.3% מנתמכי הסיוע אינם יכולים לעמוד בתשלומים הנלווים לבית הספר.

נתונים אלו ממחישים את הפגיעה במאות אלפי תלמידים מוחלשים אשר אינם מקבלים הזדמנות הולמת ללמידה והתפתחות, אשר יכולה לשנות את עתידם ולהוציא אותם ממעגל העוני בו הם חיים בעל כורחם.

מדינת ישראל מובילה בפערים בתחום החינוך. פערים אלו מתהווים שנים רבות, כאשר מגפת הקורונה העמיקה את אי השוויון והקטינה את הסיכוי של ילדים מרקע חברתי-כלכלי נמוך לצמצם את הפערים בעתיד הקרוב. תלמידים רבים בעלי כישרונות, יכולות, ומוטיבציה מתפספסים ואינם מקבלים גישה למערכת חינוך איכותית ותומכת רק משום שהם מגיעים מהמשפחה, היישוב או מהמגזר הלא נכון.

העלויות המשמעותיות הכרוכות במסגרות חינוך עד גיל שלוש והתשלומים הרבים לתכניות לימוד נוספות, לצידו לימודי ולסלי העשרה, מרוקנים מתוכן את המושג "חוק חינוך חובה חנם" ומעידים על כשל מערכתי במדינה שאינה מאפשרת לילדים משכבות מוחלשות למצות את הפוטנציאל האישי שלהם ולגדול

ויתורים בתחום החינוך בקרב נתמכי הסיוע

* מתוך מחקר נתמכי הסיוע

51.6%
אי יכולת להכניס ילד בגילאי 0-3 למסגרת חינוכית

69.3%
אי יכולת לעמוד בתשלומים הנלווים לבית הספר

73.6%
אין אפשרות לרכוש ציוד לימודי בסיסי וספרי לימוד לביה"ס

73.6% מנתמכי הסיוע העידו כי אין באפשרותם לרכוש ציוד לימודי בסיסי וספרי לימוד לבית הספר

השכלה בקרב המבוגרים

כמחצית (48.4%) מנתמכי הסיוע לא סיימו 12 שנות לימוד. 69.2% חסרי תעודת בגרות, וזאת בהשוואה ל־26.9% בלבד באוכלוסייה הכללית. שיעור בעלי השכלה על תיכונית (לימודי תעודה ולימודים אקדמיים) בקרב נתמכי הסיוע הוא 16.2% בלבד, בעוד שבאוכלוסייה הכללית שיעור זה מגיע ל־50.1% (OECD, 2021).

בין השכלה והכנסה קיים מתאם חזק וברור. השכלה עשויה להוות גשר שבאמצעותו ניתן לעבור ממצב של עוני למצב של הכנסה קבועה ומקיימת, ובהיעדרה, פערים חברתיים־כלכליים נשמרים ואף מעמיקים, גם באופן בין דורי. השכלת האם היא עדיין המנבא החזק ביותר להצלחת הדורות הבאים (מכון טאוב, 2019), שכן מקצועות נחשקים ומכניסים תלויים בציוני בגרות גבוהים, בציון פסיכומטרי, ובשירות הצבאי, ואלו תלויים רבות בהשכלתם ובהכנסתם של ראשי משק הבית.

מהי רמת ההשכלה הרשמית שלך?

* מתוך מחקר נתמכי הסיוע

48.4%	עד 12 שנות לימוד
20.8%	תיכונית מלאה (12 שנות לימוד) ללא תעודת בגרות
14.6%	תיכונית מלאה עם תעודת בגרות
10.1%	על־תיכונית לא אקדמאית (לימודי תעודה, קורסים מקצועיים)
6.1%	תואר ראשון ומעלה

חינוך בצל מגפת הקורונה

75% מנתמכי הסיוע העידו שמחסור במחשבים הקשה על ילדיהם במידה רבה או רבה מאוד בתקופת משבר נגיף הקורונה. 58.9% מנתמכי הסיוע העידו שמחסור באינטרנט הקשה על ילדיהם במידה רבה או רבה מאוד. בנוסף לתשתית הדיגיטלית אשר בלעדיה כלל אין יכולת ללמוד, סביבת הלימודים עצמה קריטית לשם הצלחת הלומד. משפחות החיות בעוני גרות בדרך כלל בדירות קטנות בהן לילדים אין מרחב ראוי שניתן לנצל לשם למידה, וגם אותו לעיתים קרובות עליהם לחלוק. 69.3% מנתמכי הסיוע העידו כי היעדר מקום שקט בבית הקשה על ילדיהם ללמוד בתקופת משבר נגיף הקורונה, במידה רבה או רבה מאוד.

מגפת הקורונה החריפה את הפערים המשמעותיים הקיימים מלכתחילה בקרב התלמידים בישראל. המעבר ללמידה מרחוק היה אמור לאפשר רצף חינוכי ולמזער את הפגיעה בשגרת הלימודים, תוך שמירה על קיום מסגרת חינוכית וחברתית לכלל הלומדים. במקום זאת, מוסדות החינוך שנסגרו לתקופה ממושכת והלמידה מרחוק העמיקו את הפער בין תלמידים מאוכלוסיות חזקות אשר להם בממוצע שני מחשבים למשק בית, לבין תלמידים מעשירוניים נמוכים ואוכלוסיות מוחלשות אשר לחלקם הגדול כלל אין מחשב או חיבור לאינטרנט. עבור תלמידים אלו נקטע הרצף הלימודי, והפגיעה בהם היתה קשה יותר.

באיזו מידה הגורמים הבאים הקשו על ילדיך ללמוד בתקופת משבר נגיף הקורונה?

* מתוך מחקר נתמכי הסיוע ** מצוין שיעור העונים במידה רבה או רבה מאוד

58.9%
היעדר אינטרנט
בבית

69.3%
היעדר מקום
שקט בבית

75%
מחסור במחשבים
בבית

75% מנתמכי הסיוע העידו שמחסור במחשבים הקשה על ילדיהם במידה רבה או רבה מאוד בתקופת משבר נגיף הקורונה

הסביבה הביתית כסיר לחץ

גם בגילאים צעירים מאוד בהם ידוע כי השפעת המסכים פוגעת בהתפתחותם (מכון טאוב, 2021).

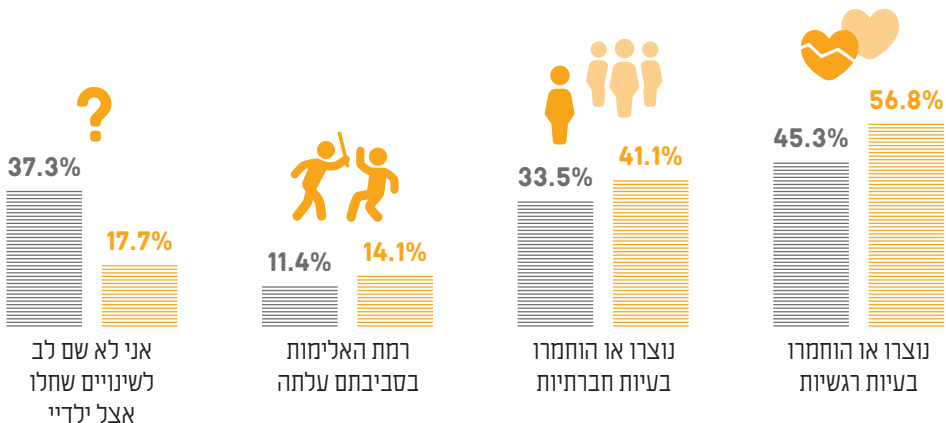
56.8% מנתמכי הסיוע, דיווחו כי השהייה הממושכת בבית במהלך משבר הקורונה גרמה ליצירת בעיות רגשיות או החמתן בקרב ילדים ו-41% דיווחו על היווצרות בעיות חברתיות או החמרה שלהן. זאת בהשוואה ל-45.3% ו-33.5% בהתאמה מהאוכלוסייה הכללית. 14.1% מנתמכי הסיוע דיווחו כי רמת האלימות בסביבת ילדיהם עלתה.

סביבת הלימודים לא מתבטאת רק במקום פיזי ללמוד בו, אלא גם באטמוספירה השוררת בבית התלמיד. תקופות הסגר היוו סיר לחץ למשפחות רבות אשר נאלצו להיאבק באופן יומיומי על מקור לחמן בעוד שאר בני הבית נאלצים לשהות בבתיהם למשך זמן ממושך וללא כל פעילות מיטיבה ותומכת. אווירת הלחץ בבתים רבים, מנעה מן הילדים להמשיך וללמוד כראוי, ורחפה אותם לשעות מסך רבות או לסביבה מזיקה ואלימה במקרה היותר גרוע. ילדים שהוריהם חוו רמות מתח גבוהות יותר במהלך הסגר בילו יותר מול המסכים,

כיצד השפיעה על ילדיך השהייה הממושכת בבית ללא מסגרת לימודית?

* מתוך מחקר נתמכי הסיוע וסקר תפיסות הציבור ** הסכום גבוה מ-100% מכיוון שניתן היה לציין יותר מתשובה אחת

נתמכי הסיוע האוכלוסייה הכללית

56.8% מנתמכי הסיוע דיווחו כי השהייה הממושכת בבית במהלך משבר הקורונה גרמה ליצירה או להחמרת בעיות רגשיות

ביטחון תזונתי בקרב ילדים במהלך משבר הקורונה

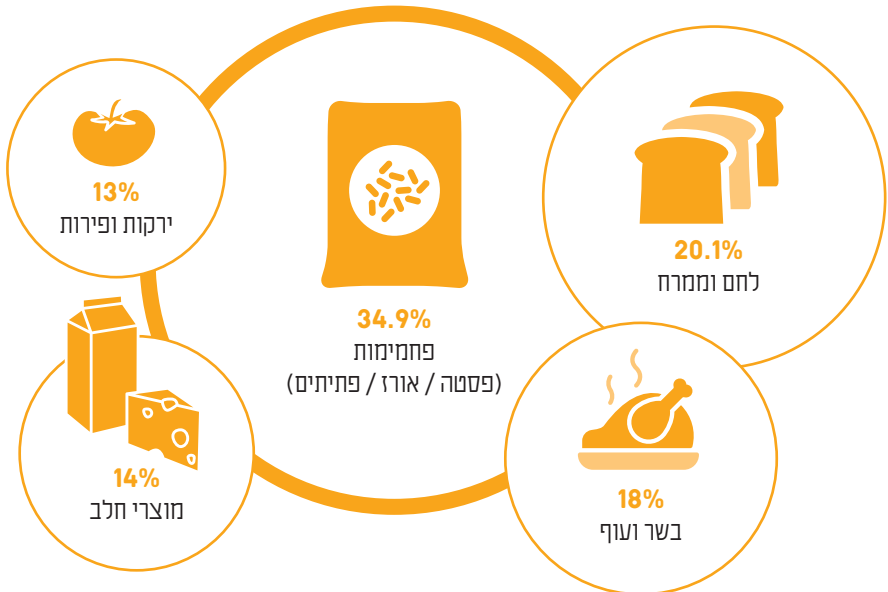
רבות חדלו לפתע מלהתפרנס וצמצמו בקניית מזון. גם בימי שגרה מפעל ההזנה אינו נותן מענה מלא לצורך כיוון שמספק מזון רק עבור גילאים מאוד צעירים, ואינו מסייע לילדים בסופי שבוע וחופשות מבית הספר.

20.1% מנתמכי הסיוע ציינו שהמוצר העיקרי בתזונת ילדיהם הוא לחם וממרת. 34.9% מנתמכי הסיוע ציינו שהמוצר העיקרי בתזונת ילדיהם הוא פחמימות כגון פסטה / אורז / פתיתים. בנוסף לזאת, 45% מנתמכי הסיוע ציינו כי הילדים בביתם צמצמו בגודל הארוחות או דילגו על ארוחות מחוסר כסף לרכוש מספיק מזון.

ביטחון תזונתי הוא תנאי בסיסי ללמידה. ללא מזון, ילד אינו יכול להתרכז, ללמוד, או להיות תלמיד פעיל ומשתתף. יחד עם זאת, בין חודש מרץ 2020 למרץ 2021 נסגרו מוסדות החינוך להוראה פרונטלית שלוש פעמים בשל המגפה ובוטלו בין 60-90 ימי הזנה לכל תלמיד (מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 2021). עבור חלק ניכר מתלמידים אלו, מפעל ההזנה מהווה מקור לארוחה העיקרית עבורם במהלך היום, אך בהיעדר גורם מתכלל לתחום הביטחון התזונתי בכלל ואצל ילדים בפרט, נפלו אותם ילדים בין הכיסאות. למעשה, מפעל ההזנה לא פעל במהלך הסגרים, והשאיר ילדים רבים ללא מענה תזונתי הולם, בתקופה שבה הצורך התגבר, כאשר משפחות

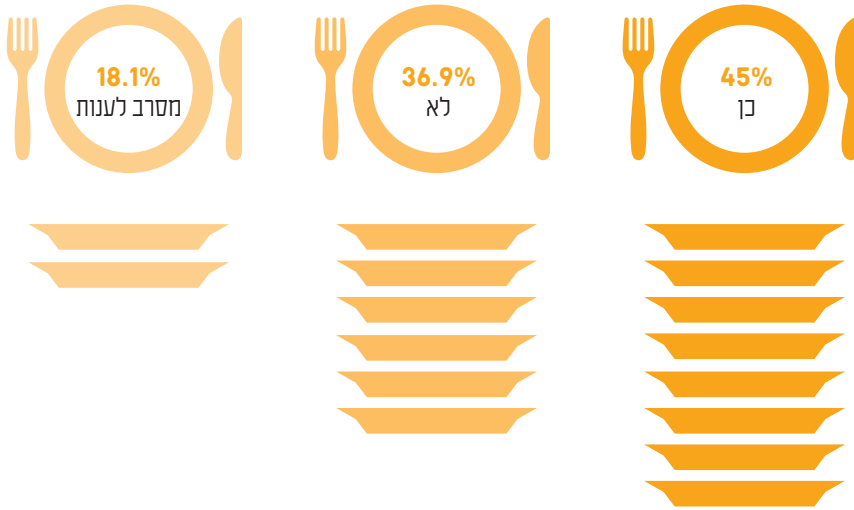
סמן מוצר אחד שהוא העיקרי בתזונת ילדיך:

* מתוך מחקר נתמכי הסיוע

האם ילדיך צמצמו בגודל הארוחות או דילגו על ארוחות מחוסר כסף לקנות מזון?

* מתוך מחקר נתמכי הסיוע

45% מנתמכי הסיוע העידו כי ילדיהם צמצמו בכמות המזון או דילגו על ארוחות במהלך משבר הקורונה *

מלפעול וגורמים נוספים פגעו קשות באוכלוסייה מוחלשת אשר מלכתחילה אינה ניצבת על אותה נקודת זינוק להצלחה בחיים. 73% מנתמכי הסיוע העידו שמשבר הקורונה פגע בהישגים הלימודיים של ילדיהם במידה רבה או רבה מאוד, בהשוואה ל-44.4% באוכלוסייה הכללית שהעידו על כך.

משבר הקורונה פגע במרבית השכבות בחברה הישראלית. אולם אין ספק שפגיעה זו לא הייתה שוויונית, והמגפה רק הרחיבה פערים שהיו קיימים ממילא. הלמידה בסביבה ביתית שלא מאפשרת תנאים בסיסיים ללמידה, חוסר בתשתיות דיגיטליות סבירות ללמידה מרחוק, מפעל ההזנה שפסק

באיזו מידה המשבר פגע בהישגים הלימודיים של ילדך (למשל בשל חוסר במחשבים / אינטרנט / לימודים בזום / חרדות ומתח שהילד חווה ועוד)?

* מתוך מחקר נתמכי הסיוע וסקר תפיסות הציבור

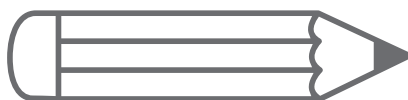
במידה רבה או רבה מאוד

73%

נתמכי הסיוע

44.4%

האוכלוסייה הכללית

73% מנתמכי הסיוע העידו שמשבר הקורונה פגע בהישגים הלימודיים של ילדיהם במידה רבה או רבה מאוד

מה קרואטיה עשתה בתחום החינוך במהלך הקורונה?

ותקשורת ישירה עם משרד החינוך. שיתוף פעולה הושק עם ערוץ הטלוויזיה הציבורי, כדי שגם הילדים הצעירים יותר שאינם יכולים להשתמש במשאבי אונליין באופן עצמאי, יוכלו להמשיך וללמוד. עבור תלמידי העל יסודי, יצרו המורים ואנשי משרד החינוך סרטונים קצרים שניסו את תכנית הלימודים ואפשרו לתלמידים לסיים את תכנית הלימודים השנתית כמתוכנן. כדי לתמוך במורים בארגון ויישום הלמידה מרחוק, פרסם משרד החינוך עקרונות מנחים, כאשר הדגש היה על גישה לכל תלמיד ומוכנות לסיטואציות מורכבות. בפועל הגישה נעשתה ממגוון ערוצים כגון ערוצי טלוויזיה, Youtube, אימייל, אפליקציות מסרונים, רשתות חברתיות ופלטפורמות ללמידה מרחוק כגון Moodle ו־Teams.

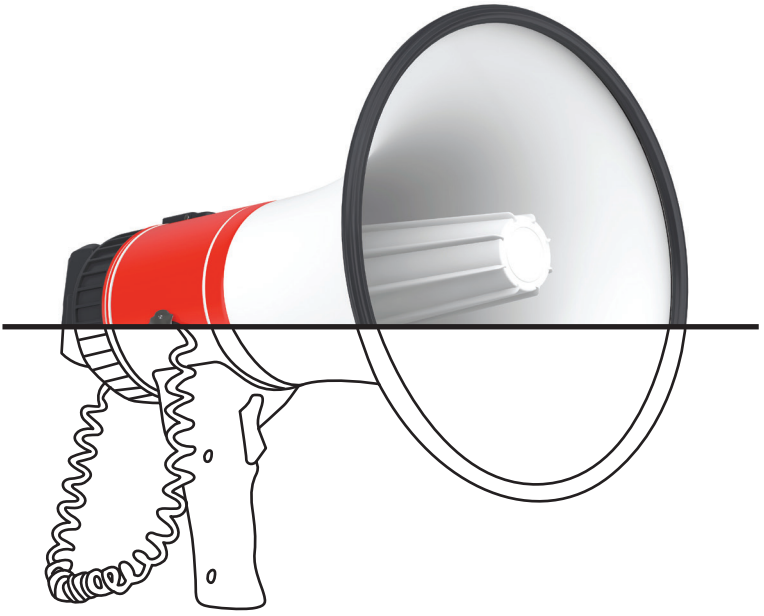
את מערכי השיעור הכינו המורים על פי המלצות להוראה מרחוק שפרסם משרד החינוך. השתתפות התלמידים נוטרה על ידי המורים, ואם תלמידים לא השתתפו בשיעורים הווירטואליים נערך בירור מול ההורים והוצעה עזרה בהתאם לקושי שעלה. אם היו תלמידים שלמרות זאת לא עלו לשיעורים, יצרו המורים קשר עם שירותי הרווחה, כיוון שהנחת העבודה היתה שההורים תומכים בחיבור ילדיהם לתכנים כל עוד אין קושי משמעותי.

עם חזרת הקרואטים לשגרה, המשיך משרד החינוך הקרואטי לשלב למידה דיגיטלית במערכת, וכך איפשר גישה לתלמידים שנאלצו להיעדר מהלימודים. אומנם הלמידה הפרונטלית חזרה, אך אין ספק שקרואטיה הוכיחה שתכנון מקדים ואפיון צרכים מאפשרים יישום פתרונות חדשני, בתקופות של אתגר ושינוי.

קרואטיה נכנסה לסגר ב־25 בפברואר 2020. למרות מגוון הגבלות שהוטלו על הציבור, הוכיחה המדינה הקטנה את מוכנותה למגפה. בעוד שבישראל נמשך הסגר על מערכת החינוך כ־32 שבועות, בקרואטיה הוא נמשך כ־10 שבועות בלבד.

עוד בטרם פרוץ מגפת הקורונה הבינה ממשלת קרואטיה כי על מנת לקדם את החינוך במדינה יש צורך בדיגיטציה מלאה של בתי ספר ושל תכנית הלימודים. יתרה מזאת, הממשלה הקרואטית הבינה כי על מנת לצמצם פערים, יש להנגיש אינטרנט וציוד מתאים לכל תלמידי המדינה, וכי הנגשה זו הינה קודם כל באחריותה, מבחינה ביצועית ותקציבית. לשם כך השיק משרד החינוך הקרואטי בשנת 2015 פיילוט ללמידה דיגיטלית, במסגרתו סופקו טאבלטים ללמידה מרחוק לבתי ספר ברחבי המדינה, כמו גם כרטיסי סים שנועדו לאפשר גלישה לילדים שבביתם אין אינטרנט. בהמשך לפיילוט זה, בשנת 2018, החל משרד החינוך והמדע הקרואטי פיילוט בשם 'School for life' - שפעל ב־74 בתי ספר יסודיים ועל יסודיים, במסגרתו סופק ציוד קצה לתלמידים ופותחו יכולות דיגיטליות בקרב מורים ותלמידים כאחד. יותר מ־50,000 מורים השתתפו בתכנית זו במשך שנתיים, מה שהוכח כניסיון קריטי במעבר ללמידה מרחוק. בסך הכל, חולקו בקרואטיה יותר מ־100,000 טאבלטים וכרטיסי סים לתלמידים בשכבות השונות ולבתי הספר במדינה.

כשבועיים לפני שממשלת קרואטיה הודיעה על סגירת בתי הספר בשל המגפה, החל משרד החינוך הקרואטי בהכנות ללמידה דיגיטלית, עם השקה מוצלחת של כיתות וירטואליות ששימשו ללמידה מרחוק. כיתות אלו אפשרו תקשורת עם התלמידים, שיתוף מידע

האחריות לטיפול בעוני

12.7%

88% מן הציבור סבורים כי הממשלה היא הגורם שצריך לקחת אחריות על הטיפול בעוני. רק 12.7% מהציבור חושבים שממשלת ישראל היא זו שמטפלת בפועל באוכלוסיות עניות

77.3%

77.3% מהציבור סבור כי הטיפול בבעיית העוני כלל אינו נמצא בסדר העדיפויות או נמצא בסדר עדיפות נמוך של ממשלת ישראל

האחריות לטיפול בעוני

45.6%

45.6% ממנהלי העמותות מעידים על יציבות כלכלית של העמותה תחת ניהולם מאז דעיכת המשבר, בהשוואה ל-74.2% שהעידו כך לפני שפרץ

26.8%

משפחות חד הוריות מהוות יותר מרבע (26.8%) מכלל הנתמכים בעמותות הסיוע

5.6%

5.6% בלבד מהמחזור השנתי של העמותות השתפכות מגיע מתמיכה ממשלתית

89.3%

89.3% מהעמותות העידו שהן לא קיבלו מענק או סיוע מקרן המענקים של המדינה

77.3%

77.3% מהעמותות העידו שחל גידול בדרישת נזקים למזון בהשוואה למצב טרום משבר הקורונה

התפרצות הקורונה החלה כמגפה בריאותית אשר עדיין נותרת את אותותיה, והפכה למשבר כלכלי חמור שעם השלכותיו החברה הישראלית עדיין מתמודדת. בשיא המשבר ב־2020 הצטרפו 422,000 משפחות למצוקה כלכלית ו־286,000 משפחות הדרדרו לעוני. במהלך 2021 המצב השתפר ביחס לשיא, אולם עדיין ישנן 233,000 משפחות חדשות שנמצאות במצוקה כלכלית. ממשלת ישראל העניקה כספי סיוע לציבור הרחב אבל לאו דווקא לאוכלוסיות הנוקקות. מאות אלפים איבדו את מקור פרנסתם תוך חודשים ספורים ונשאבו למאבק הישרדותי שנמשך גם כיום עבור רבים מהם.

התפרצות המגפה התרחשה בעיצומו של משבר פוליטי ושיתוק במשרדי הממשלה. בחלוף ארבע מערכות בחירות ושלוש שנים ללא תקציב מדינה, ולאחר מאמצי סגור שנמשכו מעל עשור, הוקצה לראשונה מימון לטיפול באי ביטחון תזונתי בבסיס תקציב המדינה. זוהי נקודת ציון היסטורית, שכן זוהי הפעם הראשונה בה נעשה צעד שמשמעותו לקיחת אחריות ממשלתית לצמצום הסממן החמור ביותר של העוני. הסכום שהוקצה רחוק מלתת מענה לצורך, המוערך ב־1.7 מיליארד ש"ח לפחות, שנדרשים להענקת סיוע ל־292,000 משפחות שחיות באי ביטחון תזונתי חמור, אולם הוא מהווה צעד ראשון וחשוב בדרך לשם.

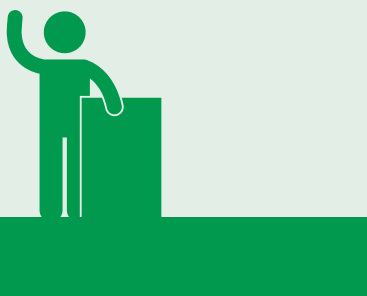
ארגון לתת פועל מאז הקמתו כדי להוביל לשינוי בסדר העדיפויות הלאומי ולגרום לממשלת ישראל לקחת אחריות על הטיפול בעוני ובאי הביטחון התזונתי. 88% מהציבור מאמין כי הממשלה היא זו שצריכה לטפל בעוני, בשעה שעיקר האחריות נופלת על כתפי הארגונים האזרחיים. על כן, הכנסת מימון לביטחון תזונתי לבסיס התקציב מהווה מסר חשוב לאוכלוסיות המוחלשות בישראל, ולארגוני החברה האזרחית אשר פועלים שנים רבות בשטח, תוך תמיכה ציבורית רחבה אך ללא סיוע ממשלתי משמעותי או ב־קיימא.

עוני אינו מתהווה באופן מקרי, אלא כתוצאה ממדיניות וסדרי עדיפויות לאומיים. לפני התערבות מצד המדינה בגביית מיסים ובחלוקת קצבאות, שיעורי העוני בישראל נמוכים משמעותית מן הממוצע במדינות ה־OECD. עם זאת, לאחר התערבות המדינה – קרי גביית מיסים וחלוקת קצבאות – מתהפכת המגמה וישראל צונחת לתחתית מדינות ה־OECD, כאשר רק טורקיה, רומניה וקוסטה ריקה גרועות ממנה בשיעורי עוני בקרב ילדים (OECD, 2020).

השפעת המדיניות בישראל על חילוף מעוני נמוכה, וכן גם ההוצאה הלאומית על רווחה העומדת על 16%, ביחס לממוצע של 20.1% במדינות המערב (OECD, 2018). פעמים רבות, אנשים החיים בעוני אינם מצליחים לשפר את מצבם בשל חסמים כלכליים וחברתיים יומיומיים שהמדינה מציבה בפניהם, וכך בסופו של דבר, מעגל העוני מונצח ומועבר לדורות הבאים.

מעבר להיבט ההומני של חברה שוויונית וסולידרית יותר, טיפול בבעיית העוני עשוי להביא גם לתמורה כלכלית, כפי שהודגם במספר עבודות שנעשו בעבר, לרבות במסגרת מחקר

שערך מכון ERI עבור ארגון לתת. נכון להיום, אין גוף שמתכלל את הטיפול בעוני, ולא נקבעו יעדים מדידים לצמצום הבעיה. אי קביעת יעדים מאפשרת למדינה לחמוק מגיבוש אסטרטגיה ארוכת טווח למאבק בעוני ואינה מאפשרת לציבור לנטר, להעריך ולשפוט את מדיניות הממשלה ואת ביצועיה בנושא חברתי-כלכלי שמשפיע על רבע מהאוכלוסייה וכשליש מדור העתיד.

מרבית הציבור (77.3%) סבור כי הטיפול בבעיית העוני כלל אינו נמצא בסדר העדיפויות של ממשלת ישראל או נמצא בסדר עדיפות נמוך

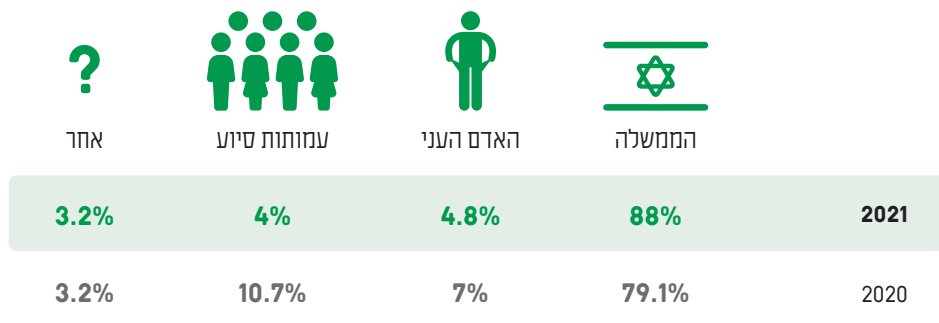
מענה ממשלתי לאוכלוסיות המוחלשות

החיות בעוני. זוהי ירידה משמעותית בשיעור של 40.4% בהשוואה ל-21.3% שסברו כך בשנה שעברה. 61.2% מהציבור סבורים כי לדעתם מי שבפועל מטפל יותר מכולם באוכלוסיות החיות בעוני בישראל הם ארגונים ועמותות מגזר שלישי.

88% מן הציבור סבורים כי הממשלה היא הגורם שצריך לקחת אחריות על הטיפול בעוני. זוהי עלייה בשיעור של 11.2% בהשוואה לשנה שעברה, אז סברו כך 79.1% מהציבור. יחד עם זאת, רק 12.7% חושבים שהממשלה היא זו שמטפלת בפועל באוכלוסיות

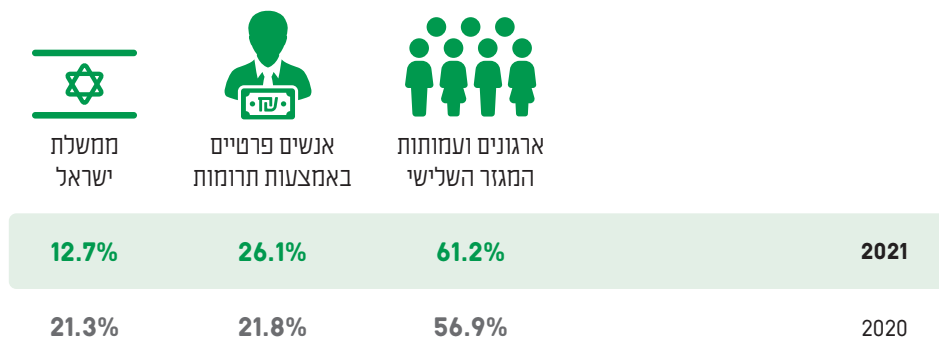
מיהו לדעתך, הגורם האחראי לטיפול באוכלוסיות החיות בעוני?

* מתוך סקר תפיסות הציבור

מבין הגורמים הבאים מיהו לדעתך הגורם שבפועל מטפל יותר מכולם באוכלוסיות החיות בעוני בישראל?

* מתוך סקר תפיסות הציבור

88% מהציבור סבורים כי הממשלה היא הגורם שצריך לקחת אחריות על הטיפול בעוני.
12.7% בלבד חושבים שהיא זו שמטפלת בפועל באוכלוסיות החיות בעוני

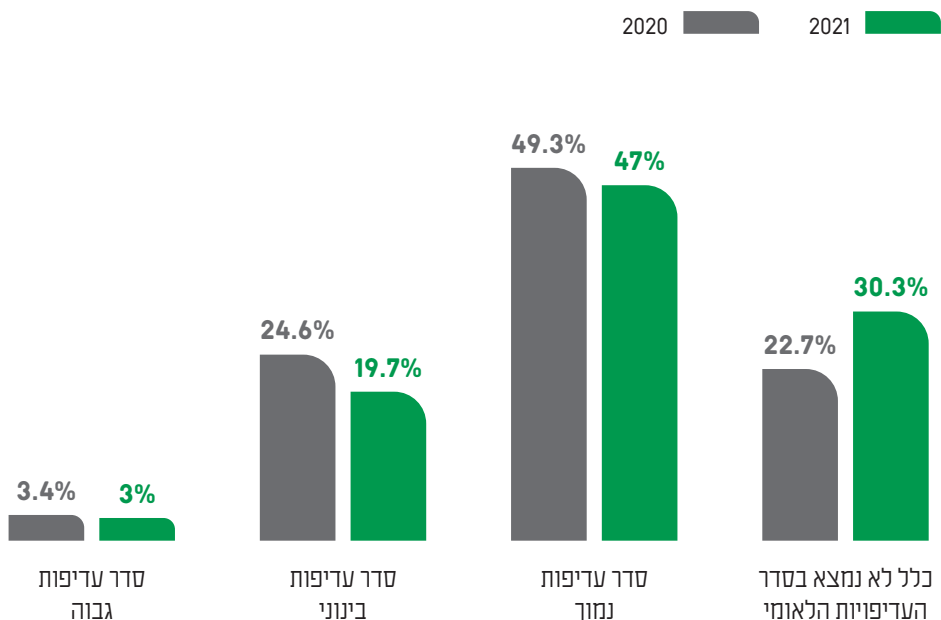
או נמצא בסדר עדיפות נמוך. זוהי עלייה בשיעור של 7.4% משנה שעברה, אז 72% סברו כך. מחצית מן הציבור (50.1%) תופסים את המשבר הכלכלי, העוני והפערים החברתיים כנושא הדחוף ביותר לטיפול על ידי ממשלת ישראל (במקום הראשון או השני). נושא זה הינו שני רק להתמודדות עם מגפת הקורונה, בשעה שהאלימות בחברה וביטחון המדינה תופסים את המקומות השלישי והרביעי בהתאמה.

משבר הקורונה חידד את הפערים הקיימים בחברה הישראלית וגרם לשחיקה גדולה ולמצוקה כלכלית בקרב מעמד הביניים, אולם דווקא בשל כך נדחק לשוליים נושא הטיפול באוכלוסיות החיות בעוני. דבר זה מצער לאור צרכיה של האוכלוסייה החיה בעוני אשר התגברו והחריפו בעקבות המשבר.

מרבית הציבור (77.3%) סבור כי הטיפול בבעיית העוני כלל אינו נמצא בסדר העדיפויות של הממשלה

בסדר העדיפויות הלאומי של ממשלת ישראל הנוכחית, היכן ממוקם לדעתך הטיפול בבעיית העוני?

* מתוך סקר תפיסות הציבור

מבין הנושאים הבאים, מהו לדעתך הנושא הדחוף ביותר בו צריכה הממשלה לטפל?

* מתוך סקר תפיסות הציבור

סך הכל	במקום השני	במקום הראשון	
63.2%	21.2%	42%	מגפת הקורונה
50.1%	28.2%	21.9%	המשבר הכלכלי, עוני ופערים חברתיים
31.3%	15.8%	15.5%	הקיטוב, האלימות והגזענות בחברה הישראלית
21%	14%	7%	ביטחון המדינה והסכסוך הישראלי-פלסטיני
17%	11.2%	5.8%	מערכת החינוך
13.4%	8.2%	5.2%	שקיפות ציבורית ומלחמה בשחיתות
3.2%	1%	2.2%	אחר
0.8%	0.4%	0.4%	מסרב/ת לענות

היחלצות מעוני

באופן הטוב ביותר, רבע (25.3%) מאמינים שהכשרות תעסוקתיות ויצירת מקומות תעסוקה הם אלו שיובילו למיגור תופעת העוני. 13.7% סבורים כי העלאת שכר המינימום הוא התחום שבו יש להשקיע במידה הרבה ביותר, ו-7.4% חושבים שהעלאת סכום הקצבאות הוא הנושא שבו צריך להתמקד.

משבר הקורונה החריף את מצב העוני שהיה חמור גם קודם. כאשר נשאל הציבור כמה זמן להערכתו יידרש למדינת ישראל להשתקם מן המשבר, 18.9% מעריכים שתקופת השיקום תיארך כשנתיים. 28.7% סבורים שתקופת השיקום תיארך יותר מחמש שנים.

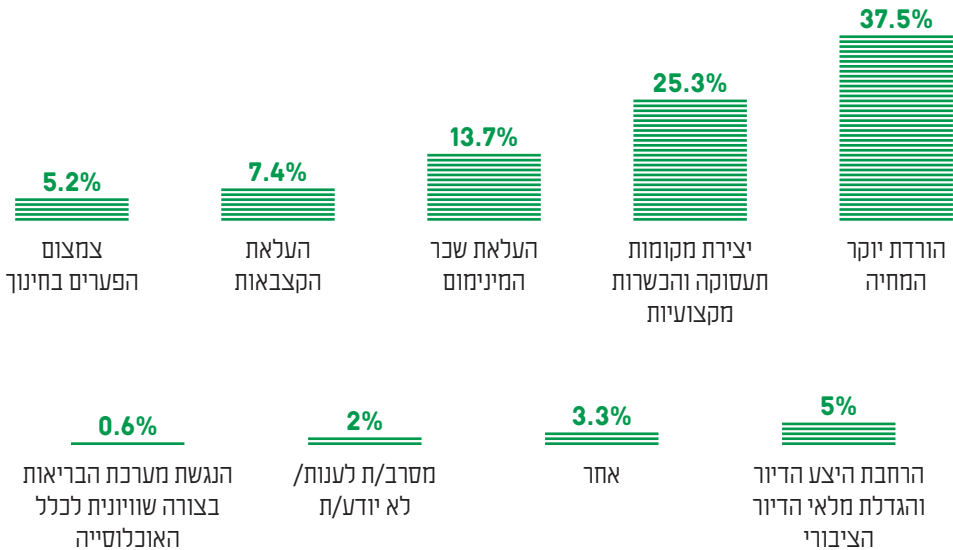
מעל שליש מהציבור (37.5%) מאמין כי יוקר המחיה הוא התחום שהשקעה בו תוביל להיחלצות מעוני

יותר מרבע מהציבור (28.7%) סבור שתקופת השיקום ממשבר הקורונה תיארך יותר מחמש שנים

מהו לדעתך התחום שההשקעה בו תוביל להיחלצות מעוני בצורה הטובה ביותר?

* מתוך סקר תפיסות הציבור

כמה זמן לדעתך ייקח למדינת ישראל להשתקם מהמשבר הכלכלי שנוצר עקב הקורונה?

* מתוך סקר תפיסות הציבור

תפיסותיו של הציבור לגבי מצב העוני בישראל

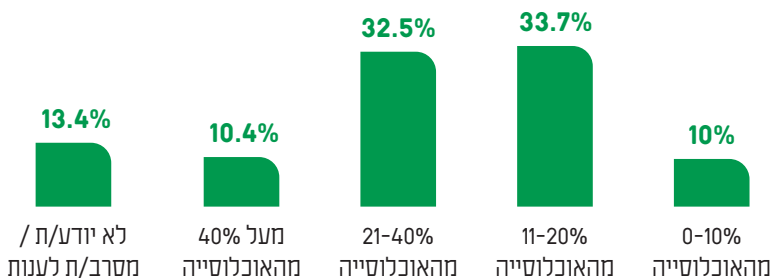
הסכום עומד על 3,593 ש"ש. 44.1% מהציבור בישראל סבור כי אדם יחשב עני על פי המדינה אם ההכנסה החודשית שלו תהיה גבוהה מ־3,501 ש"ש. מתוכם, 18.7% מאמינים כי סכום זה נע בין 7,000-5,001 ש"ש. 14.9% מהציבור מעידים כי אינם יודעים כלל מהו סכום ההכנסה החודשית המינימלי שמתחתיו על פי המדינה, אדם יחיד יחשב עני, או במילים אחרות מהו קו העוני.

על פי המוסד לביטוח לאומי, שיעור העוני בישראל עומד על 21.6% (דו"ח העוני המנהלי, ביטוח לאומי, 2020). 42.9% מהציבור סבורים כי שיעור זה הינו גבוה מכך, 13.4% אינם יודעים או שסירבו לענות.

על פי דו"ח העוני והפערים החברתיים האחרון שפרסם המוסד לביטוח לאומי ב־2019 בהתייחס לנתוני 2018,

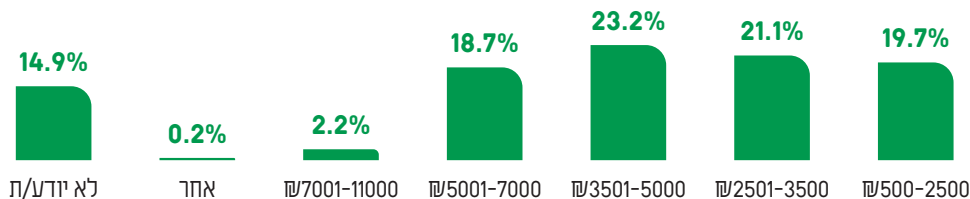
מהו לדעתך שיעור האנשים החיים בעוני במדינת ישראל, נכון להיום?

* מתוך סקר תפיסות הציבור

למיטב ידיעתך, מהו סכום ההכנסה החודשית המינימלי שמתחתיו על פי המדינה, אדם יחיד יחשב עני?

* מתוך סקר תפיסות הציבור

שמושקע בתשתיות, בתפעול ובלוגיסטיקה, מחולק מזון בשווי 9 שקלים. מזון שמקורו בהצלת מזון, מהווה גם הזדמנות מצוינת לשימוש במשאבים קיימים (הגנה על הסביבה עקב הפחתה של הפמנה והשמדת מזון) ומאפשר לסייע ליותר משפחות.

שליש (32.1%) מהעמותות השותפות של ארגון לתת מחלקות מזון פעם ביום. על אף הקושי המתמשך מפאת המחסור במשאבים שוטפים, החלוקה היומית התגברה באופן משמעותי בהשוואה לשנת 2020 (28%) ו־2019 (22.4%). שליש נוסף מעמותות המזון (33%) מחלקות מזון פעם בשבוע.

בשל תנאי החיים הקשים והצרכים המשמעותיים העולים מהמשפחות הנתמכות, 86.6% מהעמותות מעניקות סיוע נוסף מעבר למזון. זוהי עלייה בשיעור של 11% בהשוואה לשנת 2020 (78%). הסיוע הנוסף הנפוץ ביותר הוא בביגוד (71.9%), ולאחריו מסייעות העמותות גם בספרים וציוד לבית הספר (51%), בריהוט (44.8%) ובציוד לתינוקות (43.8%), כמעט שליש מן העמותות (28.1%) דואגות לנתמכים גם באמצעות סיוע נפשי.

החלל שמתירה אחריה הממשלה בטיפול בסוגיית העוני הביא להקמתם של מאות ארגונים אזרחיים הפועלים לצמצום העוני כמו גם עמותות ובתי תמחוי העוסקים בחלוקת מזון. ארגון לתת משמש בנק מזון ארצי הפועל מזה 25 שנה ומהווה ארגון גג ל־200 עמותות שותפות הפעילות ב־125 יישובים השייכים לכלל המגזרים בחברה הישראלית. כחלק מהפעילות, מחולק מזון באופן קבוע ושוטף לכ־80,000 משפחות באמצעות רשת העמותות השותפות, וזאת משלושה מקורות שונים: הצלת מזון מתעשיית המזון (חברות יצרניות ורשתות קמעונאיות), רכש מזון סיטונאי ואיסוף מזון מהציבור הרחב.

חלוקת המזון נעשית בהתאם לערכים ונורמות ההתנהגות המושרשים בקוד האתי של ארגון לתת ועמותות המזון, ובין היתר תוך שמירה על כבוד נתמכי הסיוע ודאגה לביטחונם התזונתי בהיבטים של תדירות ואופן חלוקת המזון, וכן בהיבטים של תזונה מאוזנת, איכותית ומגוונת, הכוללת בין היתר, חלבון טרי (עופות, דגים ומוצרי חלב), מוצרי בסיס יבשים ועוד. תפיסת הפעלה של ארגון לתת מבוססת על מודל כלכלי יעיל, אשר ממנף באופן מקסימלי את ההשקעה: על כל שקל

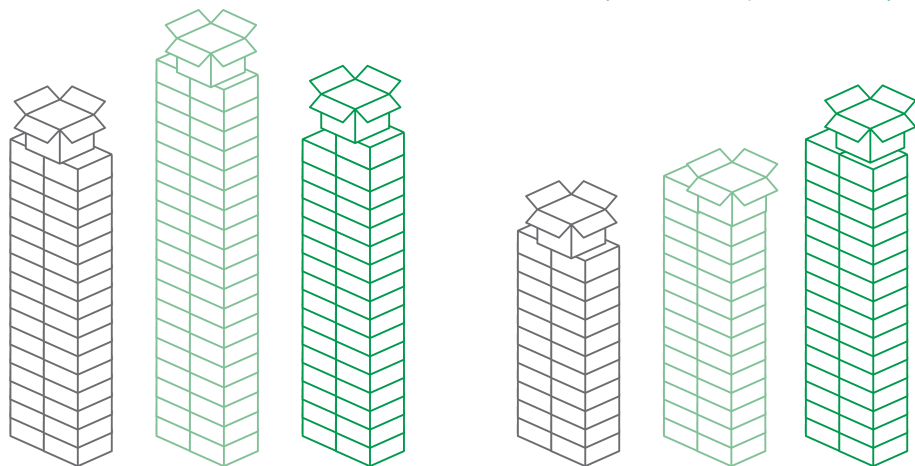

באיזו תדירות מעניקה העמותה סיוע במזון לנזקקים?

* מתוך סקר מגמות הסייע בעמותות המזון

2019 2020 2021

32.7%

38.1%

33.1%

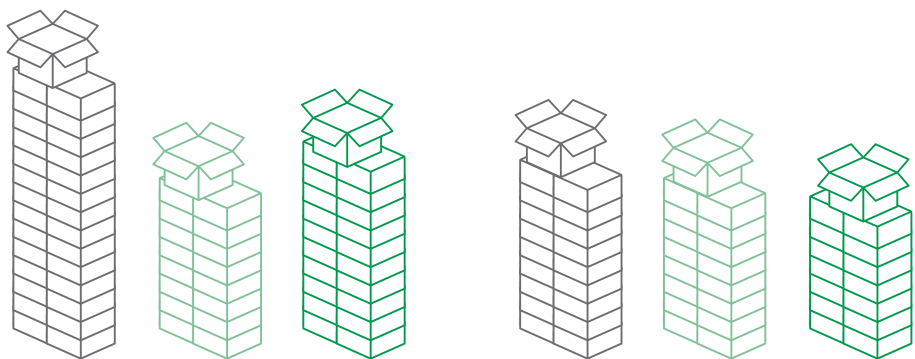
22.4%

28%

32.1%

פעם בשבוע

כל יום

26.5%

17%

20.5%

18.4%

16.9%

14.3%

פעם בחודש

פעם בשבועיים

מהם השירותים הנוספים שהעמותות מספקות?

* מתוך סקר מגמות הסיוע בעמותות המזון ** מתוך 86.6% מהעמותות המעניקות סיוע נוסף מלבד מזון
*** הסכום גבוה מ-100% מכיוון שניתן היה לציין יותר מתשובה אחת

28.1%
תמיכה נפשית

43.8%
ציוד לתינוקות
(חיתולים, תמיל וכיו')

44.8%
ריהוט וציוד
לבית

51.0%
ספרים וציוד
לבית הספר

71.9%
ביגוד

22.9%
מיצוי זכויות

25.0%
סיוע לקיום אירועים
(חתונות, בר מצווה וכיו')

27.1%
פעילויות וסיוע לימודי
לילדים ונוער

27.1%
טיפולים רפואיים /
מימון תרופות

22.9%
אחר

7.3%
מתן הלוואות

13.5%
פנאי והעשרה
למבוגרים

16.7%
הכוונה תעסוקתית /
הכשרות מקצועיות

משמעותית נוספת של משפחות הזדקקו למזון אך פנו ישירות לעמותות הסיוע. משבר הקורונה הביא לעלייה חדה בפניות לסיוע - מרבית העמותות (77.3%) העידו שחל גידול של 22% בדרישת נזקקים למזון בהשוואה למצב טרום המשבר (בתקופת שיא המשבר עמד גידול זה על 39.2%) - אך יחד עם זאת, ל-13.2% בממוצע מן המשפחות הפונות אליהן, העמותות לא הצליחו לסייע במענה קבוע.

60.4% מהעמותות מקבלות סיוע מהרשות המקומית בהן פועלות. מתוך עמותות אלה, מחצית (52.4%) מקבלות סיוע במבנה, תמיכה כספית מסויימת (52.4%) או דרך הנחה בארגונה (41.3%).

67.2% מהנתמכים בעמותות מופנים על ידי עובדות סוציאליות ברשות המקומית. נתון זה שעמד על כ-80% בעבר, ירד בשנתיים האחרונות בעקבות משבר הקורונה, אשר הוביל לכך שאמנם כמות

סוג התמיכה שקיבלו העמותות מהרשות המקומית בשנה האחרונה:

* מתוך סקר מגמות הסייע בעמותות המזון ** מתוך 60.4% מהעמותות שמקבלות סיוע מהרשות המקומית
*** הסכום גבוה מ-100% מכיוון שניתן היה לציין יותר מתשובה אחת

41.3%
הנחה בארנונה

52.4%
תמיכה כספית

52.4%
מבנה

3.2%
מזון

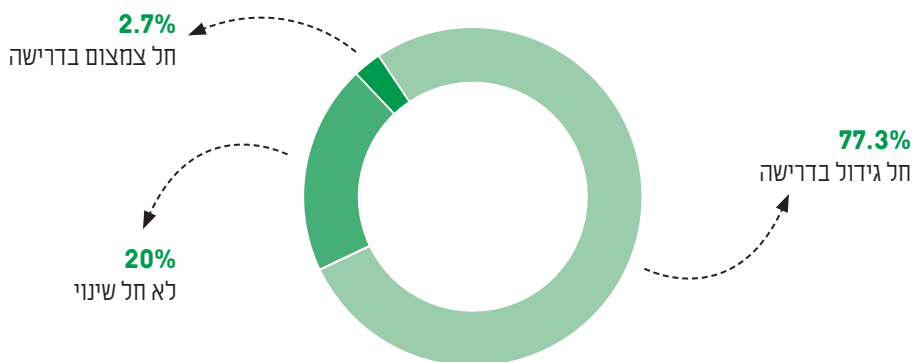
6.3%
סיוע בשינוע

19.0%
מתנדבים

האם כיום בהשוואה למצב טרום משבר הקורונה חל שינוי (גידול / צמצום) בדרישת נזקים למזון?

* מתוך סקר מגמות הסייע בעמותות המזון

אל עמותות המזון מגיעות האוכלוסיות הפגיעות ביותר. משפחות חד הוריות מהוות יותר מרבע (26.8%) מכלל הנתמכים, קשישים וניצולי שואה מהווים 22.3%, נכים ובעלי מוגבלויות מהווים גם הם יותר מחמישית הנתמכים (21.8%). משבר הקורונה הביא עמו פונים חדשים לקבלת סיוע, אשר מהווים גם הם כ-21.3% מכלל הנתמכים.

מחויבות העמותה לחלוקה מכבדת באה לידי ביטוי בחלוקה ישירה לבתי הנתמכים באמצעות מתנדבים (72.3%) או בתוך מבנה העמותה עצמה (65.2%). כמעט מחצית מהעמותות (48.2%) מתאימות את הרכב סל המזון לצרכי המשפחה הנתמכת, ו-41% מהן מדווחות כי לנתמכים יש אפשרויות לבחירת המזון.

באילו מהאמצעים הבאים נוקטת העמותה על מנת לשמור על כבוד הנתמכים?

* מתוך סקר מגמות הסיוע בעמותות המזון ** הסכום גבוה מ-100% מכיוון שניתן היה לציין יותר מתשובה אחת

48.2%

העמותה מתאימה את הרכב סל המזון לצרכי הנתמכים

65.2%

העמותה מקיימת חלוקה מכבדת בתוך מבנה העמותה

72.3%

העמותה מקיימת חלוקה ישירה לבתים באמצעות מתנדבים

89.3%

העמותה שומרת על חיסיון שמות הנתמכים והמידע

בהתייחס לכל אחת מהקבוצות הבאות, ציין/י איזה אחוז הם מהווים מכלל הנתמכים הפונים לקבלת סיוע מהעמותה

* מתוך סקר מגמות הסיוע בעמותות המזון ** הסכום גבוה מ-100% מכיוון שניתן היה לציין יותר מתשובה אחת

22.3%

קשישים וניצולי שואה

26.8%

משפחות חד הוריות

39.9%

משפחות ברוכות ילדים

16.4%

עולים חדשים

21.3%

פונים שהצטרפו בעקבות משבר נגיף הקורונה

21.8%

נכים ובעלי מוגבלויות

תמיכה ממשלתית

ואף הצליחו לסייעו ליותר אוכלוסיות במצוקה - לא יכלו להסתייע בכספי הקרן. 10.7% בלבד מהעמותות השותפות קיבלו מענק סיוע מקרן המענקים. בממוצע, 5.6% מהמחזור השנתי של העמותות השותפות מגיע מתמיכה ממשלתית, בדומה לשנה שעברה.

צעד נוסף שהמדינה נקטה על מנת להתמודד עם העלייה באי ביטחון תזונתי בעקבות המשבר, היה תוכנית של משרד הפנים במסגרתה הוקצו 700 מיליון ש"ח לחלוקת תווי מזון. הקריטריון המרכזי לפיו ניתן הסיוע היה הנחה של 70% בארנונה, אמת מידה שלא בהכרח נמצאת בהלימה עם האוכלוסייה שחיה באי ביטחון תזונתי ולכן לא ברור עד כמה הסיוע הגיע ליעדו (מרכז המחקר והמידע של הכנסת, 2021). 28.4% בלבד מנתמכי הסיוע זכאים ל-70% הנחה בארנונה או יותר. 65.1% מהעמותות השותפות דיווחו כי לא הורגשה השפעה משמעותית של התכנית בשטח על נתמכי העמותות, ויותר מרבע מהעמותות (25.7%) דיווחו כי הנתמכים לא קיבלו שוברים מהתכנית הנ"ל. רק 5.5% מהעמותות דיווחו כי מצב הנתמכים השתפר או שפחות נתמכים פנו לסיוע בעקבות קבלת השוברים.

טרם משבר הקורונה, שלושה רבעים ממנהלי העמותות (74.2%) העידו שהעמותה אותה הם מנהלים יציבה מבחינה כלכלית. אולם בעת משבר הקורונה פחות ממחציתם (46%) העידו על יציבות הכלכלית של העמותות. על אף סימנים לדעיכת המשבר, 45.6% בלבד ממנהלי העמותות מעידים על יציבות כלכלית של העמותה תחת ניהולם כיום. המשבר הקשה הביא לירידה גם בכמות התרומות הפרטיות, וכמעט מחצית העמותות (49.5%) נאלצו להסתדר עם כמות תרומות מצומצמת בהשוואה לשנים קודמות.

משבר הקורונה החמיר את סוגיית הביטחון התזונתי בחברה הישראלית והגביר את הקושי של עמותות שונות לגייס את המשאבים הנדרשים לשם מתן מענה לצרכי הנתמכים. אחד מהצעדים הממשלתיים שנעשו היה הקמת קרן אשר נועדה להעניק סיוע ייעודי למגזר השלישי בעקבות משבר הקורונה. עם זאת, בשל הקריטריונים הנוקשים אשר קבעו כי המענק יינתן רק לעמותות אשר נפגעו או נסגרו במהלך 2020 בעקבות המשבר, ארגונים שנאלצו להגדיל משמעותית את הסיוע שלהם בעקבות התגברות הצרכים בשטח,

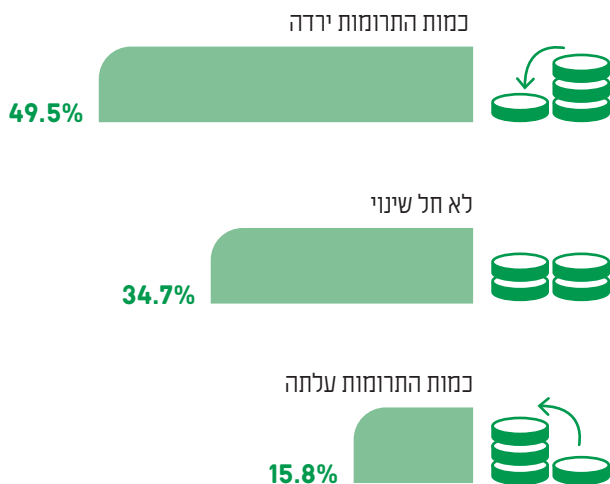
בהתייחס לכל אחת מהתקופות הבאות, באיזו מידה אתה סבור שהעמותה יציבה מבחינה כלכלית?

* מתוך סקר מגמות הסיוע בעמותות המזון

במידה רבה או רבה מאוד	במידה בינונית	במידה מועטה	בכלל לא	
74.2%	23.8%	0%	2%	טרם משבר הקורונה
46%	38%	14%	2%	בעת משבר הקורונה
45.6%	46.5%	7.9%	0%	מאז דעיכת משבר הקורונה

האם חל שינוי בכמות התרומות הכספיות שהגיעו לעמותה בשנה האחרונה?

* מתוך סקר מגמות הסיוע בעמותות המזון

האם העמותה קיבלה מענק/סיוע מקרן המענקים של המדינה לתמיכה בעמותות שנפגעו כלכלית בעת משבר הקורונה?

* מתוך סקר מגמות הסיוע בעמותות המזון

21.3% מהנתמכים בעמותות הסיוע הינם פונים שהצטרפו בעקבות משבר נגיף הקורונה

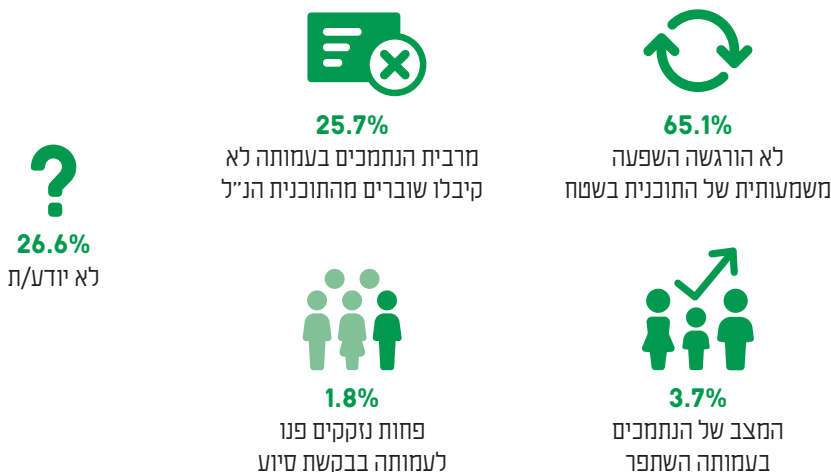
האם את/ה מקבל/ת הנחה בארנונה?

* מתוך סקר מגמות הסייע בעמותות המזון

מה לדעתך הייתה ההשפעה של תוכנית ה-700 מיליון ש"ח של משרד הפנים על פעילות העמותה?

* מתוך סקר מגמות הסייע בעמותות המזון ** הסכום גבוה מ-100% מכיוון שניתן היה לציין יותר מתשובה אחת

5.6% בלבד מהמחזור השנתי של העמותות השותפות מגיע מתמיכות ממשלתיות

השפעת משבר הקורונה על פעילות העמותות

ובארגוני גג המספקים להן חלק גדול מן המזון לסיוע. 45.2% בממוצע מתוך כלל המזון שהעמותה מחלקת, מגיע מארגון לתת, 16.4% נוספים מגיע מלקט ישראל. יתר המזון המחולק בעמותות מגיע מעסקים מקומיים, מפעלי ויצרני מזון ארציים או מקורות אחרים.

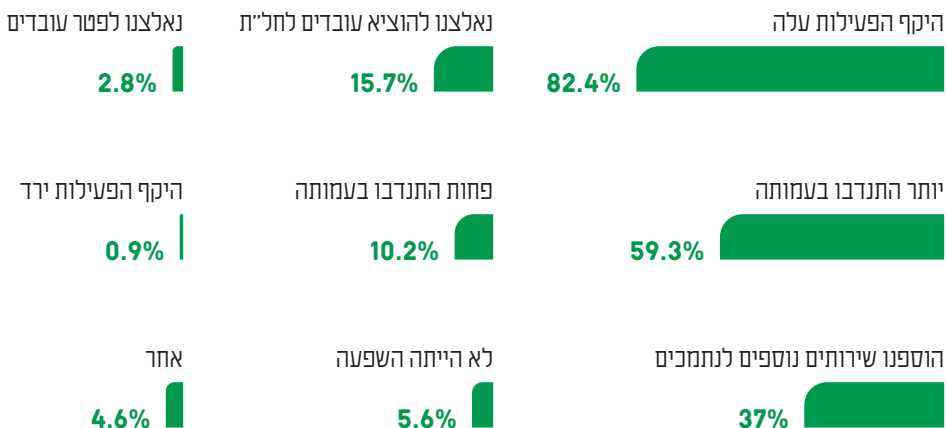
מרבית מנהלי העמותות (72%) מעידים שבמידה וארגון לתת לא יוכל יותר להמשיך את תמיכתו, הם ייאלצו לצמצם את כמות המזון, ויותר ממחצית ממנהלי העמותות (56.1%) מדווחים כי ייאלצו להוריד את כמות הנתמכים שמקבלים סיוע שוטף. 12% מהמנהלים מעידים כי במידה והארגון לא יוכל להמשיך לתמוך בעמותה, הם ייאלצו להפסיק את פעילות העמותה לחלוטין.

משבר הקורונה הביא לשינויים משמעותיים בפעילות העמותות, אשר עשו את מירב המאמצים כדי לעמוד בביקוש הגובר למזון. מרבית העמותות (82.4%) דיווחו על עלייה בהיקף פעילותן, ויותר ממחצית העמותות (59.3%) דיווחו על עלייה במספר המתנדבים. יותר משליש מהעמותות (37%) דיווחו על הוספת שירותים לנתמכים כגון סיוע רפואי או עזרה במיציא זכויות, עלייה משמעותית בשיעור של 27.1% בהשוואה לשנה שעברה (29.1%). יחד עם זאת, בשנה החולפת פחות עמותות דיווחו על ירידה בהיקף הפעילות (0.9%) או על פיטורי עובדים (2.8%), בהשוואה לשנה הקודמת בה משבר הקורונה היה בשיאו.

לאור העלייה בביקוש מחד והיעדר תמיכה ממשלתית ראויה מאידך, תלויות העמותות במידה רבה בפילנתרופיה

מה הייתה ההשפעה של משבר נגיף הקורונה על פעילות העמותה?

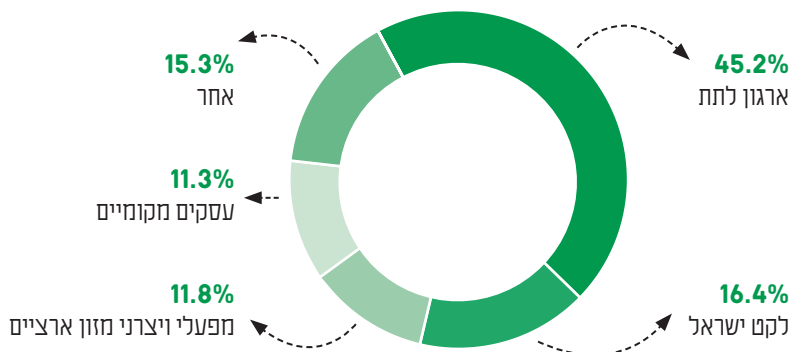
* מתוך סקר מגמות הסיוע בעמותות המזון ** הסכום גבוה מ-100% מכיוון שניתן היה לציין יותר מתשובה אחת

מתוך כלל המזון שהעמותה מחלקת, איזה אחוז מגיע מהגופים הבאים?

* מתוך סקר מגמות הסייע בעמותות המזון

כיצד תושפע לדעתך פעילות העמותה במידה וארגון לתת לא יוכל להמשיך לתמוך בה?

* מתוך סקר מגמות הסייע בעמותות המזון ** הסכום גבוה מ-100% מכיוון שניתן היה לציין יותר מתשובה אחת

56.1%

הורדה יזומה של נתמכים
מסיוע שוטף

72%

צמצום כמות המזון
בסלי המזון

0.9%

אחר

4.7%

פעילות העמותה
לא תשתנה

12.1%

העמותה תאלץ להפסיק
את פעילותה לחלוטין

מדיניות מאקרו־חברתית לצמצום העוני והפערים החברתיים

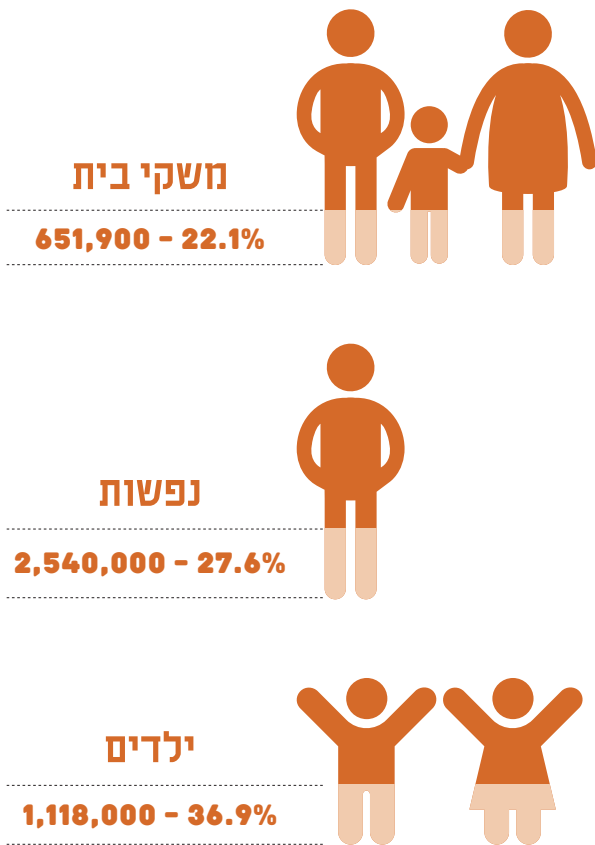
שיעורי העוני והפערים החברתיים בישראל הם מהגבוהים במערב, ועתידיים להישאר ברמה גבוהה, בין היתר עקב המשבר הכלכלי שהגיע בעקבות התפרצות מגפת הקורונה ופגע קשות באוכלוסייה שחיה בעוני. למרות זאת, הטיפול בבעיה לא נמצא בסדר העדיפויות הלאומי. המדיניות הממשלתית מובילה להנצחת העוני והפערים החברתיים, ומשבר הקורונה הביא להצטרפות של מאות אלפי משפחות נוספות למעגל העוני והמצוקה הכלכלית.

ארגון לתת פועל מזה כחמש עשרה שנה להובלת שינוי בסדר העדיפויות הלאומי באמצעות פעולות מול מקבלי ההחלטות, וימשיך בכך עד שהממשלה תיקח אחריות כוללת ותביא לצמצום ממדי העוני, אי השוויון והפערים החברתיים.

**מצב העוני והמשבר הכלכלי הפוקדים את מדינת ישראל, מדגישים את הצורך
הבלתי נמנע להתמודד באופן אפקטיבי עם הטיפול בבעיה, ועל כן אנו מאמינים
כי יש לנקוט בצעדים הבאים:**

1. גיבוש תכנית ממשלתית רב שנתית לצמצום העוני, חוצה משרדי
ממשלה ובעלת יעדים מדידים.
2. אימוץ מסקנות הועדה למלחמה בעוני (2014) - חקיקתן או
אישורן בהחלטת ממשלה.
3. הקמת רשות לאומית למלחמה בעוני, או מינוי משרד ממשלתי
אשר יתכלל את הטיפול בעוני.
4. קביעת יעד שנתי ורב שנתי על מנת להגיע לשיעורי העוני
הממוצעים במדינות ה־OECD בתוך עשור.
5. הקצאת 1.5% מתקציב המדינה (בבסיס התקציב) לטיפול
בבעיית העוני.
6. הקצאת לפחות 250 מיליון ש"ח בבסיס תקציב המדינה לטיפול
באי ביטחון תזונתי.

הפקנו את שיעורי העוני לשנת 2021 באמצעות חישוב שיעורי העוני במדגם והתאמתם לנתונים העדכניים ביותר של הדמוגרפיה הישראלית^{1,2}.

1. בהתבסס על נתוני הלמ"ס העדכניים ביותר:
 א. אוכלוסיית ישראל באפריל 2021 מתוך "אוכלוסייה - שנתון סטטיסטי לישראל 2021"
 ב. חלוקת האוכלוסייה בישראל לפי גילאים (ילדים 0-17, בגירים 18-95) מתוך לוח 2.3, השנתון הסטטיסטי לישראל - הלמ"ס 2021
 ג. מספר משקי הבית בישראל בו השתמשו הוא הממוצע בין מספר משקי הבית בישראל על פי הלמ"ס (2.71 מיליון משקי בית), והנתון על פי המוסד לביטוח לאומי (3.2 מיליון משקי בית). ראה: אוכלוסייה - שנתון סטטיסטי לישראל - מספר לוח 2.66; הלמ"ס, רמת החיים, העוני והאי שוויון בהכנסות 2019-2018 ואומדן ל־2020, המוסד לביטוח לאומי, 2021.
 2. שיעורי העוני המוצגים כאן עבור משקי בית, ילדים, בגירים ונפשות הם אומדנים המתבססים על ממצאי המדד, לאחר תיקון דגימת חסר של משקי בית עם ילדים במגזר הערבי, ושל משפחות מרובות נפשות. הרחבה בנושא ניתן למצוא בפרק המתודולוגי.

באמצעות מדגם מייצג של משקי הבית בישראל, אמדנו במהלך חודש אוגוסט 2021 את שיעורי העוני הכלליים בחברה הישראלית. המדידה התבצעה בתחילת הגל הרביעי של מגפת הקורונה, עם ההודעה על ביטול מתווה החל"ת לבני 45 ומטה ולפני הפסקת התשלומים. כמו בשנים קודמות, גם הפעם שיעורי העוני עליהם מצביע מדד העוני הרבי-ממדי גבוהים משמעותית מאילו של מדד הביטוח הלאומי.

הסבר מלא לגבי המתודולוגיה המדעית של המדד והעדכונים שהוכנסו בו השנה מופיע באתר האינטרנט של ארגון לתת latet.org.il

ממצאי מדד העוני הרבי-ממדי, אשר פותח על ידי מכון ERI עבור ארגון לתת, מפורסמים זו השנה השביעית. להבדיל מקו העוני הרשמי, המגדיר (ובהתאם מודד) עוני אך ורק על בסיס הכנסות משק הבית, מדד העוני הרבי-ממדי נסמך על תפיסה שונה בתכלית של משמעות מושג העוני.

העיקרון המנחה של המדד הוא, שעל מנת להעריך האם משק בית נתון בעוני, יש להידרש לשלוש שאלות יסוד:

1. מהם הצרכים החיוניים הנדרשים למבוגרים ולילדים על מנת להתקיים בכבוד במדינת ישראל?
2. כיצד יש למדוד את מידת המחסור של בני משק הבית ביחס לצרכים אלו?
3. החל מאיזו מידת מחסור בתחומי החיים השונים יש להגדיר משק בית (על כלל הנפשות בו) כנתון בעוני?

במילים אחרות, המדד הרבי-ממדי מגדיר עוני כמצב של מחסור משמעותי ביחס לצרכים ותנאי החיים החיוניים לקיום בכבוד. ספציפית, המדד אומד את מידת המחסור של משקי בית בהקשר של 5 ממדים המרכיבים, לתפיסתנו, את רווחתם של אנשים: **דיוור, חינוך והשכלה, בריאות, ביטחון תזונתי והיכולת להתמודד עם יוקר המחיה.**

איך לקרוא את המדד?

מדד העוני הרב־ממדי מציג שני סוגים של נתונים:

- נתונים אודות שיעורי המחסור בכל אחד מ־5 הממדים: דיור, חינוך והשכלה, בריאות, ביטחון תזונתי והיכולת להתמודד עם יוקר המחיה.
- המדד מעניק לכל משק בית ניקוד המייצג את מידת המחסור של בני משק הבית ביחס לאותו ממד. ניקוד המחסור נע על סקלה של 1-5 בהתאם לסיווג הבא:
  - 1 = מחסור חמור מאוד
  - 2 = מחסור חמור
  - 3 = מחסור
  - 4 = מחסור קל
  - 5 = היעדר מחסור

• בממצאים שיוצגו להלן נציג עבור כל ממד את שיעור משקי הבית והנפשות הנמצאים במחסור על פי הסקלה לעיל - המהווה אומדן לשיעור האמיתי באוכלוסייה.

2. נתונים אודות שיעור ומספר הנמצאים בעוני:

- המדד מעניק לכל משק בית ניקוד משולב הקובע האם הוא נמצא במצב של **עוני חמור**, **עוני** או **היעדר עוני**, על בסיס מידת המחסור בה הוא נתון בכל אחד מהממדים.
- בממצאים שיוצגו להלן נציג את שיעור ומספר משקי הבית, הילדים והנפשות (בגירים וילדים) הנתונים בעוני - המהווים אומדנים לשיעורים האמיתיים באוכלוסייה.

נציג את שיעורי המחסור ברמת משקי הבית, וכן שיעור הנפשות במחסור בכל ממד. ברוב הממדים נמצאו שיעורי מחסור כלליים גבוהים יותר ברמת הנפשות מאשר ברמת משקי הבית - מה שמלמד על שיעורי מחסור גבוהים יותר בקרב משקי בית גדולים.

מכיוון שמדד העוני הרב־ממדי אומד עוני על ידי מדידה של מחסור בתחומי חיים שונים, הוא בעל רגישות נמוכה לשינויים בטווחי זמן קצרים ומהווה הערכה שמרנית של נתוני העוני. לכן, ולאור המשבר הכלכלי שנוצר בעקבות מגפת הקורונה, בהמשך אנו נציג מדד משלים המספק תמונת מצב של השינויים שהתרחשו בתקופת משבר הקורונה.

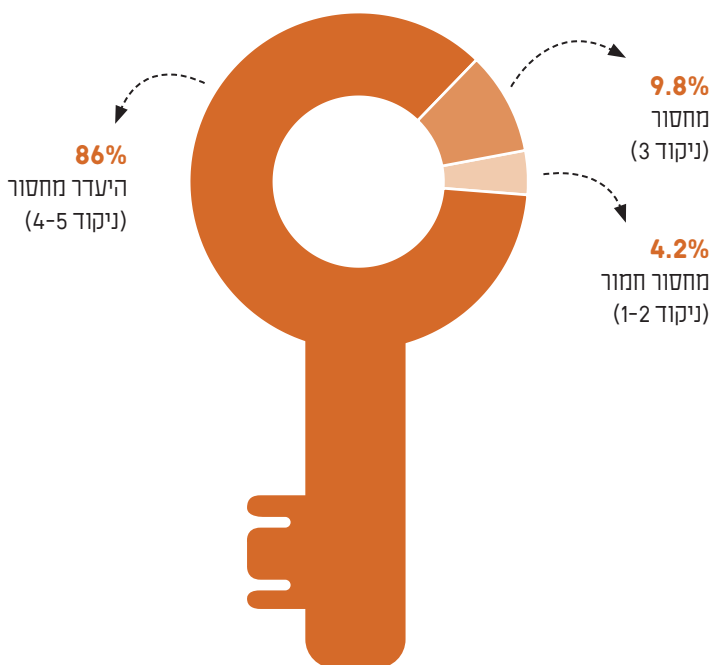

דיוור

ניקוד הדיוור מחושב על סמך חמישה אינדיקטורים עיקריים:

- 1. מצב בסיסי:** האם יש לבני משק הבית קורת גג קבועה?
- 2. צפיפות:** מספר הנפשות הממוצע לחדר בבית וקיום חדרים נפרדים להורים ולילדים (מעל גיל 3).
- 3. איכות:** קיומם של ליקויים חמורים בבית שאינם מתוקנים מסיבות כלכליות.
- 4. נגישות:** היעדר יכולת כלכלית להגיש את הבית עבור בן משק בית הזקוק לכך (למשל: היעדר גישה לכיסא גלגלים, היעדר מקלחון מותאם וכד').
- 5. פגיעות:** המידה בה בני משק הבית נמצאים בסיכון לאבד את מקום מגוריהם מסיבות כלכליות.

רמות המחסור של משקי בית בממד הדיוור

סה"כ שיעור משקי הבית במחסור - 14%

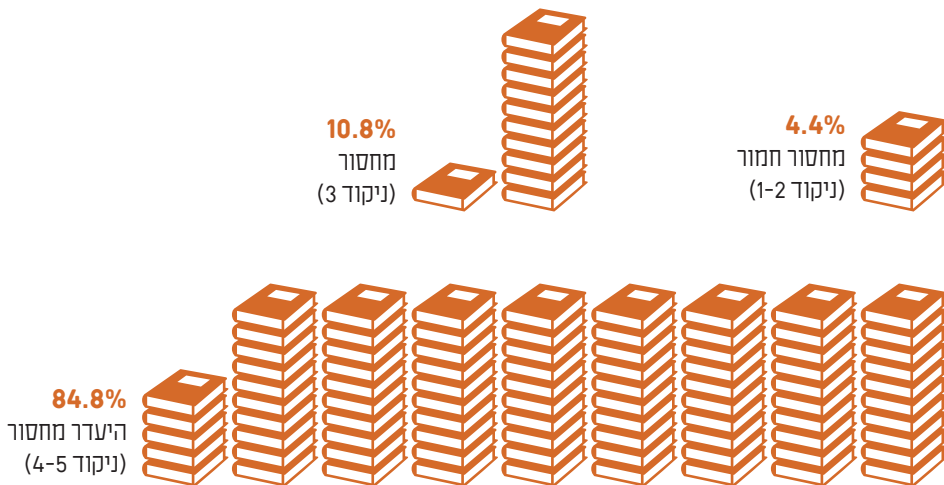
סה"כ שיעור הנפשות במחסור - 20.5%

חינוך והשכלה

ממד החינוך וההשכלה נסמך על שקלול שני רכיבים:

1. רכיב **השכלת מבוגרים** הכולל שני אינדיקטורים (המשוקללים לפי המבוגר בעל המחסור הגדול ביותר בהשכלה במשק הבית):
  - רמת ההשכלה התיכונית הפורמאלית בקרב מבוגרים (מעל גיל 18) במשק הבית ומידת הוויתור שהם עושים כיום על השלמת השכלה עקב סיבות כלכליות.
  - מידת הוויתור שעושים כיום מבוגרים צעירים במשק הבית (גילאי 18-44) על לימודים גבוהים עקב סיבות כלכליות.
2. רכיב **חינוך ילדים** הכולל שני אינדיקטורים עיקריים:
  - היעדרות ילדים מבית הספר על רקע מצב כלכלי.
  - ויתורים מסיבות כלכליות על צרכים חיוניים בתחום החינוך בהתאם לגיל הילדים כגון: חוגים, טיולים, שיעורים פרטיים, ציוד בסיסי לבית הספר ועוד.

רמות המחסור של משקי בית בממד החינוך והשכלה

סה"כ שיעור משקי הבית במחסור - 15.2%

סה"כ שיעור הנפשות במחסור - 20.7%

בריאות

ממד הבריאות נסמך על ארבעה אינדיקטורים:

1. היכולת הכלכלית לרכוש ביטוח משלים או פרטי עבור בני משק הבית הזקוקים לכך.
2. היכולת הכלכלית לשלם על השירותים הרפואיים הנחוצים לתפקוד בני משק הבית.
3. תדירות הוויתור של בני משק הבית על שירותים רפואיים הנחוצים לתפקודם עקב היעדר נגישות הטיפול (זמן המתנה / המרחק גדולים מדי).
4. פגיעה בתפקוד של בני משק הבית עקב חוסר יכולת לממן עזרה סיעודית או מכשור רפואי נחוץ.

רמות המחסור של משקי בית בממד הבריאות

סה"כ שיעור משקי הבית במחסור - 15.4%

סה"כ שיעור הנפשות במחסור - 18.2%

ביטחון תזונתי

חיוביות), ביטחון תזונתי נמוך (4-2 תשובות חיוביות), ביטחון תזונתי נמוך מאוד (6-5 תשובות חיוביות).

תרגמנו את הקטגוריות של השאלון למונחים של המדר הרבי-ממדי באופן הבא:

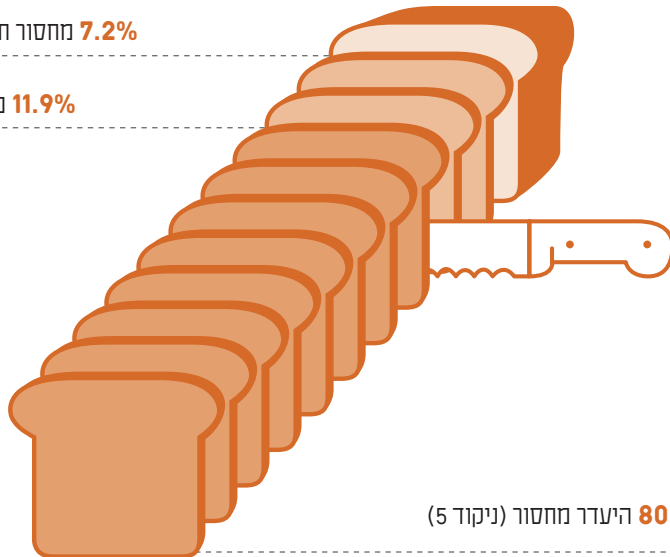
- **ביטחון תזונתי** = היעדר מחסור
- **ביטחון תזונתי נמוך** = מחסור
- **ביטחון תזונתי נמוך מאוד** = מחסור חמור

שיעורי המחסור בממד זה נקבעו על פי שאלון שפותח על ידי משרד החקלאות האמריקאי³. מידת הביטחון התזונתי של משקי בית נבחן באמצעות שאלון מקוצר המכיל 6 שאלות (גרסה מקוצרת ומתוקפת לשאלון ארוך יותר בן 18 שאלות). השאלון בודק נגישות לכמות ואיכות נאותה של מזון, ומעניק לכל משק בית ניקוד המתחלק ל-3 קטגוריות של מצב הביטחון התזונתי: ביטחון תזונתי (1-0 תשובות

רמות המחסור של משקי בית בממד הביטחון התזונתי

7.2% מחסור חמור (ניקוד 1-2)

11.9% מחסור (ניקוד 3)

80.9% היעדר מחסור (ניקוד 5)

סה"כ שיעור משקי הבית במחסור – 19.1%

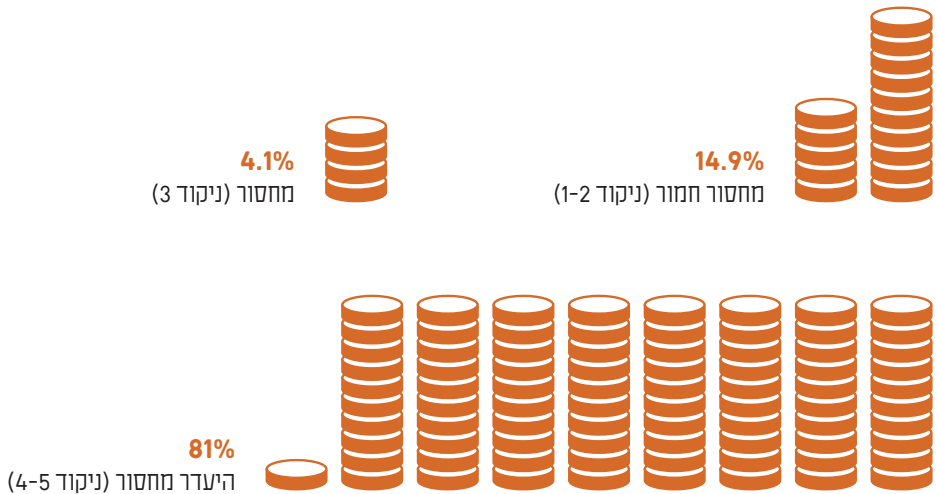
סה"כ שיעור הנפשות במחסור – 20.6%

יוקר המחיה

על מנת לאמוד מחסור בממד זה התייחסנו לאינדיקטורים משני סוגים, על פי חומרת הפגיעה ביכולת לעמוד ביוקר המחיה ובתנאי מחיה בסיסיים:

1. אינדיקטורים "קשים":
  - היעדר יכולת כלכלית לחמם את הבית.
  - פיגורים בתשלומי חשבונות.
  - ניתוק חשמל/מים בגלל אי עמידה בתשלומים.
  - פיגורים בתשלומי חובות.
  - פינוי מדירה, עיקולים או קיום תביעות משפטיות עקב חובות.
  - מחסור בבגדים ונעליים במידה המתאימה ובמצב טוב.
2. אינדיקטורים "רכים" אשר השפעתם על המדידה פחותה:
  - היעדר יכולת כלכלית לקרר את הבית באמצעות מזגן.
  - היעדר יכולת כלכלית לצאת לבילוי מחוץ לבית (דוגמת סרט בקולנוע) פעם בשלושה חודשים לפחות.

רמות המחסור של משקי בית בממד יוקר המחיה

סה"כ שיעור משקי הבית במחסור - 19%

סה"כ שיעור הנפשות במחסור - 21.2%

השפעת משבר הקורונה על המצוקה הכלכלית

2. היעדר תנאים בסיסיים - מכיוון שמדד ההכנסה משקף רק חלק מהמשאבים החומריים העומדים לרשות משק הבית, הוא אינו מספק על מנת להעיד על המחסור הממשי ממנו סובלים משקי בית, וודאי שלא על המצוקה הכלכלית אותה הם חווים.

על כן נספה קבוצת אינדיקטורים נוספת, המתייחסת לויתורים משמעותיים אותם נאלצות משפחות לבצע בעקבות מצבן הכלכלי. נבחרו 6 מצבים המעידים על משבר יותר מכל, כלומר עלולים להשתנות בטווח זמן יחסית קצר. ויתורים אלה הינם קשים, חמורים ומהווים פגיעה ממשית בתנאי החיים של המשפחה. לאור השפעת המשבר על כלל החברה הישראלית והתאמות להן נדרש חלק ניכר מהאוכלוסייה, רק משקי בית הנמצאים ב־3 מהמצבים ומעלה מתוך ה־6 הוגדרו במצוקה כלכלית.

המצבים שנכללו הינם: (1) ויתור על רכישת מוצרי מזון חיוניים (2) ויתור על טיפולים רפואיים נחוצים או על רכישת תרופות (3) איחור בתשלום חשבונות שוטפים (4) אי תשלום חובות (5) ויתור על רכישת ציוד לימודי בסיסי לילדים (6) נזקקות לסיוע חומרי מגוף חיצוני (מחלקות רווחה, עמותות סיוע ועוד).

3. מצוקה סובייקטיבית - קבוצת האינדיקטורים הנוספת, מתייחסת לתחושת מצוקה כלכלית סובייקטיבית יחד עם רמת הכנסה מתחת ל־6,000 ש"ח לנפש תקנית. קריטריון ההכנסה נועד להוציא מהחישוב משקי בית החיים ברווחה כלכלית יחסית, שנאלצו לבצע התאמות ברמת חייהם לאור המשבר.

מגפת הקורונה שפרצה בתחילת שנת 2020 גרמה ליעוזע בשוק התעסוקה אשר הוביל משפחות לירידה דרסטית ברמת החיים ואף להדרדרות לעוני. המשבר החברתי־כלכלי לצד המשבר הבריאותי עדיין נוכח בחברה הישראלית, וגם כעבור שנה וחצי, עוד מוקדם לאמוד את מלוא השפעותיו על הכלכלה והחברה.

מדד העוני הרבי־ממדי איננו רגיש לשינויים בטווחי זמן קצרים, ולכן הוא לא מספיק על מנת להצביע על מגמות במצב הכלכלי־חברתי של משפחות בישראל שהתרחשו בתקופת הקורונה. בעקבות כך, ב־2020 פיתחו מכון ERI וארגון לתת את מדד המצוקה הכלכלית אשר רגיש דיו לתנודות אלה. גם השנה הוחלט למדוד את המצוקה הכלכלית במקביל למדידת העוני על פי המדד הרבי־ממדי, בכדי לתת תמונת מצב רחבה יותר על השינויים שהתרחשו בעקבות משבר הקורונה.

ממה מורכב מדד המצוקה הכלכלית?

המחקר אומד מצוקה כלכלית באמצעות שלוש קבוצות אינדיקטורים אשר כל אחת מהן מספיקה בכדי לאפיין משפחה כסובלת ממצוקה כלכלית. קבוצות האינדיקטורים הינן:

1. הכנסה - משקי בית בהם ההכנסה הפנויה לנפש תקנית נמוכה ממחצית חציון ההכנסות, נמצאים במצוקה כלכלית. אינדיקטור זה מתבסס על הגדרת קו העוני של המוסד לביטוח לאומי.⁴

4. נוסחת חישוב קו העוני מתייחסת להגדרה הרשמית של המוסד לביטוח לאומי זאת בהתבסס על דיווח ההכנסות שנמצא במחקר זה.

מצוקה כלכלית נאמדת באמצעות לפחות אחת מקבוצות האינדיקטורים

מצוקה סובייקטיבית

דיווח על מצוקה כלכלית בשילוב הכנסה מתחת ל־6,000 ש"ח לנפש תקנית.

או

היעדר תנאים בסיסיים

מחסור כלכלי המוביל לשלושה ויתורים משמעותיים או יותר במילוי צרכים חיוניים.

או

הכנסה

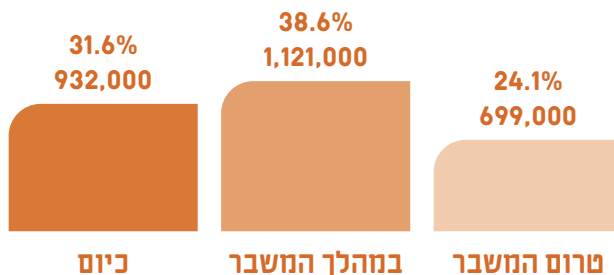
הכנסה נמוכה ממחצית חציון ההכנסות לנפש תקנית, כלומר מתחת לקו העוני על פי ההגדרה הרשמית.

תמונת המצב של המצוקה הכלכלית בחברה הישראלית

2020 (התווספות של 422,000 משקי בית למצב של מצוקה כלכלית). בשנת 2021, בעקבות ההתאוששות השברירית והזוהרה שאנו עדים לה, שיעור משקי הבית שנמצאים במצוקה כלכלית התמתן באופן משמעותי ועמד על 932,000 משקי בית (31.6%). יחד עם זאת, ניתן לדאוג את ההשפעה המכרעת של המשבר בגידול שיעור המצוקה הכלכלית והתווספות 233,000 משקי בית למצוקה כלכלית בהשוואה לטרום המשבר הקורונה.

שילוב של שלושת קבוצות האינדיקטורים (הכנסה, ויתורים ומצוקה סובייקטיבית) מרכיבים את תמונת המצב של המצוקה הכלכלית בישראל. התפרצות הקורונה והתהוות המשבר הכלכלי הובילו להתרחבות משמעותית של המצוקה במהלך שנת 2020 כאשר שיעור משקי הבית במצוקה כלכלית זינק מ־24.1% (699,000 משקי בית) טרום המשבר והגיע ל־38.6% (1,121,000 משקי בית) במהלך המשבר, באוקטובר

שיעורי המצוקה הכלכלית של משקי הבית בישראל

משקי הבית המרוויחים פחות ממחצית החציון לנפש תקנית

על פי מדד ההכנסה הנמדד במחקר זה, עולה ש־18.7% ממשקי הבית בישראל חיו מתחת לקו העוני טרום המשבר, שיעור זה עלה ל־24.6% במהלך המשבר באוקטובר 2020, ונשאר ללא שינוי מובהק ש־23.6% ב־2021.

שיעור משקי הבית המוותרים על טיפול רפואי או תרופות הוכפל במהלך הקורונה ושיעורם לא השתנה מאז

שיעור משקי הבית שביצעו לפחות 3 מתוך 6 הוויתורים

כגון רווחה או עמותה, מעיד על המצוקה החמורה אותה חווים בני הבית במילוי הצרכים הבסיסיים.

בדומה למדד ההכנסה, שיעור משקי הבית אשר נאלצו לבצע 3 ויתורים משמעותיים ומעלה מתוך 6 הוויתורים שנשאלו אודותיהם עלה מ־3% טרום המשבר, ל־10% במהלך המשבר, ונשאר דומה כיום – 11%.

הכנסה לבדה הינה אינדיקציה אחת להדרדרות במצב הכלכלי, אך אינה מספיקה על מנת להעיד על המחסור הממשי ממנו סובלים משקי בית. לכן, דרך נוספת להעריך פגיעה במצב כלכלי, היא בחינת הפגיעה ביכולת משק הבית למלא את הצרכים הבסיסיים הדרושים למחיה בכבוד. בנוסף, הצורך של משק הבית לסיוע חומרי מגורם חיכוני

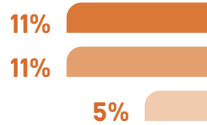

ויתורים של משקי בית על צרכים בסיסיים

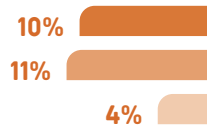
בסיוע מגורמים חיצוניים ירד באופן משמעותי בהשוואה למהלך המשבר באוקטובר 2020, מ־33% ל־25% כיום, אך עדיין גבוה באופן משמעותי מהמצב טרום משבר הקורונה (19%).

שיעור משקי הבית המוותרים על טיפול רפואי או תרופות הוכפל במהלך משבר הקורונה, ושיעורם לא השתנה מאז. שיעור משקי הבית שאיחרו בתשלומים שוטפים עלה מ־6% טרום המשבר ל־13% במהלך משבר הקורונה, ונשאר דומה כיום (14%). הצורך

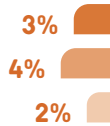
טרום המשבר במהלך המשבר כיום

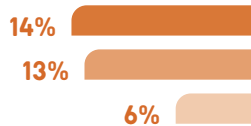
נאלצנו לוותר על טיפולים רפואיים נחוצים או על רכישה של תרופות

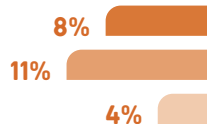
נאלצנו לוותר על רכישה של מוצרי מזון חיוניים

נאלצנו לוותר על רכישת ציוד לימודי בסיסי לילדים

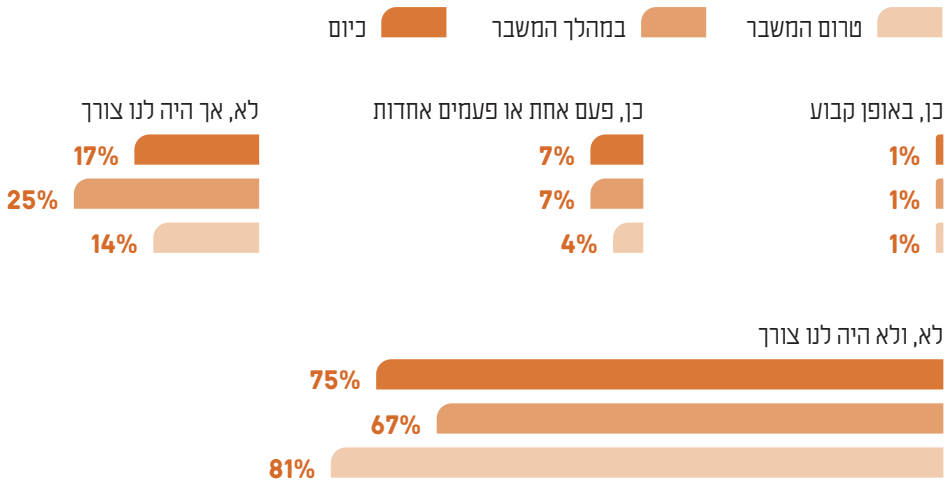
איחרנו בתשלום חשבונות שוטפים כי לא יכולנו לשלם

לא שילמנו חובות כי לא היה לנו מהיכן להשיג את הכסף

האם נזקקתם או קיבלתם סיוע מגוף חיצוני?

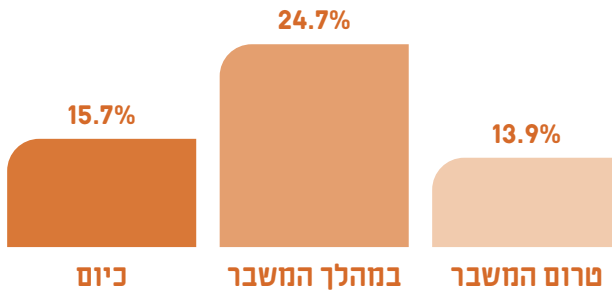
שיעור משקי הבית שנמצאים בקרבה לעוני (מעמד נמוך) עלה מ־16% במהלך המשבר ל־23.6% כיום

שיעור משקי הבית שדיווחו על מצוקה כלכלית קלה או חמורה

השתפר בהשוואה למצב במהלך משבר הקורונה - בעוד ש־24.7% מהמשיבים דיווחו במהלך המשבר על מצוקה כלכלית קלה או חמורה, רק 15.7% דיווחו על מצוקה כזו השנה, בדומה למצב טרום משבר הקורונה.

אחד הביטויים של פגיעה במצב הכלכלי, מתייחס לתחושת המצוקה הסובייקטיבית, הנגרמת פעמים רבות מחוסר האונים אל מול הקשיים הכלכליים שמשפחה חווה. לפי אינדיקטור זה, המצב הכלכלי

שינויים במעמד הכלכלי בעקבות משבר הקורונה

להידרדרות לעוני עלה. שיעור משקי הבית שנמצאים בקרבה לעוני (מעמד נמוך) עלה מ־16% במהלך המשבר ל־23.6% כיום. כמו כן, בתקופת משבר הקורונה מעמד הביניים (הגבוה, הבינוני והנמוך) הצטמצם בשיעור של 17.1% מ־58.3% מהחברה הישראלית טרום המשבר, ל־48.3% כיום.

כאשר מחלקים את משקי הבית בישראל לשש קטגוריות לפי מעמד כלכלי, עולה תמונה מעניינת אודות התמורות שחלו בחברה. המעמדות עליהם מדובר הינם: מעמד גבוה, שלוש קטגוריות של מעמד ביניים (גבוה, בינוני ונמוך), מעמד נמוך ועוני. החלוקה למעמדות מבוססת על סמך הדיווח של ההכנסה נטו של משק הבית ובהתאם לקריטריונים של ה־OECD (2019)⁵.

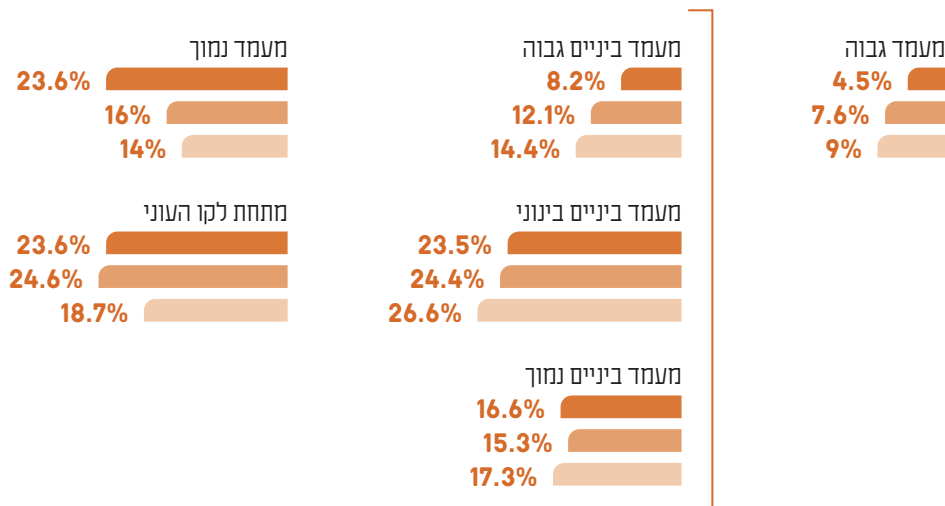
מאז פרוץ משבר הקורונה, מעמד הביניים הצטמצם מ־58.3% ל־48.3%

בעוד ששיעור משקי הבית מתחת לקו העוני נשאר ללא שינוי מהותי מאז אוקטובר 2020, התבוננות מעמיקה בנתונים מעלה ששיעור המשפחות שנמצאות בסכנה

חלוקת משקי הבית בישראל למעמדות על פי ההכנסה

כיום ■ במהלך המשבר ■ טרום המשבר

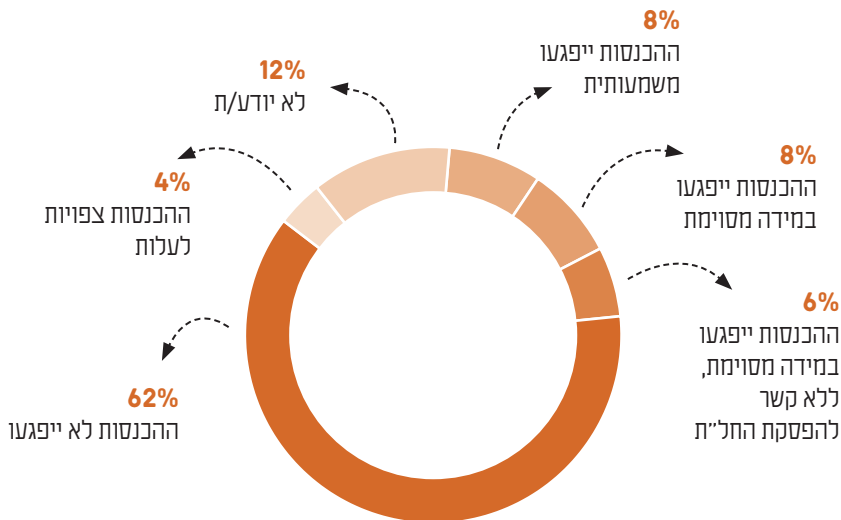

5. פילוח המעמדות על פי אחוז הכנסה מהחציון במדינה לנפש תקנית: מעמד גבוה - מעל 200%, מעמד ביניים גבוה - 150%-200%, מעמד ביניים בינוני - 100%-150%, מעמד ביניים נמוך - 75%-100%, מעמד נמוך - 50%-75%, מתחת לקו העוני - מתחת ל־50%

המחקר שערכנו השנה התבצע, כאמור, לפני הפסקת תשלומי החל"ת. 16% ממשקי הבית (כ־470,000 משקי בית) העריכו שההכנסות שלהם ייפגעו מהפסקת תשלומי החל"ת. מבחינת המאפיינים הכלכליים של המשיבים, עולה כי מרבית הנפגעים מגיעים ממשקי בית שכבר נמצאים במצוקה כלכלית, או ממשקי בית שנמצאים בקרבה למצוקה כלכלית. 38% ממשקי הבית שדיווחו כי יפגעו מהפסקת

תשלומי החל"ת (כ־6% מכלל האוכלוסייה) נמצאים בקרבה לקו העוני לפי הכנסה⁶, כלומר במעמד הנמוך. מכאן, יש יסוד להניח כי הפסקת תשלומי החל"ת שאירעה לאחר מועד המחקר, העמידה את מידת המצוקה הכלכלית של משקי בית שכבר היו במצוקה, והוסיפה משפחות למעגל זה.

פגיעת משקי הבית מהפסקת תשלומי החל"ת

6. בין מחצית החציון ל־75% מהחציון ההכנסה לנפש תקנית

לסיכום, ממחקר זה עולה כי לאחר העלייה בשיעורי המצוקה הכלכלית במהלך המשבר הכלכלי-חברתי שיצרה מגפת הקורונה, החל במהלך שנת 2021 תהליך של התאוששות כלכלית, אך לא באופן מלא – משפחות רבות עדיין חוות את ההשלכות של המשבר הכלכלי. מהתבוננות בשלושת האינדיקטורים של מדד המצוקה הכלכלית בנפרד, ניתן לראות שמרב השיפור בממדי המצוקה הכלכלית נובע מהתחושה הסובייקטיבית של המצב הכלכלי (בשני האינדיקטורים האחרים לא נרשמה ירידה משמעותית). אנו מעריכים כי ניתן לייחס את השיפור בשיעורי המצוקה הכלכלית, בעיקר לירידה ברמת

חוסר הוודאות שאפיינה את תקופת המדידה הקודמת. ייתכן כי תרמה לכך גם ההתאוששות של סקטורים במשק, כחלק מתהליך היציאה מהמשבר הכלכלי, אך אין לכך ראיה במחקר זה. יחד עם זאת, על אף הירידה בשיעורי המצוקה הכלכלית, חשוב לשים לב לעלייה המדאיגה בשיעור משקי הבית שנמצאים ב"קרבה לעוני", כלומר בסכנה מיידית להתדרדרות לעוני. הפסקת תשלומי החל"ת עלולה לפגוע באופן ניכר בעיקר בקבוצה זו, וייתכן ששיעורי העוני והמצוקה הכלכלית אף עלו מאז שנמדדו במחקר זה.

16% ממשקי הבית (כ־470,000 משקי בית) העריכו שההכנסות שלהם ייפגעו מהפסקת תשלומי החל"ת. מרבית הנפגעים נמצאים במצוקה כלכלית או קרובים לכך

רשימת עמותות שותפות

עיר	עמותה	טלפון בעמותה/ מחלקה	כתובת
אבו גוש	המחלקה לשירותים חברתיים	02-5332891	הפול 1, אבו-גוש
אום אל פאחם, כפר ברע, כפר יפיע	אמנינא	04-6715498	שכונת עין גראר (אלשאג'ור), אום אל פחם
אופקים	בית התבשיל	08-9987770	המלאכה 14, אופקים
אור יהודה	נכ"ח-ס"חי	*3767	מושב נהורה
אור עקיבא	מפעל חיים	*3656	בלפור 17, אור עקיבא
אזור	למען וביחד	054-3978279	חנה שמש 42, אזור
אילת	יד רוז'ה	08-6367119	מרכז רסקו, ת.ד. 382, אילת
אלעד	עורו משנתכם	03-5040720	אבטליון 11, אלעד
אריאל	חסד לחיים	050-6226902	גליל 34 (ביבוי אש), אריאל
ארצי	נכי ישראל	03-9415540	סחרוב 17, ראשון לציון
בני ברק, בית שמש, אשדוד	אהבת חסד	073-7078202	רבינוב 6, בני ברק
אשדוד	חסדי איילה	077-4450308	רשב"י, 40 אשדוד
אשדוד	עמותת חמ"ד	077-7001356	השיטים 21, אשדוד
אשקלון	גרעין תורני אשקלון	077-7100613	אליעזר מילרוד 5, אשקלון
אשקלון	מתן בסתר	08-6845935	איבן עזרא 7, אשקלון
באקה אל גרביה	אלופא ואל אמל	04-6382723	ת.ד. 1065, באקה אל גרביה
באר שבע	באר שובע	08-6412544	בני אור 68, באר שבע
פזורה בדואית	אלג'מאהיר	08-6288831	מונטיפיורי 10, באר שבע
באר שבע	בית מוריה	08-6288812	מנדל מוכר הספרים 10, באר שבע
באר שבע	קרן עזרה לעולים נזקקים	08-6276252	ההסתדרות 2, באר שבע

עיר	עמותה	טלפון בעמותה/ מחלקה	כתובת
בית שאן	עולם חסד יבנה	052-6423050	התומר 27, בית שאן
בית שמש	גרעין יחד	055-9998315	דוד רזיאל 22, בית שמש
בית שמש	ארגון ובנה	02-9999830	רח' עלית הנוער 2, בית שמש
בית שמש	העמותה לתפנית בחינוך	02-9994748	בני דן 2, בית שמש
בית שמש	למען אחי	02-9991553	נחל לכיש 40, בית שמש
ביתר עילית	נהרות יצחק	02-5822393	רח' קרפשוניף פינת אויירבך, ביתר עילית
ביתר עילית	אור רחל אימנו	058-5803947	אבא שאול 22, ביתר עילית
בני ברק	חסדי נעמי	03-6777777	בר יוחאי 10, בני ברק
בני ברק	יביע אומר	03-8000770	הרב עוזיאלי 41, בני ברק
בני ברק	קרן החיים חן	1-700-500-003	ירושלים 21, בני ברק
בני ברק	בית לחם יהודה	03-6281155	שלמה המלך 19, בני ברק
בני ברק	מפעל החסד הגדול קמחא דפסחא שע"י חסידי כ"ק אדמו"ר שליט"א מויזניץ	073-2181624	אהבת שלום 13, בני ברק
בני ברק	חסדי איתמר	052-7609151	רבי ישראל אבוחצירא 16, בני ברק
בת ים	עזר מציון	03-6595070	חביבה רייק 3, בת ים
בת ים	אוהבים	03-6591220	הלפר 27, בת ים
בת ים	ברכת הכהן	03-5065389	חלמית 7, בת ים
ג'ולים	הקרן לקידום המיעוטים בישראל	04-9563623	ג'ולים
גיסר א-זרקא	המחלקה לשירותים חברתיים	052-3861129	גיסר א-זרקא
גבעת וושינגטון	חסדי עירית	073-3205050	גבעת וושינגטון, צומת בית רבן
באקה אל גרביה	אלבאירק - לפיתוח החברה הערבית	077-7030803	כפר ג'ת במשולש 501, באקה אל גרביה
דימונה	מפעל חיים	3656*	המכבים, דימונה
דימונה	מלב אל לב	050-4141349	המעלה 8, דימונה
דיר אל אסד	המחלקה לשירותים חברתיים	04-9584471	ת.ד. 1, דיר אל אסד
דלית אל כרמל	נד"א - נבי דלית אל כרמל	04-8866776	רחוב 13, דלית אל כרמל

עיר	עמותה	טלפון בעמותה/ מחלקה	כתובת
הוד השרון	רעים	09-7411447	השיקמים 37, הוד השרון
הודיה	שבח והודיה	054-4947305	111, הודיה
הרצליה	מתנדבי הרצליה	09-9542734	רביבים 12, הרצליה
חדרה	מרכז התסד-חדרה	04-6342619	הגיבורים 68, חדרה
חדרה	חכמה ודעת לב חס	04-6222132	רוטשילד 38, חדרה
חדרה	עדות ביהוסף	050-8769308	הנשיא 73, חדרה
חדרה	חסדי תומר	050-8734036	הגיתית 32, חדרה
חולון	תנו יד לחבר	03-6517520	ארבע ארצות 24, חולון
חולון	עורו משנתכם	03-5040720	בצלאל 3, חולון
חיפה	האגודה למען העיוור	04-8527222	הגפן 32 חיפה
חיפה	החסד ע"ש כמיל שחאדה	04-8627695	שד' הפליים 10, חיפה
חיפה	לב ח"ש	04-8672999	ברזילי 6, חיפה
חיפה	נותנים באבהב - גמ"ח נוה שאנן	054-4810839	התיכון 39, חיפה
חיפה	בית חב"ד לעולי ברה"מ	077-9982432	הרצל 56, חיפה
חיפה	מזון לחיים חיפה	04-8621199	מעלות הנביאים 21, חיפה
חיפה	נשים למען נשים	04-8666638	
חצור הגלילית	עת רחמים	054-4908028	רמב"ם 275, חצור הגלילית
טבריה	שכן טוב	050-4740647	כלנית 5, טבריה
טייבה	עטאא	09-8344124	טייבה
טייבה	אני ואתה לקידום החינוך והתרבות	09-8923838	טייבה
טייבה	גמעיית סובול אלסלאם	09-7683184	טייבה
טירה	עמותה למען נזקקים - טירה	09-7937028	רח' באב אלחאן, טירה
טירת הכרמל	צדקת אבות	04-8574770	שי עגנון 10, טירת כרמל
יבנה	בני ברית	08-9422785	האורן 16, יבנה

עיר	עמותה	טלפון בעמותה/ מחלקה	כתובת
יבנה	בית חב"ד	08-9421665	הזמיר 1, יבנה
יהוד	בית חב"ד-יהוד	03-5361479	ויבויז 27, יהוד
ירוחם	המחלקה לשירותים חברתיים	08-6580697	מקלט 47 יסמין, ירוחם
ירוחם	חסדי הדסה	08-6580652	סמפת השועל 1393, ירוחם
ירושלים	אור יוסף מרכז תורה וחסד	02-6331792	הרב צדוק ו'א, ירושלים
ירושלים	ניצב רפאל	02-6796690	הסייפן 1, ירושלים
ירושלים	יד עזרא ושו למית	02-5323211	ארץ חפץ 102, ירושלים
ירושלים	עזרת אבות	02-5829984	חבשוש 2, ירושלים
ירושלים	עמודי השלום	052-8908065	יפו 212, ירושלים
ירושלים	עמותת החסד לב רמות	02-5861456	שכמתן 106/12, ירושלים
ירושלים	תכלית האדם	02-6516325	מרכז ספיר 6, ירושלים
ירושלים	חסדי יחזקאל ומרים	02-5402600	שלמה מוסיוף 16, ירושלים
ירושלים	בית חב"ד קרית יובל	02-6430222	אורוגווי 1, ירושלים
כסיפה	המחלקה לשירותים חברתיים	08-6643700	מחלקת רווחה שכונה 45, כסיפה
כפר חב"ד	אור שמחה כפר חב"ד	03-9606137	כפר חב"ד, 21, כפר חב"ד
כפר יונה	עזר ממשה קופת העיר	052-4304474	העמק 24, כפר יונה
כפר מנדא	המחלקה לשירותים חברתיים	04-9863003	מועצה מקומית כפר מנדא
כפר סבא	הזן את הכל - קרן גמ"ח ע"ש פינקרף יעקב ז"ל	09-7652418	הכרמל 63, כפר סבא
כפר סבא	מלוא הטנא	09-7463079	גלר 21, כפר סבא
כפר סבא	אור מצווה	055-9975691	התע"ש 14, כפר סבא
כפר סבא	מרכז ופרצת	09-7680050	רוטשילד 54, כפר סבא
כפר קרע	אלבלד	054-4231562	כפר קרע
כרמיאל	שביל אמונה	053-5210689	המלאכה 18, כרמיאל
כרמיאל	עם ישראל מתחברים לנשמה	04-8881050	העמק 1, כרמיאל

עיר	עמותה	טלפון בעמותה/ מחלקה	כתובת
כרמיאל+עכו	צלחת חמה (לשובע)	04-9582355	המגל 1, כרמיאל
לוד	מפעל החסד - יד ביד	08-9209000	דרך בית הרין 10, לוד
מבשרת ציון	יד ביד העמותה לקידום מבשרת ציון	054-5692199	היסמין 1, מבשרת ציון
מגדל העמק	ברכת אברהם	04-6670988	חטיבת גולני 9, מגדל העמק
מגדל העמק	בית התבשיל	04-6443533	שלום עליכם 2, מגדל העמק
מודיעין עילית	שמחת יצחק	050-4133472	רשב"י 21, מודיעין עילית
מזכרת בתיה	בגלל הרוח	054-4223116	רח' בר לב, מזכרת בתיה
מעלה אדומים	בית חב"ד	02-5354960	נחלים 770, מעלה אדומים
מעלות	מעין הרשב"י	054-8051267	מעלות
מצפה רמון	בית השנטי	03-5103339	מצפה רמון
מצפה רמון	המחלקה לשירותים חברתיים	08-6596257	נחל האלה 4, מצפה רמון
מצפה רמון	מדברה נעדן	08-658880	עין עופרים 18, מצפה רמון
נגב	המרכז לפליטים	054-5949350	רח הרצל 41, באר שבע
נהריה	בית - נריה	04-9513389	הגעתון 2, נהריה
נצרת	העמותה לקידום שרותים חברתיים - "אלבסמה"	04-6456422	הגליל 54, נצרת
נוף הגליל	קרן ישמח משה	052-2695875	עמל 8, נוף הגליל
נשר	בית לב חס	04-8210756	בר יהודה 304, נשר
נתיבות	ברית שלום וחסד	08-6839407	קרית שלום 1, נתיבות
נתיבות	גלגל חוזר	050-9130606	מעגלים 316, נתיבות
נתניה	קופת הצדקה המרכזית	09-7749412	מאירוביץ 7, נתניה
נתניה	נתניה	09-8624442	הרכב 10, נתניה
סחנין	ברית ערבית	04-6741598	רחוב ואדי אספא ת.ד 59, סחנין
עכו	גרעין אומץ עכו	04-9550127	הגדוד 22 ביתן 8, עכו
עמנואל	חסדי שמואל הנביא	09-9509919	חוטם סופר 9, עמנואל

עיר	עמותה	טלפון בעמותה/ מחלקה	כתובת
עפולה	יד לקהילה	04-8223055	כורש 7, עפולה
ערד	הקרן לפיתוח ערד - יד לערד	08-9102430	סיפן 3, ערד
ערערה בנגב	המחלקה לשירותים חברתיים	08-9971504	מרכז עוצמה- ערערה בנגב שכונה 1
עתלית	חב"ד עתלית	052-2973509	הדקל 20, עתלית
פורדיס	המחלקה לשירותים חברתיים	04-6399025	פורדיס
פרדס חנה	גרעין תורני אור למרחב	052-7906471	דרור 14, פרדס חנה
פתח תקוה	עלם פתח תקווה	03-7686666	הירקון 35, בני ברק
פתח תקוה	חסדי יעקב עזרה לזולת	050-5628030	רמז 37, פתח תקווה
פתח תקוה	טל חיים	03-9333494	ברנדה 45, פתח תקווה
פתח תקוה	מתנדבים למען הזולת - מיל"ה	03-9092002	זבוטינסקי 4, פתח תקווה
צפת	פעילי החסד	052-7982220	נווה אורנים 89, צפת
צפת	יד עזרא ושולמית	04-8481127	צה"ל 1, צפת
קצרין	מתן - סיוע בצדקה ברמת הגולן	04-6918426	מושב יונתן
קצרין	קרן אורו של חסד	052-5780335	יבנאל 57, קצרין
קרית אונו	אפשרות	03-5349746	ש"י עגנון 13, קרית אונו
קרית ארבע	חסדי אבות	02-9966166	דוד המלך 25, קרית ארבע
קרית אתא	ארוחה חמה	04-8446324	חנקין 20, קרית אתא
קרית אתא	חכמה ומוסר - קרית אתא	052-4241506	פינסקר 35, קרית אתא
קרית ביאליק	חסד מציון	04-8704285	דבורה החקלאית 11, כפר ביאליק
קרית גת	נב"ח-ס"חי	*3767	מושב נהורה
קרית גת	נווה חנה	08-6888019	מבוא החרמון 20, קרית גת
קרית טבעון	מעומק הלב	04-9539252	רמז 69, קרית טבעון
קרית ים	חסדי מרדכי ואסתר	04-6935607	בן צבי 2, קרית ים
קרית מלאכי	מיתרים	052-4253430	רחוב סנדייגו 526\4, קרית מלאכי

עיר	עמותה	טלפון בעמותה/ מחלקה	כתובת
קרית שמונה	בית חב"ד-בית בתיה	04-6943770	בבא סאלי 19, קרית שמונה
ראש העין	קסם	03-9383750	החרוב 9 מקלט 16, ראש העין
ראשון לציון	אור חדש מרכז לקשיש ולנזקק ראשון לציון	03-9475538	יוסף הנשיא 5, ראשון לציון
ראשון לציון	בית החסד שע"י קהילת יעקב בית שלמה ודניאל	052-6133333	בן צבי 4, ראשון לציון
ראשון לציון	אהבת חסד ועזרת ישראל	077-5627707	גוש עציון 8, ראשון לציון
ראשון לציון	מרכז החסד - ראשון לציון	03-9618874	וילנסקי וולף 6, ראשון לציון
ראשון לציון	בית חב"ד שיכון המזרח	03-9508884	דרור 19/8, ראשון לציון
ראשון לציון	גשרי-יה	03-9454164	בן צבי 4, ראשון לציון
רהט	נשות רהט	08-9910513	שכונה אבו עובודה רהט
רהט	קפא	08-9910102	שכונה 9 בית 22, רהט
רחובות	הוד ישראל	08-9368886	גולדברג 2, רחובות
רחובות	לחיות בכבוד	08-9459558	גולדברג 2, רחובות
רחובות	הבית החם למען הקהילה	08-9390625	טשרניחובסקי 47, רחובות
רמלה	חסדי אשר וחיה	08-9249055	בר לב 3, רמלה
רמלה	אל הודא למעשים טובים	08-9201269	יהושע בן נון 1, רמלה
רמלה	בית תמחוי רשב"י	050-8751958	רחוב בן צבי 39, רמלה
רמלה	חמלה ברמלה	052-3260166	חבצלת 3, רמלה
רמת גן	מעשה ניסים	050-5519330	יהושפט 13, רמת גן
רעננה	משנה לחם	054-4752104	היצירה 21, רעננה
שרדות	מרכז החסד שדרות	053-9187476	בר לב חיים 17, שדרות
שהם	יד משהם	03-9795444	מרכז מסחרי עמק איילון 31, שהם
תל אביב	בית השנטי	03-5103339	נחום גולדמן 5, תל אביב
תל אביב	מסיל"ה	03-7248241	ראשון לציון 3, תל אביב
תל אביב	אוכל לנזקקים	03-6024444	נמל תל אביב 4, תל אביב

עיר	עמותה	טלפון בעמותה/ מחלקה	כתובת
תל אביב	לשובע	03-3731661	צילנוב 18, תל אביב
תל אביב	א.ס.ף - ארגון סיוע לפליטים ולמבקשי מקלט בישראל	072-2513838	גולומב 52, תל אביב
תל אביב	העמותה לקידום החינוך בת"א-יפו	03-6832626	תל גיבורים 5, תל אביב
תל אביב	המטבח של פסיה	052-3256011	שרירא גאון 6, תל אביב
תל אביב	יד ביד, אוזן קשבת ועזרה לזולת	03-6203141	הנביאים 36, תל אביב
תל אביב	בית אליהו המרכז לגמילות חסדים והכנסת אורחים	03-6837483	הכינור 2 א', תל אביב
תל אביב	אכפת	03-7978968	עזאי 57, תל אביב
תל אביב	תומכי תמימים תל אביב	03-6438770	טאגור 32, תל אביב
תל השומר	רחשי לב	03-7341000	תל השומר, רמת גן
תל שבע	המחלקה לשירותים חברתיים	054-7973604	תל שבע

תודה

ארגון לתת סיוע להביע את הערכתו העמוקה לכל מי שתמך ונרתם להצלחת המחקר והפקת דו"ח העוני האלטרנטיבי לשנת 2021.

ברצוננו להביע את תודתנו לארגון **MAZON**, על השותפות, הסיוע המתמשך ותמיכתו בארגון לתת ובדו"ח העוני האלטרנטיבי.

We would like to thank **MAZON: A Jewish Response to Hunger**, for supporting our advocacy efforts and the publication of the alternative poverty report.

לשני אשר על כתיבת הדו"ח והסיוע בהפקתו.

לנעמה ירדני על הפקת הדו"ח, עריכתו ועל ההנחיה הצמודה בכתיבה.

לאולגה ברוורמן על התמיכה בהפקה ובכתיבה של הדו"ח.

לענת לשם על הליווי השוטף.

למכוני המחקר **rotem ar** ו-**ERI** על הליווי, הייעוץ המקצועי, איסוף וניתוח הממצאים.

לסטודיו קרן וגולן על עיצוב הדו"ח.

לאילנה פור וזהר בנעט על ריכוז עבודת העיצוב והמיתוג.

לדבורה כץ-הלפר ושניר שדו על ריכוז העבודה מול העמותות השותפות והתמיכה הנדרשת.

למנהלי העמותות ברחבי הארץ, על ההרתמות והתמיכה בהכנת הדו"ח ועל השותפות במאבק בעוני ובהענקת סיוע לאנשים השרויים במצוקה, במסירות אין קץ.

לאנשים ולמשפחות האמיצות, אשר למרות הקושי, הסכימו לחשוף את אורח ותנאי חייהם המורכבים, כדי להעיד על הפנים של העוני בישראל 2021 ובכך להיות שותפות במאמץ האזרחי להשפיע ולשנות את המציאות החברתית בישראל.

MAZON

A Jewish Response
To Hunger

ארגון לתת סיוע הומניטרי ישראלי (ע"ר)

המסגר 44 ת.ד. 57636 ת"א 67214

טלפון 03-6833388 | פקס 03-6839911

www.latet.org.il | latet@latet.org.il

לתת LATET

קו הרעב

אי ביטחון תזונתי הינו הסממן החמור ביותר של העוני, המתבטא בהיעדר יכולת כלכלית ונגישות לתזונה בסיסית הנדרשת לקיום מאוזן ותקין (ארגון המזון והחקלאות של האו"ם).

מתמונת מצב אי הביטחון התזונתי שמובאת בדו"ח העוני האלטרנטיבי לשנת 2021, עולה כי בישראל חיות 633,000 (21.8%) משפחות באי ביטחון תזונתי, מתוכן 292,000 (10.1%) באי ביטחון תזונתי חמור. כמו כן, 774,000 ילדים (31%) נמצאים באי ביטחון תזונתי, מתוכם 402,000 (16.1%) חיים באי ביטחון תזונתי חמור. בהשוואה לסקר ביטחון תזונתי של המוסד לביטוח לאומי (2018), נוספו בתקופה זו כ־120,000 משפחות החיות באי ביטחון תזונתי, מתוכן כ־40,000 החיות באי ביטחון תזונתי חמור.

במקביל, בחן ארגון לתת את העלות החדשית המינימלית הדרושה לרכישת סל מזון בסיסי ברשתות השיווק הזולות, בהתאם להמלצות משרד הבריאות. זאת, על מנת לאתר את הפער בין התקציב החדשי הדרוש למשפחה בכדי להגיע למצב של ביטחון תזונתי בסיסי, לבין ההוצאה בפועל, שמבטאת את היכולת הכלכלית שלה לרכוש מזון. מהבדיקה של ארגון לתת עולה, כי משפחה בת חמש נפשות צריכה לקנות מזון בעלות של 3,186 ש"ח בחודש לפחות, על מנת להיות לביטחון תזונתי. סכום זה, מבטא למעשה את "קו הרעב".

לעומת זאת, ההוצאה בפועל על צריכת מזון ביתי של החמישון התחתון, עומדת על סך של 2,277 ש"ח (סקר הוצאות והכנסות של הלמ"ס, 2018) ובקרב נתמכי הסיוע על 2,201 ש"ח (דו"ח העוני האלטרנטיבי, ארגון לתת, 2021). מדובר על פער של כמעט 1,000 ש"ח (909 - 985 ש"ח) בין "קו הרעב", היינו הסכום המינימלי הדרוש לביטחון תזונתי, לבין ההוצאה בפועל על מזון של המשפחות החיות בעוני. פער זה ממחיש כיצד נוצרת בעיית אי הביטחון התזונתי. בשל העובדה שההוצאה על מזון נחשבת גמישה והמשפחה צריכה לתת מענה לצרכים בסיסיים נוספים, היא רוכשת מזון בכסף שנשאר, לאחר תשלום הוצאות קשיחות כמו שכר דירה או מיסים.

בכדי להעניק ל־292,000 המשפחות שחיות באי ביטחון תזונתי חמור, מזון בשווי 500 ש"ח בחודש בלבד, היינו כמחצית הסכום שחסר להם, יש צורך ב־1.7 מיליארד ש"ח בשנה. התקציב הדרוש למתן מענה לכלל הצורך, עומד על יותר מ־3 מיליארד ש"ח. היקף הבעיה, אופייה וחומרתה, ממחישים את העובדה שזו אחריות המדינה למפלל בבעיה ושרק לממשלה המשאבים הדרושים לתת מענה מערכתי לצורך.